

TREFORT

2013/I. évfolyam 1. szám

Az ELTE Bölcsészettudományi Karának
kulturális és közéleti magazinja

CAMPUS

Fókuszban a vallástudomány

BESZÉLGETÉSEK DÉRI BALÁZZSAL,
FÖLDVÁRY MIKLÓS ISTVÁNNAL ÉS
VOIGT VILMOSSAL

VALLÁSOK OKTATÁSA
ÉS KUTATÁSA A KARON

Tahrír: mecset, templom, parlament

INTERJÚ FODOR SÁNDORRAL

Alumnus-körkép

VALLÁSI VEZETŐK

Szerdai Szalon

FIATAL KÖLTŐK-ÍRÓK

Ára: 490 Ft



9

772064

168002

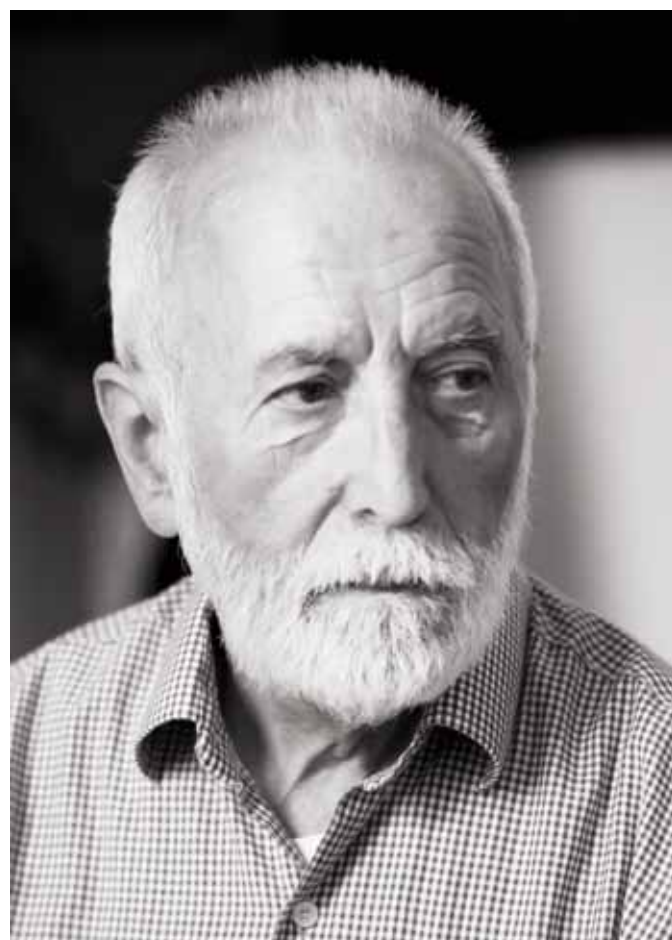




Horváth Judit (24–25. oldal)



Keserü Katalin (32–33. oldal)



Fodor Sándor (17–21. oldal)



Tatár György (54. oldal)

FRANK TIBOR [71]

Hívők és hitetlenek

A Trefort Campus első száma elé



Új címmel, új formátumban, de nem kisebb örömmel indítjuk újra egykori *Trefort-kert* magazinunk utódát, az ELTE Bölcsészettudományi Karának *alumnus*-újságját. A bölcsészkar eseményeknek ezt a tükrét, az itt folyó oktató- és kutatómunkáról szóló, a volt és jelenlegi hallgatóinknak, oktatóinknak szánt

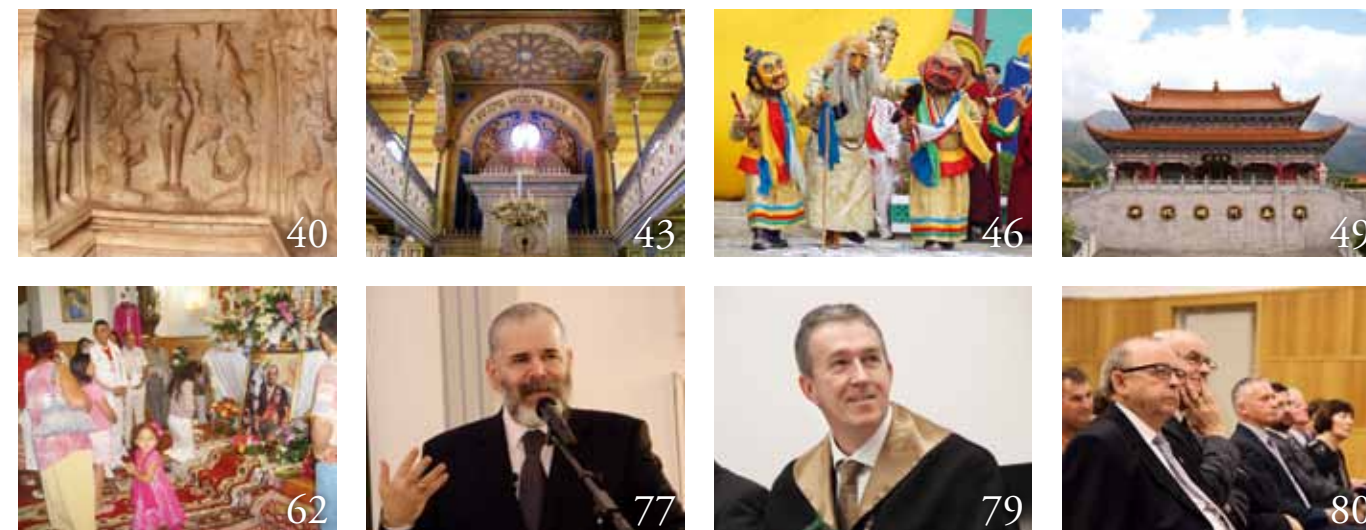
képes lapot Kar-szerte szívesen fogadták. Most is igyekezni fogunk a magazin egykori színvonalát számról-számrá fenntartani. Két számot tervezünk minden évben.

A *Trefort-kert* első néhány számának igyekeztünk egy-egy súlypontot adni, így többek között a régészettel, a nyelvvel, a történészekkel foglalkoztunk bővebben. A *Trefort Campus*-nak ezt az első számát a vallástudománynak szántuk. Igyekszünk sokoldalú képet rajzolni erről a régi-új, nem-hivatalosan is új meg új életre kelő stúdiómról. Hívőknek és hitetleneknek egyaránt szánjuk és örömmel ajánljuk – kedvcsinálóként, mint mindig, a tanuláshoz és a kutatáshoz.

Sokan azt gondolják, hogy a valamikori budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Római Katolikus Hittudományi Fakultásának 1950-ben történt elcsatolásával egyszer s mindenkorra megszűnt a legszélesebb értelemben vett teológiai ismeretek oktatása és kutatása Egyetemünkön. Amilyen durva beavatkozása volt ez az akkori magyar államnak politikai szempontból az Egyetem autonómiájába, annyira tudománytalan is volt. A középkori egyetemek Európa-szerte négy korból álltak (s a bölcsébbeknek ennyi is maradt): a filozófiai vagy bölcsészettudományi kar (ez magába foglalta a mai bölcsészetet és a természettudományokat

is), a teológiai kar, a jogtudományi kar és az orvosi kar – a karok alapításának sorrendjében. Az egyetemi szerkezet és szervezet ismételt, erőszakos átalakítása megfosztotta ugyan az Eötvös Loránd Tudományegyetemet a nagy európai egyetemi tradícióhoz tartozás legtöbb előnyétől, de a Bölcsészettudományi Karon meghagyta, illetve később lassan és bújtatottan fejlődni engedte a hitvallások, a hitélet, a vallásos gondolkodás tanulmányozását – sokszor a filozófia, a történelem, a szépirodalom, az idegen kultúrák, a művészettörténet, a klasszika-filológia burkában, az újabb alapítású Pedagógiai–Pszichológiai Karon pedig a lélektan kutatásának és oktatásának leple alatt. Az ELTE Egyetemi Könyvtárában némi furfanggal a Rákosi-korszakban is megmentették az ország legjobb teológiai gyűjteményét, mondván: ide a filozófiatörténet, az ateizmus, a valláskritika, a vallástörténet gyűjtőköréit telepítik, s a korábbi teológiai könyvtárak ennek alapját fogja képezni. A vallástudomány tehát – igaz, óvatos, lassú lépésekkel – fogódzókra talált az egykori Bölcsészkaron, a hittudomány az akkori Egyetem szerény keretei között, az akkori ideológiai prér ellenére is megtalálta a maga kristályosodási pontjait. Hallgatói éveimből is emlékszem papok, apácák képzésére a történelem szakon, ahol egyébként a rosszlelkű Állami Egyházügyi Hivatal elnöke is velünk tanult – levelező fakultáson.

Mára ezek a kezdeti lépések új hajtásokat hoztak. A vallástudomány elméletei és módszerei megjelennek szinte valamennyi szakunk képzési rendjében, hol nyíltabb, hol burkoltabb formában. Miközben visszaszorulóban van a tételes vallások és azok szervezett keretei iránti érdeklődés, egyre többen szeretnének hinni, és a hit által boldogulni. A hit elválni látszik a tételes vallásoktól, talaját diákjaink között egyre inkább a filozófiában, az irodalomban, a művészetekben találja meg. S hol lenne ezek tanulmányozására alkalmasabb közeg, tisztább levegő, mint minálunk, az ELTE Bölcsészettudományi Karán?



Fókuszban a vallástudomány

FRANK TIBOR: Hívők és hitetlenek – A Trefort Campus első száma elé 1
Mai teológusok, vallási vezetők – alumnusaink között 4

BESZÉLGETÉSEK VALLÁSRÓL ÉS TUDOMÁNYRÓL

Vallástudomány a Bölcsészkaron | DÉRI BALÁZZSAL beszélget Frank Tibor 5
Őszintén a magyar vallástudományról | VOIGT VILMOSSAL beszélget Déri Balázs 11
Vallástudomány, liturgia, család | FÖLDVÁRY MIKLÓS ISTVÁNT Czeti István kérdezi 13
Tahrír: mecset, templom, parlament | FODOR SÁNDORRAL beszélget Déri Balázs 17
SALÁT GERGELY: Karunk védőszentje, Xavéri Szent Ferenc 22
Vecsei Márton: Minek nevezzetek? (próza) 23

ÍRÁSOK VALLÁSOKRÓL

HORVÁTH JUDIT: Arany eső, szárnyas ló. Gondolatok a görög mítoszokról 24
BORHY LÁSZLÓ: Hagyma – kupola. Római kori falfestmények Brigetióból (Komárom/Szőny) 26
MANHERZ KÁROLY: A Mosonszentjános Kódex 29
Szlovik Péter: (Nem lettem nevelve), (Bácskát vészes vihar járja) (versek) 31
KESERÜ KATALIN: Ezoterikus-tudományos szemlélet és spiritualizmus a modern festészetben 32
BALÁZS GÉZA: Vallás és terminológia 34
Pap József: IstEn (vers) 34
Mai teológusok, vallási vezetők – alumnusaink között | CSEPREGI ZOLTÁN, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG OP 36

KARI TUDOMÁNYTÖRTÉNET

BÁRTH DÁNIEL: Vallás- és néprajztudomány 37
NÉMETH GYÖRGY: Mágjátörténeti kutatások Magyarországon 39
DEZSŐ CSABA: Vallástudományi kutatások az Indoeurópai Nyelvtudományi Tanszéken 40
BÁNYAI VIKTÓRIA: A zsidó vallás és a héber nyelv oktatása a Karon 43

TREFORT CAMPUS • Az ELTE Bölcsészettudományi Karának kulturális és közéleti magazinja • 2013/1. ÉVFOLYAM I. SZÁM
• FŐSZERKESZTŐ: Frank Tibor • VENDÉGSZERKESZTŐ: Déri Balázs • LAPMENEDZSER: Kóczán András Imre •
KIADJA a Trefort-kert Alapítvány • FELELŐS KIADÓ: Dezső Tamás dékán, a Kuratórium elnöke •
GRAFIKAI ÉS NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS: Tábori Tamara, GOCPONT • NYOMDA: Demax Művek Nyomdaipari Kft.,
1151 Budapest, Székely E. út 11. • CÍMLAP: Az ELTE BTK péduma

Helstáb Laura: Az élet értelme (vers) 45

BIRTALAN ÁGNES: „Ne zavard a folyóimat, ne bánts a hattyúimat!”
A Magyar-mongol nyelvjárás- és népműveltség-kutató expedíció
vallással kapcsolatos kutatásai (1991–) 46
HAMAR IMRE: A Buddhizmus-kutatás Központjának megalapítása 49
ELTE BTK Vallástudományi Központ – Szervezeti és működési szabályzat 51
Mai teológusok, vallási vezetők – alumnusaink között | GRÜLL TIBOR, HANULA GERGELY 52

KONFERENCIÁK

Az ELTE BTK Vallástudományi Központjának konferenciái 53
VÉR ÁDÁM: „Tatárjárás” a Kodály-teremben 54
NÉMETH GYÖRGY: Hahn István, a vallástörténész 55
KAPOSI KRISZTINA: Lét- és önértelmezés a Biblia tükrében 56
Magyar Vivien: Káin anyja (vers) 56
SZÁVAY LÁSZLÓ: Az öröm munkája. Kárpát-medencei teológuskonferencia
az ELTE BTK doktoranduszainak részvételével 58
Mizsur Dániel: Akkor, Naplóbejegyzés helyett, Jel (versek) 59
Mai teológusok, vallási vezetők – alumnusaink között | JENEY RITA, LŐRIK LEVENTE 60
| ABDUL-FATTAH MUNIF, SCHÖNER ALFRÉD 61

VALLÁSTUDOMÁNYI OKTATÁS

GYÖNGYÖSI CSILLA: Liturgikus terepgyakorlat a Bakonyalján 62
Mai teológusok, vallási vezetők – alumnusaink között | VÁRNAI SÁNDOR JAKAB OFM, ZSENGELLÉR JÓZSEF 67

KÖNYVEKRŐL

Adamik Tamás: Sanctissima religio. Vallás- és irodalomtudományi tanulmányok. (SIMON LAJOS ZOLTÁN) 68
Mészáros Péter: A székelyjárás (vers) 70
Anna Divičanová – Anna Kováčová (eds.): Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku.
Gyivicsán Anna – Kovács Anna (szerk.): A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája. (ZSILÁK MÁRIA) 72
Ordódy František: harmadnapon, requiem I, steril, a test (versek) 73
Falvy Dávid: Magyar dinasztikus szentek olasz kódexekben (KONRÁD ESZTER) 75
Jacopone da Todi: Paradicsom asszonya (lauda) (ford. Seager-Smith Dániel Michael) 76

A KERT

Gólyavári esték | Dávidházi Péter: Miben kell követnünk Jóbot? 77
Gólyavári esték | Déri Balázs: Liturgia és középkori irodalom 78
Kari ünnepek 2012–2013 79

Mai teológusok, vallási vezetők – alumnusaink között

A magyar katolikus klérus számos kiemelkedő személyisége tanult Karunkon annak alapításától kezdve, de az intézmény századaiban hozzájuk társultak a többi felekezethez tartozók is, akik teológiai tanulmányaik mellett bölcsészdiplomát is szereztek.

Jellegzetes csoportjukat adták a rabbiképzősök. Scheiber Sándor, akiről születése 100. évfordulóján nemrégiben neveztek el a kerületünkben működő Rabbiképző (ma ORZSE) melletti utcácskát (a Bérkocsis utca egy szakaszát), szintén a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarának hallgatója volt, úgy tudni, Horváth János belső tanítványi köréhez tartozott, 1937-ben védte meg bölcsészdoktori értekezését Keleti hagyományok a nyelvek keletkezéséről címmel. Amint a 90 éves Schweitzer József főrabbi elmondta a Jelenkor 2013. májusi számában: „A rabbiképzősök számára ... a pesti bölcsészkar kötelező volt. A numerus clausus ellenére fölvettek bennünket, és bár tanári képesítést nem szerezhettünk, a tudományos ismereteket magunkba szívhattuk. A megélhetéshez mindez nem volt elég, de filozófiát, pszichológiát és keleti nyelveket hallgathattunk, ezekből a tárgykörökből doktorálhattunk.” Bölcsészdoktori diplomáját ő is a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerezte 1946-ban.

Az állammal kötött megállapodás folytán pedig még a szocialista időkben is egyetemünk képezte a bölcsész- és természettudományi szakos középiskolai szerzetes tanárok nagy részét. Talán nincs is olyan nagyobb létszámú felekezet, amelynek mai vezetői, papjai, lelkészei, teológusai között ne lennének volt hallgatóink.

Személyes ismeretség alapján kértünk meg néhányat közülük, hogy életpályájuk rövid ismertetése mellett pár szóban mondják el: mi volt a legfontosabb, amit ők és rajtuk keresztül vallási közösségeik kaptak a civil felsőoktatástól.

KÉPÜK ÉS BESZÁMOLÓIK:

- 36: Csepregi Zoltán, Deák Viktória Hedvig OP
- 52: Grüll Tibor, Hanula Gergely
- 60–61: Jeney Rita, Lőrík Levente,
Abdul-Fattah Munif, Schönér Alfréd
- 67: Várnai Sándor Jakab OFM, Zsengellér József

DÉRI BALÁZZSAL [‘77, ‘79] BESZÉLGET FRANK TIBOR [‘71]

Vallástudomány a Bölcsészkaron



Déri Balázs Gabriel Aktaş atyával és Földváry Miklóssal a turabdini (Kelet-Törökország) Beth Kustan falu 343-ban épült, nyugati szír orthodox (jakobita) Mor Eliyo-templomának nagypénteki szertartásán 2005-ben. (Fotó: Cserfalvi György)

Déri Balázs professzorral, a Latin Tanszék vezetőjével és a Vallástudományi Központ megbízott igazgatójával beszélgetünk a vallástudomány helyzetéről karunkon, ahol ebben a formában viszonylag új, mindössze hétéves képzés, noha sok olyan szak és tantárgy volt eddig is, ahol kitértek vallással kapcsolatos kérdésekre. Azt gondolom, egyébként is nagyon ráfér a mi diákjainkra, mert nagyon keveset tudnak tényszerűen a vallásokról. Lehet, hogy valamilyen spirituális, lelki vonzódás sok diákban megvan. De hogy, mondjuk, a Biblia miről szól, mit tanít az iszlám, vagy hogy kik a világtörténelem nagy vallási személyiségei, arról nagyon kevés diáknak vannak komoly ismeretei. Akármelyik sza-

kunról, bármely korszakról van szó, a vallás kérdései előkerülnek. S az is igaz lehet, hogy az emberek restellik azt, hogy alig tudnak valamit arról, amit valamiképpen hisznek. Tehát komoly hiányt is pótolhat ez a képzés. A képzés körül szerveződő kutatás is szép eredményeket mutat föl: a karon két éve egy konferenciasorozat indult, meglepően nagy sikere volt a sokféle szekciónak. Amelyiken ott tudtam lenni, sok diák is ült, tehát láthatóan valóságos az igény. Déri Balázs az egyik gazdája a vallástudományi képzésnek; érdekelne, hogyan kötődik az ő tulajdonképpeni szakmájához, a klasszika-filológiához, illetve a közép-kortudományhoz. Hol van a kapocs, a hid, hiszen emellett még

zenész, irodalmár is – de most ezt a két nagy tudományos területet emelném ki sokoldalú működéséből.

Sokféle tudományos vonzódásunk gyermek- és ifjúkori élmények hatására alakul ki, s ezek teremthetnek mély, bár rejtett kapcsolatot későbbi munkaterületeink között is. Vegyes vallású közegben nőttem föl. Anyai ágon bihari és Körös-vidéki református, majd kiskunsági, tanyasi baptista, apai ágon viszont vasi-zalai római katolikus paraszti családból származom. Szüleim között nem a vallási különbözőség volt az egyetlen feszültségforrás... Gyermekkorom egy Pest megyei kisközségben telt el: hiába az erős iskolai és közéleti vallásellenes propaganda, a falu katolikus volt (szinte minden gyerek járt iskolai hittanra, ennek ellentételezésül majdnem mindenki volt kisdobos és úttörő), de működött egy kisebb baptista, meg egy valamivel nagyobb pünkösdgyülekezet is. Pár református élt még a faluban. A zsidókat mind elvitték, hajdani létüket hallgatás fedte, a zsinagógát is elbontották, de mi kijártunk az elhagyatott, különös hangulatú temetőbe.

Kicsi kortól kezdve szembesültem a kisebbségi lét előnyeivel és hátrányaival: a védelemmel, de az állandó védekező-támadó pozícióval is, a bezárkózottsággal és a kitörés vágyával is. Érdekes volt baptista nagyanyám hatása: elvitt katolikus temetésekre, még templomba is, így nemcsak a vasi látogatásokon

ismertem meg apám vallását. Men-tünk evangélikus, református, orthodox templomba is. Az egyetlen osztályt sem járt, de nyílt és kíváncsi asszonyban esztétikai jellegű volt a vágyódás. Ezt is megörököltem: az utolsó gimnáziumi osztályt saját döntésemre (a kőbányai, akkor I. László gimnázium kiváló kémia-biológiai tagozatát elhagyva) a piaristáknál végeztem el, akkor egyetlen nem-katolikusként.

Nagy utazó-felfedező hírében állsz, tehát ilyen értelemben is megörökölted a nagyanyai kíváncsiságot.

Igaz ez úgy is, hogy könyvekből, út- és népleírásokból ugyan, de ő ültette belém a sóvárgást távoli tájak iránt. Egy nagyon szegény családban, elmaradott faluban, bezárt korban álmodoztam, és látod, megvalósultak a vágyaim. Az utazásokat Pesten kezdtem, az egyetemi években. Azt szoktam mondani, itt néhány száz méteres távolságon belül van Jeruzsálem, Róma és Konstantinápoly, Wittenberg és Genf. Itt nyílt ki a világ: elkezdtem járni görögkeletiekhez, először akkoriban mentem zsidó imára is, a régi Dohányba, és a görögkatolikusoktól az adventistákon át mindenkit fölkerestem, ott voltam a bahájok első összejövetelén. Majd bulgáriai kolostoroktól az anglikánokon át a skót presbiteriánusokig, Bejrúttól Brassón át Bayreuthig, Ceylontól Keralán át Rádzsaszhánig, Ladakhig és Asszámig, kopt kolostoroktól Isztambulon, Turabdinon, Aleppón át Hassakehig majdnem minden keresztény rítus mellett élményeket szereztem sokféle zsidó, muszlim, hindu, szikh és buddhista istentiszteleten. Ezeknél az intenzív időszakoknál is fontosabb az állandó hazai gyakorlat. Kilenc éves koromtól fogva voltam baptista, katolikus, pünkösdű, néha református, evangélikus kántor, kórustag és karnagy, de rendszeresen éneklek szerb orthodox templomban, és elég jól

tudok héberül imádkozni, részben fejből. Ez semmiféle ellentétben nem áll azzal, hogy a gyermekkori keresztelésben kapott egyházhoz visszatérve épp 20 éve katolikus, és pedig azóta, hogy erre mód van, a hagyományos római rítus híve vagyok. Szitokszóval: tradicionalista.

Nyilván meghatározóak voltak az egyetemi évek is.

A sokfajta hatás földolgozása könnyű nem, de termékeny volt. S elég korán történt. Az iranisztika nemcsak a zoroasztrianus hit szövegszerű ismeretét adta és igen komoly iszlámtanulmányokat, hanem érdeklődésemre fölfigyelve legnagyobb hatású bölcsész professzorom, Telegdi Zsigmond a manicheizmus kutatástörténetét javasolta szakdolgozati témául. Hahn Istvánnak és különösen Kákosy Lászlónak is sokat köszönhetek. A fiatalkori erős és sokirányú vallási érdeklődés tehát nagyon hamar tudományos érdeklődéssé vált, amely elválaszthatatlanul kapcsolódott a nyelvi-filológiai megalapozó tanulmányokhoz. Ez magyar és kari hagyomány. S ami habitussá válik, az ismétlődik: így lettem később a középkori latin nyelv és a középkori liturgia, aztán a zenetudományon belül az egyházzene kutatója. 1990-től, 36 éves koromtól ugyanis elvégeztem a Zeneakadémiát, doktori témámnak kedves professzorom, Kroó György sugallatára a kopt orthodox zene gyűjtését és feldolgozását választottam. Már alapítása, 1993 óta felelős szerkesztője vagyok a Magyar Egyházzene c. negyedéves szakmai folyóiratnak.

Jó lehetőség a fiatalkori élményeket összehasonlítani a mai helyzettel. Hogyan látod az elvilágiasodást vagy a vallási csoportok kisebb kohéziós erejét, a másfajta közösségekbe térést, ami a mai világot jellemzi? A 60-as és a 70-es évek vallási képének van-e ehhez köze?

A szekularizáció igen régi, és változó határfokú folyamat. Vannak, akik a kommunista-szocialista időknek ilyen értelemben túlzott jelentőséget tulajdonítanak. Pedig látszik: a rendszerváltozás után gyorsult föl igazán: ekkor oldódott el egymástól a vallásosság és az ellenzékiesség. De akár az újkori-legújabbkori történelemben is látunk tömeges megtérési hullámokat is. Amerikában, ezt te nálam sokkal jobban tudod, ezek szinte periodikusan követik egymást. Márpedig a globalizáció sodrában ez is bejöhhet hozzánk.

Aztán az sem mélyreható, hogy pár tucat vagy pár ezer embert elérnek a rendszerváltozásig csak mutatóban előfordult vallási közösségek, elsősorban amerikai evangélikál (önmegnevezésük szerint: evangéliumi) és karizmatikus felekezetek. (Itt talán csak a Hit Gyülekezete képez kivételt, és a politikumhoz való vélt vagy valós vonzódása miatt kelt ilyen-olyan érzelmeket.) Ezek min-tájára, alig megkülönböztethető tanításbeli különbségekkel, hasonlók itthon is keletkeznek. Ma még nem látni a kimenetelét, de lehet, hogy a cigányság egy jelentős része ezekbe az új vallási közösségekbe tagolódik bele, illetve ilyeneket hoz létre. S itt vannak a keleti (általában nyugati szűrőn át vagy a migrációval érkező) vallások, vagy éppen a különböző ezoterikus-szinkretista irányzatok, sokszor csak életérzések. Meg az állvallások is. Szinte már teljes a vallási menü, válogatunk is róla... Szép számban vannak kölcsönös áttérések. De ez minden, csak nem vallási reneszánsz. (És az iskolai hitoktatás – legalábbis egyelőre – kevésbé hatékony, mint a templomi volt. Sőt, lehet, hogy kontraproduktív. És ez még akkor is így lenne, ha nincs annyi botcsinálta hitoktató.)

Mindez színes kavalkád egyelőre; most sokkal lényegesebb, társadalmi hatása szempontjából is, a népegyházi vallásosság (vagy a zsidóságban az általam mély és szomorú együtt-

érzéssel figyelt neológia) megrendülése, mint azt a nagyon is komolyan veendő, bár helyesen értelmezendő 2011-es népszámlálás adatai mutatják. (A más kérdésekre válaszoló 2001-essel nehezen vethető össze!) Nem csak kívülről, hanem sajnos belülről is rengették a tartóoszlopokat. Ilyen-olyan lelkiességi és teológiai irányzatok. Erodálódott a tisztességes, amely képes – volt – közvetíteni a „haladók” és a „hagyományörzők”



között. Marad az egymásnak feszülő szélsőség: a liberális és a fundamentalista, vagy a progresszív és az orthodox. Vannak persze, akik romboló elitista gondolkodással magukban örülnek: hogy végre nem kell katolikusnak tekinteni, aki „csak” meg van keresztelve, csak az éjféle misére megy el, vagy legföljebb pap-pal temeteti a családját. Én bizony nem így gondolom. A legkisebb szál is kötődés, és azt meg kell becsülni. Magunkban is, másokban is. (Amúgy, említettem, a kisebbségből a többségbe kíváncsítottam, és tessék, most már a kisebbséghez tartozom. Követem is a kisebbségi jogokat!) Gondolkozhatnak ezen a felekezetek a maguk sajátos szempontjai szerint is, mindenesetre a közös kultúra és a társadalmi kohézió egy fontos eleme esik ki. Világszerte sok helyen így történik, de a katolikus-protestáns megosztottság miatt (úgy, hogy

ez utóbbi számottevő kisebbség) nálunk ez még inkább így van. Nem voltak közösek az imáink, az énekeink, a mozgásaink, a szentjeink (és „szentjeink”).

Föltűnően sokan nem válaszoltak a vallási hovatartozás kérdésére.

Én nem írnám tehát le a most érdektelenségből vagy lelkiismeretük alapján vagy dacból nem válaszolókat sem. Ezek igen jelentős része

„maga módján” vallásos, vagy legalább valamilyen körvonalazatlan módon hisz. Csak az következett be, amit a nagyszerű Grace Davie mutatott ki Angliában: a „helyettesítő vallás” jelensége, ime, bevalottá lett. Az egyén és sok közösség is az emberélet nagy fordulóján vagy nagy megrázkódtatások idején fordul a tételes valláshoz, vagy leginkább csak az intézményeihez. Nem csak örömeiben vagy vigaszért, hanem hogy a vallás hivatalos képviselői a bizonytalan és járatlan ember helyett szépen, színvonalasan imádkozzanak, énekeljenek. És miért vetném meg a szertartásosságot? A kultúrát?? Születés, halál, katasztrófák, a nemzet közös ügyei, ezek a kisebb és a nagyobb közösséget is összerántják. Különösen a közösség érzi, hogy üresek az újonnan kitálat, bár okos és személyes szavak és zenék. Nem az ő nevében szólnak.

Veretes, nagy szavakat igényelünk, ünnepélyes és objektív zenéket, amelyeket a hagyományos vallások-felekezetek kínálnak föl. Ezek magukba foglalják akár egy egész nemzet érzéseit is, anélkül, hogy a sokféle személyesség egymás ellen hatna. Lehet, hogy ez kevés, de ezt is el kell látniuk a felekezeteknek. (Nem mondok egyházat, mert azt csak bizonyos keresztényekre lenne szabad használni. De ezt a szót is kiüresítették...) Elsősorban fiatal papok, lelkészek, rabbik érzékenyek erre az igényre. Olyan szituációkat is föl vállalnak, s felelősséggel, amelyeket az idősebbek nem.

Azt tapasztalni Angliában, hogy az egyházak mindent megtesznek a közösségek megtartásáért, népszerű irányba tolnak el, így az anglikán egyházon belül nemcsak a liturgikus irányultságú High Church létezik, hanem sok átmenettel a Low Church is. Itt népiesebb, egyszerűbb a liturgia, szabadabb a viselkedés, a pap lejön a nép közé, és így tovább. Hasonló történetik a katolikus egyházban a II. vatikán zsinat után: közel akarják hozni a papot a közösséghez. Megváltoztatták az ima irányát, anyanyelvet használnak – bár én elfogult vagyok a latin iránt... A reformátusoknál oldottabb az istentisztelet, barátságosabb az emberkezelés, mondjuk, jegyesoktatást tartanak. Három különböző terület, de ugyanaz a tendencia: a szekularizáció ellenpontozására egyben tartani a közösséget.

Örülök, hogy az anglikán példát hozod föl, jól ismerem, és erősen vonzódok is hozzá. Vannak, akik temetik az angliai anglikán egyházat, és lehet, hogy drámai feszültségek vannak benne, a mindennapokban azonban ez nem látszik. Nem igaz az, hogy üresek a „magas egyház” középkori, pompás templomai, vagy akár a kis falusi kápolnák, és hogy hitetlenek ül-

nek bennük. Az esztétikum, a szép ének-zene, a kiváló prédikáció, a mise után barátságosan beszélgető és a mindennapokban is készséges, művelt pap, a befogadó gyülekezet, a hagyomány ereje igenis a templomokba vonzza az embereket. A hit is bizonyára sokszor, de az Istenre és az egyes emberre tartozik. (Oxfordi college-ban előfordul, hogy egy reggeli zsolozsmán csak ketten vagyunk a pappal, de éppen ezért mekkora élmény az!) És bár áttérhetnének, liturgiájukat-közösségeiket megőrizve, katolikusnak, ez nem tömeges. Az anglikán egyházban páratlan az okos és barátságos egyeztetés kultúrája. Tradicionalista anglikán lelkész ismerőseim soha egy rossz szót nem mondtak a karizmatikus vagy az evangélikál anglikán közösségekre, hogy másokat ne is említsek. A XXI. század legszébb jelenetei közé tartozik, amint XVI. Benedek, az intellektuális pápa, Rowan Williams érsekkel, ezzel a mélyen gondolkodó és művelt egyházfővel az oldalán imádkozott a Westminster apátságban.

És nézd meg, mit jelent a közös kultúra, amelynek fontos pontokon aktív részesei a metodisták, presbiteriánusok, kongregacionalisták, baptisták, az Üdvhadserg – vagy a katolikusok is! Diana hercegnő templomi búcsúztatásának rendje Elton John magánszámától eltekintve (amelyet szervesen tartottak, bár az érzés hitelességét nem vitatom) teljesen konzervatív volt. Szinte mindenki azonosulni tudott vele. Vilmos herceg esküvőjén aztán semmi zavaró tényező nem volt. Tessék csak végignézni a pazar zenét hallgató, a ruhákban, mozgásokban gyönyörködő, hagyományos énekeket lelkesen fújó ezreket: a királyi családot vagy a miniszterelnököket, a katolikus püspököket vagy a egyes hitű tömeget (köztük az önálló számra most föl nem kért Elton Johnt a párjával), akár a templomon kívül rekedteket is! Egy nagy kultu-

rális közösség volt, és ahogy Diana vagy a fiatal herceg életvitelét vagy egyházhűségét nem latolgatták, úgy azt sem, hogy milyen dogmatikai szilárdsággal mondta a gyülekezet a Credót... Jól tudják, és ebben semmi, de semmi álságosság nincs: a fájdalom vagy a kitörő öröm megélésére jobb közös keretet nem találni, mint a tradicionális anglikán liturgiát. Így vagy úgy beletartozhat a peremen levő, a kétkedő, a hideg és a meleg is.

A vallástudomány művelése hogyan tud a hagyományos vallások emberközeli tételében részt venni? Hogyan hozza közelebb a vallás megértését? Akar-e ellene hatni a szekularizációnak?



A vallástudomány csak reflektál a vallási jelenségekre, megfigyeli, leírja a vallási jelenségeket, ide értve a szekularizációt vagy az alternatív szükségleteket. Ezeket kivédeni, ha tudják, a vallások-felekezetek dolga, a vallástudós csak az értékesnek tartott kulturális és társadalmi hozadékokra mutathat rá, azok védelmében, az agresszív és kirekesztő szekularizáció vagy fundamentalizmus ellenében. Egy példa: azzal párhuzamosan, hogy elég sokan merevnek, ósdinak tartják a kötött

latin liturgiát, meg amit az a kultúra legkülönbözőbb területein hordoz, adott esetben ugyanazok valami mélyet és archaikust keresgélnek, mondjuk a „Keleten”. Pedig csak le kellene nyomni a romosodó templom kilincset. Erre azért rámutathatunk, anélkül, hogy prozelitizmust folytatnánk. Az is biztos, hogy a szakember vallási és kulturális állása itt meghatározó. Hiszen attól még, hogy valaki, teszem azt, a gregorián zene kutatója, lehet, hogy vasárnap gitáros misére jár... Ha egyáltalán jár misére.

A vallástudományt nem csak a Bölcsészkaron mint világnézetileg semleges intézményben kell elválasztani a teológiától, de egy teológiai intézményben is: azonos a

vizsgált anyag, de más a módszer: a vallástudós, legalábbis amikor ekként működik, nem belül van, hanem, bár empatikusan, mégis csak kívül. Ha valaki a saját hitével vagy hitetlenségével szemben nem visszafogott, akkor nem működik a vallástudósság: vagy teológusnak vagy valláskritikusnak kell lennie.

Ezzel máris válaszoltam, mi a dolga a vallástudománynak (nemcsak a szaknak, hanem a képzésben benne levő bármilyen ide vágó órának) egy civil intézményben.

Legtágabban a szekularizáció miatt megrendült vallási ismeretek pótlása, s ami az európai kultúrát, irodalmat, képzőművészetet, zenét illeti, elsősorban a Biblia és a liturgia megismertetése. Ám diákjainkban (csak öbennük?), és pedig nagyon sok gyakorló hívőben is, nem csak az ismerethiány rémületes, hanem a viszonyulások tisztázatlansága: önmaguk vallásosságához vagy vallástalanságához, és másokéhoz. Jönnek a klisék: a bigott és álszent katolikus, a titkos praktikákat űző szektás, a terrorista muszlim... A distancia és a reflexió hiánya, a megismerésre való nyitottság hiánya, ez a baj. Bizony, előfordul, hogy órán is kezelni kell a kibugyogó indulatokat, sértő megfogalmazásokat... Amennyire a közvetlen kollégákat ismerem, ilyen a tanári oldalon nem fordul elő: a bármilyen irányú prozelitizmus elkerülése etikai norma.

Bár nem hiszem, hogy mérni lehet a toleranciára való nevelés határfokát, az az érzésem, hogy a jó helyeken való ismeretszerzés, a sokszor túlszorduló szépséggel való találkozás, a közösségben vagy akár egyéni beszélgetésekben való reflexió önmagától megtermi az elbefogadás gyümölcsét. Az, hogy hogyan hasznosítják az ismereteket hallgatóink, alumnuskövetés híján nehéz megmondani. De miután már beírtam a jegyeket, sok hallgató köszöni meg az órákat.

Ez mind fontos, de a képzés egyik eredménye a diploma. Miből áll a képzés? Milyen tárgyak, foglalkozástípusok alkotják? Milyen a kapcsolódása a többi szakhoz? Mire lesz alkalmas az így végzett? Hogyan lehet továbbmenni?

Mivel nálunk korábban nem volt vallástudomány szak, mások szabták meg a bolognai képzés kereteit. Bizony, amikor Geréby György kollégával kialakítottuk a BA-minort, vagy később Bodnár Istvánnal és

egy egész csapattal a mesterszakot (a szervezés oroszlánrészét Vér Ádám assziriológus végezte és végzi), elég sokat küzdöttünk. A képzési követelmények ugyanis nem olyan intézményre voltak megállapítva, amelynek fő erénye az, hogy minden világvallás, de igen számos további is, magas tudományos szinten van képviselve mind a kutatásban, mind az oktatásban. És a hozzájuk tartozó nyelvek is. A legjobb külföldi egyetemekkel is vetekedik több tekintetben a kínálatunk!

Alapképzésben nem akartunk főszakot. Három év után úgy kibocsátani valakit, hogy nincs egy igazán használható szakja, becsapás. Másrészt nehéz kiszűrni az említett földolgozatlan kötődéseket. A minor dolga elsősorban az a szolgáltatás, amelyet az előbb jeleztem: kiegészítés bármelyik, hangsúlyozom, bármelyik szak mellé.

Pl. az egy-egy vallással alaposan foglalkozó szakoknak távlatosságot, az összehasonlítás lehetőségét adjuk. Az elmúlt években sok száz hallgató vette föl a kifejezetten új vallástudományi órákat, s talán minden bölcsész szakról volt hallgatónk, volt matematikus és pedagógus is, nem is egy. De sokan rajtunk keresztül fedezték föl, hogy járhatnak, mondjuk, zsidó liturgia vagy ind vallástörténet órára, és mi is irányítottuk át hallgatókat a TTK-ra, ÁJTK-ra és a TáTK-ra. Két éve elindult a mesterképzés is. Ez egyelőre kis létszámú képzés lesz, hiszen önálló vallási szakértőre nemigen van piac. Pedig kulturális intézményekben, turisztikában, újságoknál, tudományos fordítóként, lektorként, vagy a menekültügyben hasznosíthatnák tudásukat. És lehetne, kellene is vallásismeret a közoktatásban! Akár a hittan-erkölcsstan részeként. Meglátod, úgyse tudják kitölteni a kereteket anynyi éven át... (És botrányos, ami pl. az újságok vallási rovataiban megjelenik. A lihegő vallásoskodás



meg a zagyválás.) Mivel kevés az elkötelezett hallgató, és egyébként is a szabad választás híve vagyok, mind a minorban, de még inkább a mesterszakon igen szabad a képzés, személyre szabottan állítjuk össze a meglevő kínálatból.

Milyen kapcsolatok az egyetemen kívül, egyházakkal, vallási közösségekkel, és más intézményekkel?

Mondhatom, kiváló. Egyrészt vannak, akik az oktatásban is részt vesznek, de konferenciáinkon is ott vannak a képviselőik. Újnan kialakított óráink közül pedig legbüszkébb a liturgikus terepgyakorlat sikerére vagyok. Terjed a híre, máshol is bevezetik. Látod, sokévtizedes kószalásaim itt is hasznosulnak. Tudom, hogy hol fogadnak szívesen, hol s mikor jellemző az istentisztelet, hol válaszol szívesen a vallási vezető a kérdésekre. Anélkül, hogy egy szót kellene szólni: nagy a hatása, amikor akár magam is énekelek a szerb éneklőszékben, orgonálok misén, kidust adok a szombati istentisztelet után, vagy az adventista lelkésszel negyvenéves barátsággal üdvözljük egymást. A hallgatók gyakorolhatják a résztvevő-megfigyelői pozíciót, s közben kollegiális kapcsolatok alakulnak ki, hiszen együtt töltjük a hétvégét. Együtt utazunk, együtt eszünk, vagy akár a csatka cigány-

Őszintén a magyar vallástudományról

búcsú éjszakáján együtt alszunk a templomban.

A külkapcsolatokat elsősorban az anyagi lehetőségek korlátozzák. De TÁMOP-támogatással az indológusokkal közösen hívtuk meg Oxfordból A. Sanderson professzort, vagy J. P. Moisset egyháztörténészt a Francia Intézetre ráakaszkodva. Az utóbbi rendezvény már a tavaly létrehozott Vallástudományi Központ keretében történt. Persze, különösen a kar nagy tapasztalatú vallástudósai nemzetközi szakmai kapcsolatai igen kiterjedtek, gondolok itt például Komoróczy Gézára, Voigt Vilmosra, Fodor Sándorra. Vagy a középnemzedék néprajzosaira, buddhizmus-kutatói, filozófusaira és másokra. A tehetséges és jól képzett fiatalok pedig, részben külföldi tanulmányaik miatt, eleve a nemzetközi mezőnyben pozicionálják magukat. Idővel talán mindezek a kapcsolatok is becsatornázzhatók.

Említenél néhány nevet a jövőt sejtető fiatalok közül?

A legszorosabb kapcsolatban természetesen tanítványommal és tanszéki kollégámmal, Földváry Miklóssal vagyok, de ha azokat említem, akik a konferenciákon sorra részt vettek, s többen a kötetek szerkesztésében is segítettek, akkor hosszú és még így sem teljes a sor: köztük van a néprajzos Bárh Dániel, az indológus Dezső Csaba, a hebraista Komoróczy Szonja, az iszlám-kutató Szombathy Zoltán, a sinológus Kósa Gábor. Vér Ádámot már említettem. Egy ideig OTKA-kutatóként (s majd remélhetőleg valamilyen módon folytatva az alkalmazást) nagy segítségemre volt (és van) a latin Varga Benjámint az induló AFION sorozat első kötetének szerkesztésében, és ő a honlap (<http://vallastudomany.elte.hu/>) életben tartója is.

Már csak személyed miatt is ide tartozik a latin helyzete a mai

kultúrában, a kar szakjain, a vallástudományban és az egyházban is. XVI. Benedek pápa latinul olvasta fel lemondó beszédét, és bizony még a kardinálisok közül sem mindenki értette őt pontosan.

Elsősorban e nagyszerű főpap lelki nagysága miatt volt megrendítő az a beszéd, de örültem annak is, hogy a kiváltságos kevesek között – értetem. Összetett a kérdés. Most csak az egyházi és a középkori latinságról beszélek. Azzal, hogy a katolikus egyház lényegében lemondott a nyelvről, súlyos veszteség érte nem csak saját magát, hanem az egyetemes kultúrát is. (Talán ha korábban vezeték be a népnyelveket, ahogy a bizánci és az ókeleti egyházakban, ma is élne a latin.) A klérusban is alig van, aki a szent nyelveket megbízhatóan használja. Szerencsére egyre inkább elfogadják a segítséget: a világi patrisztika tudományos fordításait, vagy a mi középlatinos nyelvismeretünket. Nálunk ma már minden latinos hallgató tud valamit a Biblia latinjáról, olvas némi késő latin szöveget, sőt, sikeresen végeztek az első középlatin mesterzakosok is. Ez is új képzés az egész magyar felsőoktatás történetében!

A vallástudomány kurrikulumban szép kreditmennyiség esik az ún. szent nyelvekre. Akik komolyan veszik, legalább alapszinten megtanulhatnak egy efféle nyelvet. Van, aki eleve arabos, vagy hebraista, az többre viszi, de a latint is sokan választják, mert elég könnyű, és kis szorgalommal el lehet jutni arra a szintre, hogy egyszerű bibliai szöveget megértsenek.

Nagyon fontos a Latin Tanszék rekonstrukciós, a saját múltunkhoz vezető hidakat visszaépítő szerepe, hiszen Magyarországon hihetetlenül sokáig, 1844 végéig hivatalos nyelv volt a latin, s fontos, hogy legyenek, akik el tudják olvasni a tegnapelőttől tartozó levéltári dokumentumokat.

Tanszékünkön szerencsére nagy az egyetértés, hogy mi a dolgunk: a szolgáltatás – és nem a sértődés, hogy elvesztettük a hajdani vezető szerepet. Az ókori római és persze a görög kultúra önértéke miatt képviselendő. De fontos az is, hogy a latin nyelv hihetetlen szélesen és sokáig közvetített korok és népek között. Ezért a latin kései állapotát is ismernünk kell. Ha a hajdani nagy ellentétekre gondolunk: Kerényi Károly (aki sajnos nem volt elődöm, mert nem kapott katedrát) és Huszti József (tisztelt elődöm) öröksége egyaránt fontos, és egyébként kell látnunk.

Befejezésül egy személyes kérdés. Középiskolai latintanárom, Szerdahelyi Andor, aki pap, matematikus és jogász is volt, vagy unokabátyám, Détsy Mihály, klasszika-filológus és építészettörténész, vagy te, aki zenész és irodalmár és tudományos szervező is vagy, csak pár példa a sokoldalúságra. A latinos nyitottá válik, vagy a nyitott ember latinos lesz?

Megelégedéssel a szakma és kellő szerénységgel a magam nevében örülök annak, amit mondasz. Ha engedjük magunkra hatni a római birodalom építésének humanisztikus vonásait (persze, nem csak azok voltak), és annál is egyértelműbben a latin nyelv rendkívül hosszú kultúrák közvetítő szerepét, márpedig engedjük, akkor szükségképpen nyitottak vagyunk a sokféle kapcsolódásra. De jó, hogy mondasz – ez kötelességünk is.



Voigt Vilmos emeritus professzorral, a Néprajzi Intézet és a Folklore Tanszék volt vezetőjével most – annyi, egymással összefüggő szakterület közül kiemelve – a vallástudományról beszélgetek a Gólyavár mögötti csendes ligetben; ide látszanak a Néprajzi Intézet ablakai. A vitatott tudományterületi felosztásban amellett vagyok, hogy vallástudományoknak nevezzük mindazokat a diszciplínákat, amelyek a vallással foglalkoznak, megkülönböztetve a belső szemlélő oldaláról a teológiát (az adott vallások teológiáját), amely maga is erősen tagolt tudomány, vagy a külső szemlélő által művelt vallástudományt a maga sok alterületével, amelyek másfelől, a kérdésközpontok jellege, a módszerek tekintetében a szociológia, a filozófia,

vagy a pszichológia részei is. Professzor úr, te hogyan látod?

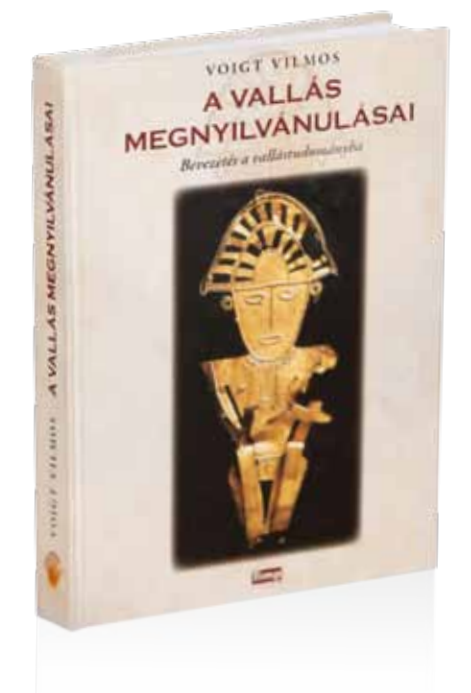
Lehet egyetértő és nem egyetértő választ adni. Én magam megkülönböztetem a vallástudományt a teológiától, és csak abban az értelemben használom, amikor az társadalomtudományos szempontból foglalkozik a vallással. Ez más, mint a vallásfilozófia, -történet, -pszichológia, rítuskutatás.

Egy néprajzosnak-folkloristának természetesen adódik a vallással foglalkozás.

Nálunk, a Folklore Tanszéken volt valami kezdeményező szerepem ebben. Tanszékvezetőként elkezdtem papokat-teológusokat hívni, egy-egy felekezet képviselőit. Hiszen ők szakemberek, gyakorlati kérdésekre pontos és hiteles választ tudnak adni. A képzés első évében aztán volt egy bevezetés, kiderült, hogy a hallgatóknak a vallásokról alig van ismeretük. Most már látom, hogy az az idő aranykor volt a mai állapothoz képest. Elkezdtem egy olyan bevezetést leadni (nagyraoszt nálunk, akkor és többször ma is ismeretlen szakirodalom alapján), amely aztán két kötetben meg is jelent a közelmúltban.

A maga területén persze minden folklorista találkozik az ősvallás, sámánizmus és hasonlókérdéseivel. Sajátos átmeneti terület a vallási néprajz. Ez is kétféle jelenségre használatos megnevezés a néprajzon belül: egyrészt valamely

vallás olyan megnyilvánulásaira vonatkozik, mint pl. öltözködés, viselkedés, szokások a keresztelestől a temetésig, a másik pedig az emberek olyan kérdésekre vonatkozó elgondolásaira, elbeszéléseire, amelyek a vallás szférájához tartoznak, mint a lélek, a test, a születés, a halál, a csoda, a szent, a reciprocitás (cselekedj jót, és vedd is jót cselekednek). Engem pedig az különösen érdekel, bár erről áttekintést kevesen adnak, hogy a honfoglalástól a reformációig a magyarországi vallástörténetet másként is meg lehet írni, mint a templomépítés adatainak vagy az oklevelek egymás mellé tételével. Rituális vonatkozásokra gondolok, a magyar vallásosság terminológiájára, amely teljesen egyedülálló Európában.



A nemzetközi vallástudományi életben is jó ideje részt vesz. Kelemetlen kérdést teszek föl. Hol tart a magyar vallástudomány, mennyire fogadta be a nemzetközi tudományosság ihletéseit, az újabb irányzatokat, eredményeit (publikációit, konferenciáit) jegyzik-e?

Nagyon könnyű általános választ adni. Katasztrófális az a kiesett fél évszázad, amelynek az első felében érthető, a második felében viszont semmi oka nem volt, hogy a nemzetközi környezetbe nem kapcsolódtunk be újra. (Nem csak a néprajzosokra gondolok.) A nagy nemzetközi mesekutató társaság konferenciasorozatán mindenki résztvett. Volt, hogy a repülőtéren találkoztunk Bodrogi Tiborral, aki a nemzetközi vallástudományi társaság konferenciáira utazott következetesen, de a folkloristák közül senki nem vett részt ezeken, a legutóbbi időkig; mással voltak elfoglalva...

Nagy hátrány volt a kapcsolatokban, hogy sehol nem volt vallástudományi könyvtár, tanszék, oktatás. (A szegedi tanszék is új keletű.) Ostoba ember ilyenkor is azt hiszi, hogy foglalkozhat a tudománnyal. Azt se tudta, hol tart a nemzetközi vallástudomány. 60 év kiesett. Folyóiratokban még úgy sem működünk közre, hogy szerkesztőbizottsági tag lett volna valaki a magyar vallástudomány képviselőjében. Ez azóta egyáltalán nem változott, amikor pedig sok-sok ember él valamilyen valláskutatásból. El vagyunk szigetelődve, amit az Európai Vallástudományi Társaság 2011-es budapesti konferenciája nagyon jól jellemezett. Minden ilyen konferencián megjelennek a kezdők, azok kevésbé érdekesek. Aztán megjelent néhány kiváló külföldi, akik viszont szinte senkivel nem álltak szóba, ugyanakkor azokat a saját területeket, amelyeken mi nagyon

jók voltunk-vagyunk, nem tudtuk bemutatni.

Említhetném Kardos Lászlót és Szigeti Jenőt: a bakonycsérnyei vallási helyzetről, az adventistákról, nazarénusokról és más kiségházákra szóló tanulmányaik egyedülálló vallási néprajzos leírások. Ezt sem tudjuk a mai napig jól eladni. Az én szakmámat hadd érintsem, ott van pl. Pócs Éva és mások boszorkánykutatása. A mediátorfigurákat nagyon sok helyen vizsgálták.



A nemzetközi mentalitástörténet Peter Burke- és Klaniczay Gábor-féle megoldásban ismeri, de ezen kívül nem.

Erdélyi Zsuzsa összegyűjtött egy óriási anyagot az archaikus népi imádságokból, vannak nemzetközi párhuzamok, de így is egyedülálló anyag. Irodalomtudománynak gondolták, de ez az anyag nagyon sokat jelent vallástudományi szempontból is. Vagy az utolsó évtizedekben nagyon sok kiváló dolgozat jelent meg, elsősorban Liszka József jóvoltából, a vallásos kisemlékekről, mint az útszéli keresztek, képek. Meg van csinálva néprajzilag, és ezt, ha egy jó vallástudományi háttérrel adunk hozzá, tátott szájjal olvassák. Van mit bemutatnunk, csak persze ehhez azt kellene tudni, hogy mi az a vallástudomány...

Idegen nyelvű vallástudományi folyóiratot kell létrehozni... Nem csak a mai kutatások, de a külföldön ismeretlenül maradt eredmények utólagos „helyzetbe hozására” is. Reférált, nagyon jó nyelvi színvonalú folyóiratot, elsősorban hazai és közép-európai kitekintésű tanulmányok közlésére.

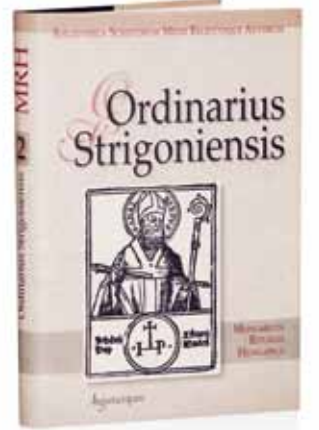
Ez egy kicsit már el is késett. Nem tudom, hogyan lenne finanszírozható, meg hogy megfelelő legyen a nyelvi színvonala. Ehhez sok

pénz, és 2–3 ember kitartó munkája szükséges. Néhány területen, látom, ahol pedig már eddig is sok hagyományos folyóirat volt, most évenként új jön létre. Nagyon kíváló ötlet volna.

Ebben nagyon hamar lépünk kell. Hát, Isten áldása legyen rajta! Tíz-szer annyi munka, mint amit az ember gondolna.

FÖLDVÁRY MIKLÓS ISTVÁNT [’02, ’04] CZETI ISTVÁN KÉRDEZI

Vallástudomány, liturgia, család



Az Ön tágabb kutatási területe a vallástudomány, ezen belül liturgiával foglalkozik a legtöbbet. Hogyan alakult ki ez az érdeklődése?

Nem hiszem, hogy lehet jól tudományt művelni, ha nincs személyes háttér. Sok diák azt mondja, hogy kitanulom a szakmát és utána választok témát, amelyen keresztül majd tudóssá válok. Lehet, hogy vannak erre sikeres példák, de azt látom, inkább fordítva zajlik a folyamat. Alapvetően a liturgia érdekel, és ezt a tevékenységet a vallástudomány keretében tudom elhelyezni. Termékeny dialógus van közöttük, tehát nem csak valamiféle ernyőszerkezetet keresek a saját érdeklődésemnek.

Nem zavarja a vallástudóst a saját vallási háttéré?

Egy állítólag szekularizált társadalomban a legtöbb gondot nem az okozza a vallástudományi tanulmányokban, hogy az emberek nem vallásosak, hanem az, hogy reflektálatlanul tele vannak vallásos indulatokkal vagy vallásokhoz való ilyen-olyan viszonyal.

Rólam nem nehéz tudni, hogy régóta gyakorló katolikus vagyok, ráadásul a katolicizmus konzervatívna vagy tradicionálisnak mondott irányzata egyik vezéregyénisége világi részről. De egy vallástudományi órán nem ezzel kell foglalkoznom. Nem mintha úgy gondolnám, hogy ez magánügy vagy nem való az egyetemre, hanem mert a vallástu-

domány különbözik a teológiától: a vallást mint kulturális jelenséget figyeli meg – és átmenetileg eltekint a doktrinális vetületétől, vagy attól az elkötelezettségtől, amely egyes vallások közt különbséget tesz. Az embernek, aki már nem egy premodern kultúrában él, a saját vallásosságát is kívülről kell látnia. Ez egy másik optikát jelent. Ezt szeretném továbbadni vagy megtanítani a hallgatóknak is. Remélem, hogy viszonylag hitelesen meg tudom tenni, mert én sem izoláltan nevelkedtem.

Szabad tudni, hogy milyen volt ez a környezet?

Apai nagyapám ágáról „labanc”, katolikus köznemesi családból származom. A többi őseim viszont mind zsidók, a magyarországi zsidóság elég széles palettájáról. Apai nagyanyám részéről gazdag, nagypolgári háttér van: pásztói földbirtokos volt az egyik dédapám, a másik vágóhid-tulajdonos Pesten, még megvan az imakönyve nálam. Anyai őseim viszont Somogyból, Zalából származó kisegyzisztenciák voltak. Ez eléggé erős háttérrel jelent, s én harmóniában látom a kétféle gyökeret, bár vallásilag a katolikus örökséget folytatom.

Mennyire volt vallásos a család?

Vallásos impulzusokat már a szüleim sem kaptak az elvilágiasodott szülői házból. Megkereszteltettek, de nem jártak templomba. Ötéves koromban elváltak, édesapám ér-

deklódése azután fordult a vallásosság felé. Nekem a kamaszkori lázadás terepe volt vele szemben is a radikálisabb vallásosság. Viszont utolsó gimnáziumi éveimben eltávolított a vallásosságtól az egyik nagy hatású tanárom révén megismert – mondjuk így – liberális művésztörténelmi kultúra. Elég mélyen megtapasztaltam, hogy a mai értelmiségi hogyan gondolkodik. Persze: sokféleképpen.

Tehát később visszatért ahhoz, ami korábban volt?

Nem vallási megtérőként kerültem vissza az elkötelezett vallásossághoz, és nem is ugyanúgy, ugyanoda. A gyermekkorai impulzusokat később már el tudtam helyezni – egy általános értelmiségi attitűdben. Latin-egyiptológia szakra jelentkeztem, mert az ún. hagyományos kultúrák, az elidei értelemben vett archaikum iránti érdeklődés mozgatott. Az egyiptológiáról elég hamar átnyergeltem az ógörögökre.

Igyekvő és magamat megmutatni akaró diákként már a második félévben jártam a középkori latin filológiai programra. Ott találkoztam először liturgikus és biblikus anyagokkal. Önök ma már ezeket a tárgyakat tantervi órákként hallgatják, de a lazulás csak akkoriban kezdődött, még egy merevebb ókortudomány-felfogás uralkodott.

Déri Balázs tanár úr akkor jelent meg az egyetemen...

Épp akkor került a latin tanszékre, bár korábban is adott órákat. Mint ambiciózus tanár a tőle ismert maximalizmussal kezdte nekünk rögtön a himnuszköltészetet tanítani, később is sok más középkori órát. Ez volt végül is az, ami egyszerre fölmutatta, hogy a gyermekkoromban megismert vallási világ, amelyet kissé leírtam magamban, olyan gazdagságot rejt, amelyről nem is álmodtam. Azokra a jogos érzékenységekre, amelyek a kortárs bölcsészértelmiséget befolyá-

solják, hiteles felelet a teljes nyugati és keleti keresztény hagyomány gazdag világa. Ezt korábban csak beszűkült formában ismertem. És ez volt az, ami először tudományosan, majd esztétikailag érintett meg, aztán utat jelentett ahhoz, hogy egzisztenciálisan is a magamévá tegyem.

Miért hangsúlyozza a keleti kereszténység tapasztalatát?

Ott egy nekem jobban megfelelő, az érzékekre jobban ható, kevésbé kizárólag doktrinális-morális vallásossággal találkoztam. Aztán a zsidó gyakorlat megismerése, ami részben a saját gyökereimhez való visszatérés is volt, egy másik, a ritualitásnak nagyobb jelentőséget tulajdonító vallásos magatartás átélését jelentette. Déri Balázs vitt el a lágymányosi zsinagógába, ahova akkoriban járt; ott galíciai háttérű idős emberek voltak az előimádkozók.

A praxis fontosságánál, és ezzel a nálunk liturgikus terepgyakorlatoknak nevezett gyakorlati vallásismeret tantárgynál vagyunk.

A vallástudományi szak hallgatóit tanítva érzékelem: az a kép, ami a vallásról a mai emberben él, nagyon szűkös. A vallásos és a nem vallásos társadalmon belül is. Alapvetően egy doktrinális és morális szempontrendszert jelent, egy gondolati tartalmat és egy abból következő cselekvési programot. Ezt nem is vitatom, de az ember mindennapjait nem ezek határozzák meg.

Amikor az ember bizonyos tartalmakat hangosan ismételtet meg és mélységesen meg van győződve ezek igazságáról, ezzel együtt jár, hogy indulatokat táplál azzal szemben, aki erről mást gondol. Egy ideológia akkor szűnik meg ideológiának lenni és válik pozitív személyiségformáló erővé, ha a mindennapokba, sőt az ösztönökbe épül be.

A vallás praxisát olyan dolgok erősítik meg, mint a tárgyak, képek, hangok, mozdulatok. Ebben az érte-



lemben igaz, hogy minden vallásnak, akár egy valláson belül is különféle rítusoknak, irányzatoknak, tájegységeknek van sajátos stílusa. Ez nem érinti a doktrínát és a morált. Ennyiben tartom nagyon fontosnak a ritualitást, és ez nagyon közel áll a vallástudomány látásmódjához. Elsősorban nem gondolati tartalmakra kíváncsi, hanem arra a személyes és társadalmi valóságra, amelyet a vallás kitermel, vagy amelynek kifejeződése.

Ezért utazott el sokszor Európából, „archaikumot” tanulmányozni?

Említettem a posztmodern európai ember archaikumra való érzékenységét. De rendszerint úgy keresi, mintha valahol máshol lennének ezek a „kezdetek”. Európa – nem mint politikai konglomerátum, hanem mint szellemi valóság – ma mintha csak arról kellene, hogy szóljon, hogy saját hajdani offenzív jellegéért állandóan bocsánatot kér. Én ezzel nem tudok azonosulni. Nekem a középkorral és a kereszténységgel mint kultúrával való foglalkozás azt jelenti, hogy az a fogékonyság, amely az embert Indiába hajtja, meg az indiánokhoz, meg Afrikába, itthon is megtalálja a tárgyát. Hovatovább Európa egzotikus kontinens és a kereszténység egzotikus vallás.

Ma még abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy egyes kultúrákat élőben is meg lehet nálunk figyelni. Nem a keleti utazásokkal indult ez a történet, egy egyházzenei kongresszuson hallottam először zsidó kántort, illetve szerb ortodox énekeseket, és engem teljesen megbabonázott, hogy ilyen létezik. Több éven át kijártam a szentendrei szerb ortodox templomba vasárnapként, néha szombatnapként is. Nem kellett a világ végére utazni az említett lágymányosi zsinagógába sem.

De mégis többfelé járt a Közel-Keleten!

Ezek folytatása volt az, amikor Déri tanár úrral Egyiptomban, Törökországban, Szíriában voltunk, aztán magam is jártam Damaszkuszban, és szerveztem saját diákjaimnak egy tanulmányutat Kijevbe. Nagyon jól hangzik, ha az ember elmeséli, hogy a Szaharában volt egy kolostorban, vagy különösen most, a szomorú politikai és katonai események miatt, hogy Szíriában volt akkor, amikor még lehetett. De észre kell venni azt, ami itt van tőlünk karnyújtásnyira, és ugyanolyan egzotikus, illetve észre kell vennünk a saját kultúránkból azokat a múltbéli emlékeket, amelyek egy ugyanilyen kultúra dokumentumai. Ezekben a vallás, és azon belül a liturgia, a kultusz – a kultúra maga.

Az ember természetes készsége, hogy kultúrát épít maga köré. Nem csak kapál, hanem meg is faragja a kapanyelet. Ez luxus. Elvileg lehet élni nélküle, gyakorlatilag nem. Ez különösen most nagyon fontos, amikor a művészetnek és a tudománynak, különösen a bölcsész tudománynak folyton mentegetőznie kell a pusztaság létezéséért. Mintha egy parazita lenne. A kultúra ugyanolyan alapvető emberi késztetés, mint a táplálkozás. Azt nem mondhatjuk, hogy a kultúrfunkciók összefoglaló neve a vallás, de azt igen, hogy ezek elválaszthatatlanul össze-

kapcsolódnak, és ezt a ma élő közkeleti kultúrákban éppúgy meg lehet figyelni, mint a középkori vagy az ókori Európában.

A középkori tanulmányokban is a terep-jelleg érint meg. A szövegek közvetítéséhez képest teljesen más, ha valaminek épületeken, szobrokon keresztül jutunk a közelébe. Nekem még rendszeresebb tapasztalat a kódexek, korai nyomtatványok világa. A folytonosság megtapasztalása ez: van valami, amit ismerek a mai gyakorlatból, elmondom, eléneklek, és viszontlátom egy ötszáz vagy ezeröttszáz éves forrásban.

Az Ön életében hogyan kapcsolódik össze a tudományos kutatás, a tanítás és a gyakorlat?

Termékeny, de nehezen fönntartható állapot. A liturgiátörténet kutatása nálam egy nagyon anyaghoz közeli, forrásfeltáró munka, középkori szövegek filológiai kiadása, értelmezése, és egy elemző, strukturális és esztétikai megközelítés. A dolognak van egy vallástudományi vetülete (ezt inkább a tanításban alkalmazom), hogy hogyan hat ez az emberre, a társadalomra, mi értelme van egyáltalán. Tanítványaimmal pedig – akiknek még kezdőként a Zeneakadémia Egyházzene Tanszékén kezdtem órákat adni –, a gyakorlatba akartuk átültetni azt a középkori liturgiát, amellyel foglalkoztunk, és amely annyira megérintett minket. Ebből fejlődött ki, amikor egyházpolitika is lehetségessé vált, az a csoport, amelyet ma Szent Mihály Laikus Káptalannak hívunk. Minden vasár- és ünnepnap énekel misét tartunk a belvárosi Nagyboldogasszony-főplébániatemplomban. Ennél is korábbi kezdeményezés volt, hogy a középkori esztergomi hagyomány szerint évente tizennégy-tizenöt alkalommal virrasztó zsolozsmát éneklünk. Ez komoly szellemi háttérrel, kiadványszerkesztéssel, szervezést igényel. Magánemberként is rendszeresen végzem a zsolozsmát.

Ehelyett akár tanulmányokat is írhatna.

Én nem csak a kutatást gondolom szellemi teljesítménynek, hanem azt is, ha sikerül egy élő hagyományt kialakítani. Tagadhatatlan, hogy a tudományban sokszor olyan szellemi tartalmak születnek, amelyeknek nincs valódi közönsége, valódi hordozója. Elszámolhatok akárhány publikációval, de nem számolhatok el a publikáció olvasóival. És akkor jogos föltenni a kérdést, hogy mire jó ez az egész. Egy lehetséges válasz, hogy erre jó. Egy pályázatban nyilván nem tudok fölmutatni olyan gyakorlati használhatóságot, mint egy mérnök. De azt igen, hogy emberek egy olyan közös tudásnak és a tudásból fakadó készségnek a birtokosává válnak, amely onnantól kezdve tovább terjed. És erről kellene, hogy szóljon a kultúra.

Egyetemista koromban nekem az, hogy kutató, valami poros dolog volt. Most van egy téma, amely érdekel, és ennek kutatása magában foglalja azt is, hogy pályázatokat írok, külföldre utazom, a könyvtárban poros kéziratokat lapozgatok, mikrofilm-másolatokat rendelek, de azt is, hogy a gyakorlatba ültetem a kutatás eredményét: énekelem. És tanítom is: nagyon szeretem a világot, sok sérüléstől sem mentes környezetet, a bölcsészkar diákságát, mert engem is rákényszerít arra, hogy állandóan a legkülönbözőbb emberek számára próbáljam megérthetővé tenni.

A tudomány is teljes embert igényel, a tanítás is, a liturgikus gyakorlat is (mind a közösségi, mind a magánéletben).

Mikor zajlik rendhagyó mértékű publikációs tevékenysége?

Otthon tudok a legjobban dolgozni, viszont egy otthoni napom még fegyelmezettebb, mintha a munkahelyemen lennék. Azért írok cikkeket, mert a műhelymunkát a cikkeken jelenítem meg. A tanulmányokkal

mintegy megadom a császárnak, ami a császáré, de valójában az összefoglalások, a monográfiák érdekelnek, nem a szöszöszetek. A dolgok összerendezése és egységben látása.

Miért van helye egy egyházi tudományának a civil tudományosságban, illetve egy állami egyetemen?

Az egyházi tudományosság, amíg igazán hatékony tudott lenni, egészen más intézményi és személyes háttérre épült. A tehetséges emberek közül jóval több kötött ki ezen a területen, mint most. Ma a gyakorlati vallási élet épp a legtehetségesebbeket szólítja el az aktív lelképásztori munkába. Döntő a latin nyelvűség megszűnése is: az egész európai egyházi kultúra megközelítéséhez nélkülözhetetlen a biztos klasszikus és egyházi latin nyelvismeret. Azok a személyes kapacitások, amelyek az egyházi kulturális örökség feldolgozásához, fenntartásához szükségesek, ma inkább vannak meg a világi szférában, mint az egyházban. De aki fontosnak tartja, hogy ezzel foglalkozzék, az általában személyesen is érintett benne, tehát nem kevésbé tartozik az Egyházhoz attól, hogy világi környezetben foglalkozik vele.

Másrészt a tudomány azt igényli, hogy az ember akár mindenfajta gyakorlati hasznosíthatóságra való tekintet nélkül is, önmagáért foglalkozzék a tárggyal – a jelen alkalmazás perspektívája nem torzíthatja a szemléletet. A liturgiatudomány mint bölcsész tudomány hidat jelent a zárt egyháziasság és a világi szféra között. Nem a térítés eszköze, hanem egy fontos kulturális jelenség érthetővé tétele.

Mindennek lehet társadalmi, sőt politikai kibatása is?

Ma van egy újból fölerősödő antiklerikális retorika a társadalomban, a másik oldalon pedig egyes politikai erők szeretik úgy fölmutatni magukat, mint a vallás és a keresz-

ténység támogatóit. Függetlenül attól, hogy ki mivel azonosul, valójában üres jelszavakkal foglalkoznak, nagyon kevés az ismeretük. Fontosnak tartom, hogy a mai közízléstől idegen hagyományos vallásosság intézményeit, legyenek ezek bármilyen területhez vagy valláshoz kötődők, érthetővé, szerethetővé tudjam tenni. Ez is jobban megy, ha az ember a világi szférában él. A sokszor akár vallásellenes vagy antiklerikális indíttatású világi tudomány is ad olyan szempontokat és módszereket, amelyeket termékenyen lehet használni egy valóság reflektáltabb leírására. Így járult hozzá az elméleti vallástudomány rendszeres oktatása ahhoz, hogy én is több felől lássam azt a tárgyat, amellyel foglalkozom.

A tudományos munka, illetve az oktatói tevékenység mellett harmincöt évesen négy lány apja. Hogyan szervezi meg az életét?

Akkor kell dolgozni, amikor lehet – és lesz ihletem. Én a gyerekeim mellett tanultam meg igazán gazdálkodni az időmmel, szoktam hozzá ahhoz, hogy igazán a távlati célokkal érdemes foglalkozni. Engem aztán hiába zaklatnak határidőkkel, hiába kellene ezt vagy azt az apróságot megcsinálnom... Segít is egy nagyobb család: itt soha nem ülnek le a dolgok. Az életunt leeresztés, amely a bölcsészértelmisséget sokszor fenyegeti, nehezebben fér hozzá egy ilyen életmódhoz.

Aztán a gyerekeimmel együtt éneklünk, beszélünk arról, amivel foglalkozom, természetes közegüknek fogják föl, nem tudományos tárgynak. A gesztusok, szokások, a liturgikus év körforgása jelen vannak a családban is. Szerencsére a feleségem maga is egyházzent és latint is tanult, így a szakmai tevékenység olyan felület, ahol közös tapasztalatokat tudunk szerezni. Most a második feleségemmel élek, mert az első feleségem fiatalon meghalt; vele még a latin

szakon ismerkedtünk meg. Ott is megvolt ez a fajta kapcsolat. Ha a családom nem támogatna, nem tudnék dolgozni. Hogy számítnék nekik annyit, ha megírtam egy fejezetet, mint ha lenyírtam volna a füvet a kertben. Azért idővel azt is megcsinálom...

Az a vallásos kultúra, amelyet kutatok és élni igyekszem, totális jelenség, ott nincs külön család és szakma, gondolat és gyakorlat. Akkor tudom jól csinálni, ha nem ellentétben áll a magánéletemmel, hanem együttműködik vele.

P. S. Földváry Miklós István „A nyugati liturgia változatainak kutatása. Szövegkiadás, történeti-összehasonlító elemzés, módszertan” című OTKA-pályázatával 4 évre közel 50 millió forintos liturgiátörténeti kutatócsoportot alakított a Vallástudományi Központ keretein belül.



A beszélgetést készítette Czeti István egyetemi hallgató (ELTE BTK történelem alapszak/ történelem és történelem specializáció, ókori nyelvek és kultúrák alapszak/klasszika-filológia szakirány és hebraisztika minor).

FODOR SÁNDORRAL [’63] BESZÉLGET DÉRI BALÁZS [’77, ’79]

Tahrír: mecset, templom, parlament

Professzor úr, kedves Sándor, a beszélgetésre készülve elővettem hajdani indexemet. Bizony, 40 éve, 1973 őszén, iranisztika szakosként jártam először arabórádra. Az akkor tanultaknak úgy huszonöt év múltán, leginkább egyiptomi útjaimon, kopt liturgikus-zenei stúdiumaiban vettem hasznát. Ha nem is úgy, mint Neked, aki régóta és folyamatosan jársz Egyiptomba s így igen kiterjedt kapcsolatrendszerrel alakítottál ki és kutatásaidban olyan fontos helyet kaptak pl. a piramisokról szóló arab legendák, de fülemben a hasonlíthatatlan lármá, oldalamban és lábamon a tülekedő emberek tagjai, kairói városrésznevek, utca- és térnevek hasonló élményeket idéznek föl. Az ösztöndíjasoknak fönntartott lakásban arabisták és egyiptológusok nemzedékei hagyták egymásra emlékeiket. Az „arab tavasz” folyamatában az egész világ megtanulta a Tahrír tervét, de bennünk ott van az az élmény is, amikor először próbáltuk megtalálni a hatalmas téren azt a kisbuszt, amely, mondjuk, Zamálekra vitt, vagy Abbászijjába, vagy éppen a bazárba.

Ahogy az érdeklődés elfordult tőle, Timbuktu, majd Aleppó felé, most hetek-hónapok telnek el, hogy vezető hír lenne Egyiptom. Talán utoljára a választások idején volt némi érdeklődés. A mindent leegyszerűsítő médiaszemléletnek a mostani bonyolultság már sok, zavarodottan állnak, hát inkább hall-

gatnak a demokratizálódás furcsa „eredményei” láttán. A teheráni túsdráma óta figyelem: a politikum és a tömegtájékoztató semmit nem ért az iszlámból, különösen nem tud a tagoltságáról és arról a saját jogrendről és társadalomszemléletről, amely mássá teszi, mintha „csak” egy vallás lenne. Ezeket az alapvető dolgokat, mondjuk, Czeglédy Károly professzor iszlám-óráin örökre megtanultuk. A nyugati értelemben vett demokrácia exportját így eleve kudarcosnak véltem. Ha röviden is, de mégis valamivel árnyaltabban próbáld kifejtetni, mi is zajlik Egyiptomban jelenleg, különösen a vallás tekintetében!

2011 januárjában egy forradalmi mondott hullám söpört végig az arab világ egy részén. Egy véletlenül múlt az egész. Tuniszbán egy munkanélkülitől elvették a zöldségesgyümölcsös kordéját, és fölgújtotta magát. Persze, az indulatoknak több évtizedes előzménye volt. A tüntetések aztán áterjedtek más arab országokra, így nekünk a legfontosabb az, hogy Egyiptomra is. Január 25-én kezdődött a felkelés Kairó főterén, a Tahríron. Óriási tér, hatalmas forgalommal a Nílus partján. Ott áll az Egyiptomi Múzeum is. Mubarak elnök rosszul mérte föl a helyzetet. Amikor már tömegessé vált a megmozdulás, akkor vetette be a titkosrendőröket és a rendőrséget, de már késő volt.

Hogyha nincs a XXI. század modern kommunikációja, az internet, a



facebook, twitter, az egész nem következik be. Ezek elsősorban a fiatal, képzetesebb rétegeket tudták hihetetlen erővel megmozgatni. De aki nem jár egyetemre, az is folyton az interneten ül. Nem lényegtelen, hogy egy muszlim országban sokkal kevesebb szórakozás adódik a fiataloknak. Tehát ez a facebook forradalma! Mármost azt mondják, hogy a politikai pártok akkor még nem jelentek meg. Ez részben igaz, de az emberek igen. Ott voltak a fiatalok közt a nyugati irányultságúak, de ott voltak a ma uralkodó párt, a Muszlim Testvériség fiatal elemei is. Téves tehát az a kép, hogy az egész a liberális, nyugatias fiatalok forradalma volt.

Egy konzervatív muszlim, akit nevezhetünk akár fundamentalistának is, éppúgy érdeklődik a modern kommunikáció iránt. Ez az iszlám hagyománya: mindig nyitott volt



Az óegyiptomi Apophis istenség kígyó alakjában a gonosz, a sötétség, a káosz megszemélyesítője, Ré napisten ellenfele. A kígyó három feje az elmúlt korszak emblematisz figuráit szimbolizálja.



Az Apophis-kígyó feje itt Mubarak volt elnök feleségét, Suzanne-t ábrázolja.



Az összecsapásokban meghaltakat mártíroknak (sahíd) tekintik, akik rögtön a Paradicsomba jutnak az iszlám szerint. A mártírok szárnyas, angyal formájú alakja a kopt angyalábrázolásokat idézi.

a technikai újításokra. A középkori arabok a görög irodalmat nem fordították le, de a filozófia mellett a természettudományi műveket igen. Mindennek vallási alapja az, hogy a Koránban a tudás/tudomány szó nagyon sokszor előfordul. „Kerestek a tudást, akkor is, ha Kínában van”, mondja a Prófétára visszamenő hagyomány. 65-ben voltam először Egyiptomban. Magyarországon még alig láttam, de Egyiptom tele volt tranzistoros rádióval. Sokkal később a szélessávú internetről Kuvaitban hallottam először.

Saját példám akkori, amikor még a mobilt leginkább bunkofonnnak neveztük: kopt lelkiatyám a liturgia alatt a szakállába dörmögött elmélyülten. Megkérdeztem, mit mond. Kiderült, hogy híveinek lelki tanácsokat adott: szerzetesi fejfedője alatt, fülében volt a hallgató, szakállában a mikrofon... De mi is történt a forradalomban?

Akkoriban nem emelték ki, pedig jól látszott: ez egy nemzeti forradalomnak indult. Ilyen jelszavakkal volt tele a város, amikor ott jártam: „Emeld föl a fejedet, mert egyiptomi vagy!”.

Mihez képest fogalmazza meg így magát az egyiptomi? A globális világgal szemben? Más arab országokkal szemben?

Mindenkivel szemben. Az 1952-ben kezdődött forradalmi átalakulás, amelyet 54-től Nasszer vett a kezébe, a nacionalizmus jegyében telt el. Egyiptom az arab világ közepe, Afrika közepe és, harmadik helyen: az iszlám világ közepe, mondta Nasszer, aki pedig nagyon vallásos ember volt. Az arab országokra katasztrofális 67-es háború következménye lett, hogy elkezdett megerősödni az iszlám. A Szovjetunió (széthullása után) nem jelentett alternatívát, a kapitalizmust romlottnak tartották, Amerikát Izrael-barátsága miatt gyűlölték, vagy legalábbis gyanakodva kezelték, menjünk tehát az iszlám útján, a harmadik úton, mond-

ták. Ez tart máig. De először most a forradalomban elterjedtek például a nemzetiszínű pólók. Tavaly a Néprajzi Múzeum megbízásából mindenféle emléktárgyat vettem a Tahríron fölállított bódékban. Mobiltartók, kulcstartók, gyűrűk, fejpántok... Most nemrég jöttem vissza újból: a Tahrírnak teljesen más a képe. Mára csak egy bódé maradt, abban fekete zászlókat árulnak, rajta a sahádával, a muszlim hitvallással. A szalafik veszik, az iszlám legkonzervatívabb elemei. Ez is jelzi, hogy a forradalom átment az iszlám forradalmába.

Mik Egyiptom főbb problémái jelenleg?

A legfontosabb az, hogy nincs stabilitás, nincs rend, közbiztonság. Káosz uralkodik sok helyen. A Mubarak elnök által kinevezett katonai vezetők megtartották a választásokat, és a Muszlim Testvériség jelöltje, Muhammad Murszi (Mohamed Morszi) győzött tavaly nyáron. A katonák át is adták neki a hatalmat. Valamiféle demokratikus átmenet megtörtént, de a zűrzavar fönmaradt. Iszonyú gazdasági bajok vannak, összeomlott a turizmus, amelyből úgy hárommillió ember élt Egyiptomban. Befektetők sem jönnek a bizonytalanság miatt. Valamelyest ellentételezi, hogy Katar támogatja őket nagy összegekkel, s más arab országok is. De ez nem elég. Az IMF botor módon ugyanazt követeli, mint máshol, hogy szüntessék meg a támogatásokat üzemanyagra, energiára, élelmiszerekre, stb. Ez nem megy. Véres forradalom törne ki újra.

Óriási probléma a túlnépesedés. Az 50-es években Egyiptom lakossága meghaladta a 22 milliót, ma 90 millió felé jár, Kairóé úgy 5 millió lehetett, ma óvatos becslések szerint 18 millió. Ez a hatalmas embertömeg lényegében egy, a Dunántúlnál valamivel kisebb területen él. Mindegy, hogy milyen rendszer van hatalmon, ennyi embert etetni és munkát adni neki, szinte lehetetlen. Az ország

65 óta, azóta, hogy minden évben megyek, nagyon sokat fejlődött, és el kell ismerni, Mubarak 30 évében. Lehet, hogy a rendszer korrupt volt, de egy jó példa: 65-ben megvoltak az ősi eszközök a vízkiemelésre, öntözésre, ma (a turisták bánatára) mindenütt csak szivattyúkat látni. Az ipar is óriásit fejlődött. De a lakosság jelentős részét kitevő, egyetemi végzettségű fiatalok nem találnak munkát. Ezek közül került ki a Tahrír „köztársaságának” jó része.

A konzervatív és nyugatos muszlim fiatalok mellett ott voltak a kopt keresztények is, akik bár valószínűleg jórészt pozitívan tekintenek a nyugati világra, de nem feltétlenül liberálisok.

A felkelés után láttam a tér egyik sarkában a jelképes feliratot: „Ez a tér mecset, templom, parlament”, jelezve, hogy itt egy nemzeti összefogás van, amelynek egyformán részei a muszlimok és a kopt keresztények. Most azonban egy iszlamista kormány van, amelyet a lakosságba mélyen beágyazott Muszlim Testvériség pártja ad, és van egy meglehetősen megosztott, zilált, vidéken szervezetlen ellenzék, így föltehetően a következő választásokon is győz a Szabadság és Egyenlőség Pártja, amelyet török mintára alakítottak. Mármost ha a török mintát követik, akkor az jó, mert bevált: az iszlamista kormány a stabilitás és jelentős gazdasági fejlődés révén jelentős hatalommá tette az országot. Egyiptomban minden fejlődést megakadályoz a rendhiánya. Egy példa: a híres Talaat Harb utcán, ami olyan, mint a mi Váci utcánk, ma egy sávban járnak az autók, mert teljesen elfoglalták az utcai árusok.

Az egyiptomi ellenzék szerint azonban nyílt hatalomepítést folytat a győztes mozgalom.

Azzal vádolják őket, hogy valójában a Testvériség szellemi vezetője, a mursid irányítja az elnököt is. Érde-

kes, hogy a mozgalom úgy épül föl, mint ellenfelüké, a szúfiké. Úgy volt, hogy emezek összefognak különféle világi erőkkkel, de elnökjelöltjük, Ahmed Safik korábbi miniszterelnök valamennyivel alulmaradt. (Ő korábban katona volt.) Az ellenzék most épp azzal vádolja a győzteseket, hogy Amerikával szövetségben (Amerika pillanatok alatt cserbenhagyta évtizedekig szövetségését, Mubarakot...) Azt írták újságokban: Amerika azt mondja, legyen nektek a ti sariátok, nekem csak az olajatok kell és Izrael biztonsága.

A lényeg valóban ez: érvényes-e a saría, az iszlám jogrendje?

Azzal riogatnak, hogy bevezetik az iszlám törvénykezését. De az mindig is érvényben volt! A családjogot, az öröklést korábban is ez alapján intéztek, tény, hogy az új alkotmányban is van rá utalás. Az a kérdés, hogy hogyan alkalmazzák.

A Muszlim Testvériségnél még jobbra állnak az ultrakonzervatívok, a szalafisták, és ők is jelentős erőt képviselnek.

Megvannak a pártjaik, és még merevbb iszlámot szeretnének. És jellemző, hogy ők nagyon szemben állnak az iszlám síita ágával is.

De hát Egyiptom szinte teljesen szunnita, mit érdeklí őket a síita?

A jogrendben kevés a különbség. A szalafik támadják a síát az ún. élvezeti házasság intézménye (ideiglenes házasság) miatt, amely a Prófétta korában megvolt, de a szunniták később eltörölték. Azt vetik a síiták szemére, hogy erkölcstelenek. Volt korábban egy befogadó álláspont is, hogy a síita a szunnita iszlám négy jogi iskolája mellett az ötödik lenne. De ez a befogadó szemlélet megszűnt. Egyiptomban kevés a síita, de az arab világ egyik nagy megosztottsága, a síita és a szunna ellentéte mégis fontos. Ez van amögött, hogy a síita Irán az utolsó erejéig támogatja Szíriában



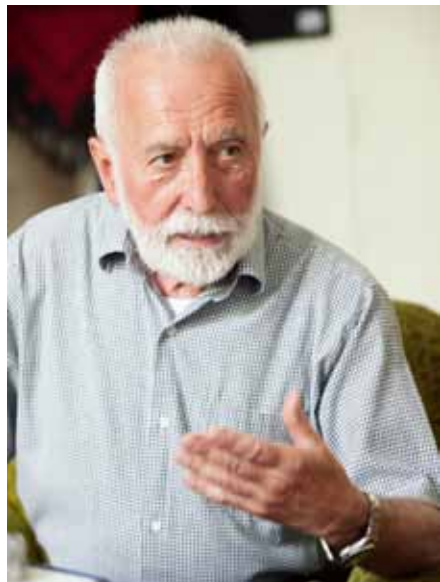
Mártírokat gyászoló nők óegyiptomi stílusban. Felettük látható a Boráq képe. Ezen a mesebeli lovon, melynek női arca van, ment Mohamed, a Prófétta égi útjára, Mekkából Jeruzsálembé, majd onnan felment a mennybe is.



Tahríri árusok, 2012. április. Portékáik (trikók, kulcstartók, mobiltelefon-tartók, gyűrűk, stb.), az egyiptomi nemzeti színekben vannak, jelezve, hogy a forradalom kezdetén elsősorban a nemzeti jelszavak és érzések domináltak.



A trikók felirata: „Egyiptomi vagyok”, „Szeretek, Egyiptom”.



ország. És azt hangsúlyozta: mindenütt a világban segítenek.

Ha jól fordították, szerinte az embert jobban kell szeretni, mint az Istent...

Azt jelentheti ez, hogy Törökország lényeges karitatív hatalom. Az arab világban, Afrikában, de még Latin-Amerikában is segít. Ezáltal tud népszerűséget szerezni. De a társadalmi szolidaritás egyébként is az iszlám egyik legfontosabb társadalmi üzenete. Éles az ellentét: nálunk az egyéni szabadság a hangsúlyosabb.

Visszatérve a szalafikra, az Egyiptomot hosszabb ideig hatalmuk alatt tartó, az iszmáilitákhoz, a síták egyik elágazásához tartozó Fátimidák középkori példája a szemük előtt lebeghet, tehát félelmeiknek van valami alapjuk...

Attól félnek, hogy Egyiptom támogatása címén Irán és ezzel a sía a hátsó ajtón újra bejön. Irán ugyanis fölajánlotta, hogy felújítja a fátimida korabeli mecseteket. Vagy amikor összeomlott a turizmus, az irániak azt mondták, hogy ők ötmillió turistát küldenek évente. De ez nem reális: az egyiptomiak kikötötték ugyanis, hogy Kairóba nem jöhetnek, pedig ott vannak a legfőbb emlékek, pl. a Huszejn-mecset, ahol állítólag Huszejn feje van eltemetve. Egy-két gép megérkezett, az Al-Ahrámban megjelent egy kép, hogy egy európai módon, lengén öltözött fiatal nő fényképez Luxorban. Mégis akkora volt a szalafik fölháborodása, hogy tüntettek, és a kormány nyárig leállította a járatokat.

Ám van egy érdekesség. Egyiptom ugyan majdnem 100%-ban szunnita, pl. utoljára a második világháború alatt volt Ásúra-napi felvonulás Kairóban, de az egyiptomi, szunnita iszlámra erősen jellemző a Próféta családjának szeretete, és ezt nem lehet a nép lelkéből kitörölni. Az iszlám két hivatalos ünnepén (a böjt lezárása, id al-fitr és az áldozati ünnep, id al-adhá a zarándoklat alatt) kívüli,

népi ünnepeik a Fátimida korra visszanyúló, síita jellegű események. Ez valóban valamiféle kapcsolódás a síához. Persze, nyilvánvalóan nem csak a szélsőségesek, de a mérsékelték sem akarnának egy síita föllendülést.

Beszéljünk végül kissé részletesebben az egyiptomi keresztényekről, mindenekelőtt az óriási többségüket kitevő koptokról. Különböző statisztikák vannak, de akár Egyiptom lakosságának 10 %-át is elérheti a számuk, ráadásul igen jelentős az amerikai diaszpóra. Vannak köztük befolyásos, gazdag családok, mint a Butrosz Ghalik éppúgy, mint igen szegény falusi emberek. A kopt fiatalok ugyanúgy ott voltak a Tahríron.

Igen, befogadták őket, arra utalt az az említett jelszó. Szimbolikus aktusokkal fejezték ki a közösséget, közösen ünnepelték például a karácsonyt. Ez az egyetértés most repedezik. A koptok ellen a Mubarak-időkben is voltak kilengések, atrocitások, kölcsönös vádaskodások. Azzal vádolták a keresztényeket, hogy keresztet rajzolnak a mecsetek falára, meg hogy fogva tartanak olyan nőket, akik át akarnak térni az iszlámra. Másfelől rendelet gátolta meg, hogy a koptok engedély nélkül templomot építsenek. A templom tornya nem lehetett magasabb, mint mellette a mecseté. Na, erre előfordult, hogy az építkezést körbevették plakátokkal, falakkal, hogy, úgymond, bevásárlócsarnok épül, s a végén kiderült, hogy templom. Ez a muszlimokat nagyon felbőszítette, és összecsapások voltak. Nemrégiben is egy alsó-egyiptomi városban több halálos áldozatot követelő incidensek történtek, de voltak halálos áldozatok a kairói székesegyháznál is...

Ez rettenetes, Abbászijában, a Szent Márknál?...

Igen. Ez rossz jel. Pedig az elnök mindig kiáll amellett, hogy Egyiptom a muszlimoké és a koptoké egy-

aránt. A tavaly meghalt III. Senuda pápa is nagy tiszteletben állt a muszlimok előtt.

Igen szép szavakkal emlékeztek meg róla a pestszentlőrinc-szemeretelepi kopt templomban rendezett gyászszertartáson is a Magyarországon élő muszlim diplomaták és polgári szervezetek képviselői is.

Volt egy híres mondása, hogy Egyiptom nem olyan hazá, amelyben élünk, hanem olyan, amely bennünk él. Ezt a jelmondatot a muszlimok is elfogadták. Az új pápa, II. Tavadrosz ezt a tekintélyt még nyilvánvalóan nem tudta elérni, s a feszültség is rányomja a bélyegét Egyiptom stabilitására. Egy állandósuló felekezeti konfliktus riasztja a turistákat, befektetőket, nem jó senkinek sem. Az erőszakos konzervatívok azt mondják, hogy Egyiptom muszlim ország, semmi keresnivalója itt máshitűeknek. A koptok persze védekeznek, ahogy tudnak. Van egy nagy kívándorlási hullám. Elsősorban a gazdagoké, és ez nagy érvágás, mert viszik a tőkét is magukkal.

S itt van egy igen érdekes nyelvi kérdés. Az irodalmi arab mellett mindenütt beszélnek a helyi beszélt nyelvváltozatot, amely viszont egyre jobban terjed írásban is. Akadémiai kollégák sérelmezik: kopt üzletemberek támogatásával a koptok elő akarják mozdítani, hogy legyen egy saját egyiptomi nyelv, úgy hívják, hogy újegyiptomi nyelv, ami nem más mint az arab népnyelv, (nem a kihalt kopt!). Azt mondják, mi vagyunk a fáraók népének örökösei, legyen akkor saját nyelvünk, ha nem is a fáraók nyelve. Ez is konfliktusforrás lehet. Az irodalmi nyelv elleni támadást egyesek a vallás, a Korán elleni támadásnak veszik. Persze, a népnyelv a koptokon kívül is terjed, pl. a hirdetések az utcai plakátokon szinte kivétel nélkül így vannak. Sok újság is félig népnyelven íródik.

Hangsúlyozzuk: arab népnyelven, arab betűkkel.

A népnyelvet megszüntetni nem lehet. De az igenis érték, hogy amikor írok, olvasok, a tudományt művelem, akkor az irodalmi nyelvet használom. Mi magyarok is, ha a nemzetközi tudományosságba akarunk mozogni, angolul írunk. Attól még más szerepben magyarul írunk-olvasunk, beszélünk. A középkor is a muszlim tudósok jelentős részének nem arab volt az anyanyelve, hanem pl. perzsa.

A koptok száma tehát 8 és 9 millió közé tehető...

a koptok szerint ennél is több...

Magyarországnyi emberre egy nagyon szigorú iszlám törvénykezést bevezetni (figyelembe véve a „könyv népeire” vonatkozó külön szabályokat), azt jelentené, hogy állandósulnának a konfliktusok a két közösség között. S ez nem lenne jó senkinek sem. Csak remélni lehet, hogy békésen keresik a két közösség együttélését, ami közös érdekük. Egy országban élnek, annak közös javát kell szolgálniuk.

P. S. Az elmúlt hónapok egyiptomi eseményei igazolják a 2013. tavaszi interjúban elhangzott és az illusztrációként közölt képek által is megerősített állításokat. A nemzetinek induló, majd a választások után, a Muszlim Testvérek hatalomra jutásával erőteljesen iszlamista irányba forduló január 25-i forradalom nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A megdöntött Murszi elnök kormánya alatt nem sikerült a gazdasági helyzetet javítani és újra megszilárdítani a közbiztonságot. A társadalmi feszültség viszont tovább fokozódott, a túlzott iszlamizálási törekvések jelentős tömegek elégedetlenségével találkozottak, a nemzeti egység megvalósítása helyett erősödtek a muszlim és a kopt közösségek közötti konfliktusok is.



A felirat: „Ez a tér mecset, templom, parlament”.



Tahrír 2013. április. Már csak egyetlen árus van a téren. Árucikkei között dominál a fekete zászló, rajta fehérben a muszlim hitvallás (saháda). A zászlót, az árus szerint a szalafisták, a szélsőséges konzervatívok veszik és ezek alatt vonulnak fel.



Mártír galambokkal. A felirat: „Azt mondják: meghalt. De nem halt meg, mert a Paradicsomban nincs halál, de nem jutsz be ingyen.” 2013. április.



A baszk főnemesi családból származó Ferenc, a távol-keleti hittérítés nagy alakja, egyetemi emberként kezdte pályáját. A párizsi egyetemen tanult, majd tanított filozófiát, s itt találkozott Loyolai Ignáccal, akinek fokozatosan a hatása alá került. Együtt hozták létre azt a közösséget, amelyből nemsokára létrejött a Jézus Társasága. Az alapító hét fiatalember a szegénység és tisztaság mellett azt is megfogadta, hogy szentföldi zarándoklatot tesz. Ez utóbbiból Nagy Szulejmán közel-keleti turnéja miatt nem lett semmi, de amikor a portugál király térítőket kért Ignáctól birodalmába, Ferenc mégiscsak elindulhatott Keletre, igaz, még távolabbra.

Ferenc ekkor Ignác titkáraként dolgozott, s úgy lett belőle hittérítő, hogy az eredetileg kiszemelt testvér az elutazás előtti napon megbetegedett, így ő ugrott be a helyére. 1542-től az indiai Goában, a portugál központban működött, itt első feladata a keresztények megtérítése lett volna – a portugál kereskedők, katonák, matrózok életvitele ugyanis nem igazán tette kívánatosra a kereszténységet a helyiek számára. Nem is érezte túl jól magát, így három évre leköltözött a dél-indiai gyöngyhalászok közé. Az egyszerű emberek – ahogy ő maga fogalmazott – „első szerelmévé” váltak, és több tízezeren megkeresztelkedtek közülük.

Ferenc ekkor kezdte el írni híres leveleit, amelyek hatására európai fiatalok ezrei jelentkeztek a missziókba. Innen több kitérővel Malakkába utazott, ahol egy japán fiatalember rávette: próbálja megtéríteni az elzárt Japánt. A szigetországban aztán Ferenc először találkozott azzal a problémával, amely sokáig meghatározta a kelet-ázsiai térítést: miként lehet elfogadtatni Krisztus tanait egy olyan néppel, amely magas szintű civilizációval, kifinomult vallási hagyományokkal rendelkezik? Arra jutott, hogy az itteni kultúra ősforrásához, Kínába kell eljutnia – ennek meghódítása ugyanis az egész térségben megkönnyítené a dolgot. Végül kalandos úton egy szigetre jutott el a kínai partok közelébe, de itt betegségben meghalt, mielőtt a Mennyei Birodalomba léphetett volna.

Kínába csak utódai jutottak be, de amerre Ferenc addig járt, keresztény közösségek maradtak a nyomában Indiától Malakkáig, a Molukka-szigetektől Japánig. Halála után hamarosan az egész keresztény világban kialakult a kultusza, s 1622-ben szentté avatták. 1635-ben, megalakulásakor öt választották karunk védőszentjévé, ami nem csoda: Pázmány idején az ország nagy részét a török uralta, a lakosság többsége pedig protestáns volt, így a katolikusoknak az universitas fontos missziós szereppel rendelkezett. Azt pedig, hogy más tekintetben ugyan, de mekkora missziós feladat hárul ma is egy bölcsészkarra, talán nem is érdemes részletezni – elkél a túlvilági segítség.

SALÁT GERGELY [01]

Karunk védőszentje, Xavéri Szent Ferenc



A bölcsészkar legnagyobb ünnepe 1949-ig december 3-a volt – e napon halt meg Kína partjaitól nem messze Xavéri Szent Ferenc (1506–1552), aki a kezdetektől fogva a kar védőszentje. Pédumunkon ma is az ő alakja látható.



Vecsei Márton
filmtudomány mesterszakos
(volt kreatív írás minor szakirányos) hallgató.
Írása elhangzott a Szerdai Szalonban
2012. október 17-én.

VECSEI MÁRTON

Minek nevezelek?

Használj mostanában szótárt, kedves olvasó? Nem a bábeli zúrt áthidalókra gondolok, hanem a magyarra, az értelmező kézire. Ha a kezed ügyébe akadna egy, nyisd ki a K-betűnél. A kultivál és a kultúra szavak után nem sokkal ott találsz a következő szót: kultusz (tisztelet, szertartás, vallásgyakorlat, vallási szertartások összessége, személy magasztalása, adott hely iránti rajongás). Szóval lehet kultusza egy helynek is? Templomnak, utcának, városnak, térnek? Lehet kultusza a térnek? Lehet kultusza a Moszkva térnek? Nekem van. „Gyere moszkvázunk egyet!” – mondta egy barátom pár hete. Pedig már egy jó éve hibásan mondja. Budapest főpolgármestere körülbelül akkor jelentette be, hogy a Moszkva teret átnevezik Széll Kálmán térré. Érdekes ez a magyar nyelv! Nézzük csak: elnevez, visszanevez, megnevez, kinevez, átnevez. Kineveznek valakit, és ő éppen ezzel kerül be? Bekerül a buliba, be a körbe, be a pártba, be a hatalomba. Benevezik. Így a kilbe-nevezettek átnevezhetnek. Megnevezni valakit, valamit: számomra annyit jelent, hogy emlékezni. Emlékszem rá, fontos nekem. Nevezzem át az emlékeimet, vagy felejtsem el őket? Itt van például egy szócikk a saját értelmező kéziszótáromból: moszkva tér: a tér, mellyel szemben álltam, cigiztem és közben vártam valakire. Esett. Nem jött el. Találkozó, melyeken együtt maradtunk, egyedül maradtam. Nem jöttél, vagy nem mentem. Hol? A moszkvánál, a moszkva mellett, pár percre a moszkvától, a moszkvával szemben. a tér, melyet megénekeltek, kiénekeltek egy rendszerben, melynek hanyatlása után születtem. Mégis fontos nekem. A Moszkva térig jár az 56-os busz, sok az ellenőr és rég nincs kalauz. Lemegy a metróba a szociológus, az újságíró figyel, mit mond a kórus. Sétált rajta Desiré, vagy Antoine, biztos járt arra valaki, rajta viharkabát, a kezében bot, rég volt ilyen sötét, eső zuhogott. a tér, melyben Petya, Zsófi, Kigler, Ságodi és Rojál végül leérettségizik. Ahol nincs más hátra, mint a piramisokra gondolni. Kit kerestek? Rajnaiék, fater! Orom utca 8.! Rajnai nem lakik itt, Orom utca 8. meg nincs! Mi az, hogy nincs 8.? Úgy, hogy a tanács elbaszta! Ilyenkor az Alain Delon biztos rágyújtott volna. Én meg a nagyanyámat próbáltam hívni telefonon. Egy pöcs voltam, kétségtelen. Annyit viszont tudok, hogy a Rojálnak ki kellett műteni

az egyik veséjét, mert a szerbek annyira szétütötték Szegeden, hogy alig lehetett összepakolni. Állítólag már egész jól van. Lejött a speedről is, van stabil csaja, mi kell még? Velem mi van? Semmi, most például kurva éhes vagyok, úgyhogy mindjárt beülök a mekibe kajálni. Létrehoznék egy díjat. A nyertes az lenne, aki a legjobban át tudja nevezni az emlékeit, vagy elfelejteni őket. Az átadásra a II. János Pálon kerülne sor. Ez lesz aztán a pápalátogatás! (bocsánatos blaszfémia) Ki olyan feledékeny, hogy róla nevezzük el? Legyen Peter Falk-díj (igazából Falk Péter, ő is magyar). „Elnézést, uram, csak még egy kérdés!” – fordul vissza a bejáratból, „... valamit elfelejtettem”. Vagy nevezzük át kapásból. Adja a nevét egy író, aki nevet változtatott, adja a nevét egy Petőfi-kutató, aki kultuszt rombol, vagy adja a nevét hozzá maga a főpolgármester. Tarlós-díj és tartós béke ma akciósan kapható. „Nevezd át Tarlós Istvánt”-klub is alakult már a facebookon. Nem vagyok tagja. („Nem lennék tagja olyan klubnak, mely elfogad tagjának.”) Ha eddig eljutottál, biztos azt gondold, hogy: „Na, ez is egy... ista! Így ír ma egy... ista!” (bolsevista, kommunista, antiklerikalista, szocialista, alpinisia, posztkolonialista, trappista...) De én nem vagyok ista. Még csak huszonegy vagyok, nem alkudtam meg egyetlen ista mellett sem. Idealista vagyok. Talán ezért kultiválom a kultúrában a kultikus helyeket. A demokráciából való átvezetés pszichológiája hasonlóan működik, mint a cigaretta áremelése. „Ha ötszáz fölé megy, leteszem” – mondjuk, mikor négy kilencven. Aztán emelik öt húszra. Az a harminc forint még nem oszt, nem szoroz. Megvesszük. Majd öt hetven lesz. Az az ötvenes alig valamivel több. Megvesszük. És így tovább. Nem egyszerre emelnek, hanem szépen, lassan, fokozatosan, apránként. Csak egy-két helyen radikálisabban mernek emelni, mert a reklámmal, a borítóval, a doboz címkéjével elhitetik, hogy az az „igazi” cigaretta. Mindegyik gyártó a függőségre apellál, ami egyszerű szó a függetlenség hiányára. Ebben az értelemben nemdohányzó vagyok, mondhatni politikailag nemdohányzó. Végül is már tök mindegy. Rágyújtani valódi cigarettára már szinte sehol sem tudok (legfeljebb egy nótára), de azért azt ugyanúgy eldönthetem, hogy ott leszek-e a Széllnél, a Széll mellett, a Szélltől öt percre, a Szélllel szemben. Sőt hívhatom moszkvának is, moszkvázhatunk azért még magunk között. Gondolhatok még a piramisokra! Még állhatok szélllel szemben!

Arany eső, szárnyas ló

Gondolatok a görög mítoszokról

HORVÁTH JUDIT [71]

Zeus, Héra, meg a többi görög isten, aztán a hősök és a hősnők: a szépséges Helené, Oidipus király, Achilleus – már az iskolában megismerkedünk velük és a róluk szóló történetekkel, a görög mítoszokkal. A mitológia istenei halhatatlanok, a hősök halandók, és hasonlítanak is ránk, köznapi emberekre, ugyanúgy a földön élnek, szeretnek, gyűlölnek, harcolnak, de mégsem mindennapi emberek. Mesevilág az övék? A róluk szóló történetek hasonlítanak ugyan a mesékre, a mindennapok világát itt is, ott is csodákkal bolondítja

meg a határt nem ismerő költői képzelet. De a mítoszok mégsem mesék. Sokféle mese van, a népmesékben például a legkisebb fiú szokott győzni, a szegény ember jár jól, a jó mindig elnyeri jutalmát, és egyáltalán: győz az igazság. Ehhez általában csodára van szükség. Másfajta mesékben nem az igazság győzelmén van a hangsúly, de a csoda mindenféle mese közös jellemzője.

A mitikus történetben is van csoda, de nem attól mítosz. A halandó apától és istennő anyától született Achilleust az anyja, Thetis a sarkánál fogva a Styx folyóba mártja, hogy sebezhetlenné tegye. A sarkát így nem éri a víz, és azon az egyetlen ponton sebezhető marad. Az argosi királykisasszonyt, Danaét apja egy jóslat miatt a föld alá zárja, hogy

ne születhessen gyermeke, Zeus azonban arany eső alakjában meglátogatja és elcsábítja őt. A csecsemő Oidipust ugyancsak egy félelmetes jóslat miatt apja kiteszi a mezőre, a gyermek azonban életben marad, felnőtt korában tudta nélkül megöli az apját, majd visszatér a szülővárosába, feleségül veszi az anyját, szintén nem sejtve kilétét, és ezzel beteljesíti az egykori jóslatot. Sebezhetlenné varázsoló folyóvíz, föld alá rejtett királykisasszony, akit ott is elér az arany eső – ezek is csodák.

De a mítoszok világában más a tét.

Egy-egy mitikus történettel kapcsolatban szinte magától merül fel a kérdés: mit jelent? Achilleus éppen azon a ponton maradt sebezhető (és a trójai háborúban ott érte őt Paris halálos nyila), ahol az anyja keze tartotta. A határtalan, telhetetlen anyai szeretet jót akart és bajt okozott. Értjük ugye? Mit jelent a Danaét megtermékenyítő arany eső? Zeus, aki többek között az égbolt és az időjárás istene, aranyszínű napsugár alakjában látogatja meg a föld alá zárt lányt, így értelmezi, sok-sok mitikus történet ismeretében, a mitológiával foglalkozó tudomány. Oidipus apagyilkossága ugyanazt a végletesen ellentmondásos apa-fiú viszonyt fejezi ki, amit Ady Endre így fogalmaz meg: „Apa, fiú: egy Igen s egy Nem” (*Krisztus-kereszt az erdőn*). Feleségül veszi a saját anyját: mi mást tesz, mint amit a pszichoanalízis XX. századi megalapítója, Sigmund Freud éppen ennek a történetnek az alapján Ödipusz-komplexusnak nevezett el?

A mitikus történetek érthetőek, mert a mi világunkról szólnak. Mégis megkérdezzük: mit jelentenek? Mert erről az ismerős, otthonos valóságról a mitikus történetek nem közvetlenül, hanem a jelentést a belsejükben rejtő, értelmezésre csábító *szimbolikus formában* mesélnek.



Reliefdíszes amphora részlete: Perseus megöli Medusát. Kykladikus műhely, 680–670 k. Párizs, Louvre, CA 795. Forrás: K. Scheffold, *Götter- und Heldensagen der Griechen in der Früh- und Hocharchaischen Kunst*, München 1993, 77, 60. kép.

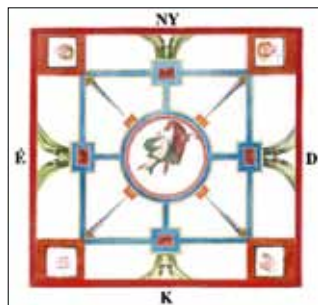


Az arany esőtől fogant gyermek, a hős Perseus majd levágja a Medusa fejét, ahonnan egy fegyveres férfi mellett Pégasos (magyarul Pegazusnak emlegetjük), a szárnyas csodaló ugrik elő. A ló Poseidónnak, a tengeristennek a gyermeke. A mitológia szimbolikus nyelvén ez ló és víz alapvető összetartozását fejezi ki. Mi nem látunk lényegi kapcsolatot ló és víz között, de a görögök, úgy tűnik, láttak. A tengeristen alakja már egymagában is erről tanúskodik, hiszen a róla szóló történetekben újra és újra szerepel ló is. Víz és ló összetartozásáról vall az a mitikus epizód is, hogy a Pégasos patája nyomán forrás fakadt. Az ókori Korinthosban meg egy kútszobron – a mai fogalmaink szerint: köztéri díszkút – az arra sétálók Pégasos gazdáját, a hős Bellerophónt látták a lován ülni, és a ló patájából csobogott elő a forrásvíz. A kút nem maradt meg, de egy ókori útikönyv megőrizte az emlékét. Bellerophón a Pégasos segítségével legyőzte a félelmetes szörnyeteget, a Chimairát (ebből a névből lett a mi kiméra szavunk), de előbb – így szól az egyik történet – be kellett fognia a lovat, ami egy forrás partján történt, a vízből tehát itt természeti háttér lett. Pégasos anyja, a többféle alakban elképzelt Medusa gyakran látható szárnyakkal, a mellékelt vázakepen pedig félig ember, félig ló alakban – mint a számunkra ismerősebb kentaurók.

A mítoszok a valóság legkülönbözőbb részei között teremtenek összefüggést. Vagy inkább ezek az összefüggések eleve megvannak, és a mitikus történetek csak feltárják azt, amit magunktól meg se látnánk? Mindenesetre a mítoszok világa csupa-csupa kapcsolat, itt keresztül-kasul minden szereplőnek köze van a másikhoz, és ez a sok kapcsolat újabb és újabb formákban fejlődik ki: a lónak a víz az apja, vagy éppen forrásvíz fakad a patája nyomán, máskor meg egy patak partján legelészik. Ezek a képek, képzetek önálló életre kelnek, egymással is összefűződnek, olykor történetté terebélyesednek – valahogy így alakulhatott ki a görög mitológia szövevényes, olykor alig áttekinthető és mégis mennyire otthonos világa.

Apollodóros: *Mitológia* (Bibliothéké), II, 4, 2. (Ford. Horváth Judit, Európa 1977)

(Perseus) álmukban lepte meg a Gorgókat, Sthenót, Euryalét és Medusát. Hármójuk közül egyedül Medusa volt halandó, ezért kellett Perseusnak éppen az ő fejét hazavinnie. A Gorgók feje körül pikkelyes kígyók tekerőztek, fogaik mint a disznóagarak, kezük bronzból, szárnyuk aranyból volt, de azért repülni is tudtak. Aki rájuk nézett, menten kővé változtatták. Perseus odaállt az alvó Gorgók elé, Athéna pedig kézen fogta őt; akkor elfordult, belepillantott a bronzpajzsba, s a Medusa tükörképét figyelve levágta a Medusa fejét. Ebben a pillanatban a Gorgóból előugrott egy szárnyas ló, a Pégasos, s vele Chrysaór, Géryonés apja. Mindkettőt Poseidón nemzette a Gorgóval.



Ilyen lehetett: a brigetiói mennyezetfestmény rekonstrukciója (Harsányi Eszter és Kurovszky Zsófia rajza)

BORHY LÁSZLÓ [’88]

Hagyma – kupola

Római kori falfestmények
Brigetióból (Komárom/Szőny)

A KEZDETEK: KINCSEK A FÖLD ALATT

1992 júliusában Komárom város Önkormányzatának kezdeményezésére az ELTE Ókori Régészeti Tanszéke és a komáromi Klapka György Múzeum között létrejött együttműködés keretében régészeti feltárások kezdődtek a szőnyi Vásártéren, a római kori Brigetio polgárvárosának feltehetőleg központi területén. A leletek közül kiemelkednek a csontfaragványok, a vésett ékkövek, illetve az import- és a helyben készült kerámiák, de említeni kell a sírokat is, amelyek esetenként a feliratos emlékhagyományt is gazdagítják. A leletek alapján egy, a helyben állomásozó *legio I Adiutrix* jelenlétének köszönhetően

gazdag határmenti római kisváros képe bontakozik ki, amelynek kapcsolatrendszere az egész Római Birodalmat behálózta.

1993-ban és 1999-ben egy-egy, a Kr. u. III. század első felében épült városi lakóház – részben padlófűtéssel ellátott – maradványainak feltárása során római kori falfestmények – művészi színvonal és az ábrázolt téma tekintetében – a Római Birodalom északkeleti határregiójában korábban nem ismert sorozata került elő.

NÉGY ÉVSZAK, ANDROMEDA ÉS PÉGASOS: AZ IDŐ ÉS CSILLAGOK A SZIMBOLIKUS KUPOLÁN

A mennyezetfestmény négy sarkában a Négy Évszak megszemélyesítése látható női büsztök formájában, hajjukban – a kendővel lefedett Tél kivételével – az adott évszakra jellemző terményekkel (virágkoszorú, búzakalászok; szőlőfürt) mint attribútumokkal. A központi körkompozícióban az ókori kozmológiai felfogás szerint az *universum* legmagasabb és legtávolabbi részében elhelyezkedő Andromeda és Pégasos állócsillag-párosa látható. Jelentős szerep jut itt a színeknek: a kék szín az Ég alsó szféráját, a levegőt (*aer*) jelképezi, míg a piros a fölötte levő tüzes zónára, az éterre (*aithér*) utal. Ez a szféra nemcsak, hogy összefogja és megkoszorúzza a világmindenséget, az Örök Idő körforgásának színtere is: erre az Idő kezdete óta tartó, és az Idő végezetéig, azaz örökkévalóan fennmaradó körforgásra és váltakozásra utalnak az egymást váltogató Évszakok.

Fotó: Burai Tamás



Borhy Lászlót 2013-ban az MTA levelező tagjává választották.



Központban a csillagok: Andromeda és Pégasos a körkompozícióban



Nyár van, nyár! A Nyár perszonifikációja a brigetiói mennyezetfestményen



Luxuscikk Afrikából: falra feszített, lenyúzott nőstényoroszlánbőrt ábrázoló falfestmény



Hagymát egyenek! A *porrus capitatus* ezüsttálcán kínáló szolgáló

(Klapka György Múzeum, Komárom, Borhy László felvételei)



Nem hagyjuk szósz nélkül: bronzedényt a kezében tartó szolgáló



Ahogy látni kellene:
a síkba kiterített körszentély gondolata
(Hajdú Ádám rajza, Narmer Bt.)

A KÖR NÉGYSZÖGESÍTÉSE

A római császárkori építészetben Nero korától kezdődően jelenik meg a császár világmindenség feletti hatalmának gondolata, amely a kupolában jut kifejezésre. A brigetiói mennyezetfestmény is ezt az eszmevilágot tükrözi: a pontosan félkör keresztmetszetű dongaboltozatra felvitt freskó központi körkompozíciója nem más, mint egy illuzionisztikus kupola, amelyet négy, síkban kiterített, egyenes vonalvezetésű virággirlandba bújtatott oszlop támaszt alá, akárcsak egy négyoszlopos körszentélyt, *tholost*. A központi körkompozíció ugyanakkor az ókorban legszebben a Pantheon kupoláján formába öntött kupolanyílás (*oculus*) falfestészeti eszközökkel megfogalmazott mása is egyben: az előbbin a maga fizikai valóságában jelent meg az Ég, az *universum*, a csillagok, Brigetióban a síkban kiterített illuzionisztikus kupola illuzionisztikus kupolanyílásán át láttatják mindezt az Andromeda és Pégasos állócsillagpáros képében.

HAGYMALAKOMA

1999 és 2001 között egy eredetileg csaknem 5 m belmagasságú falfelület részletei jöttek napvilágra, amelynek négy alsó képmezőjében lenyűzött és falra feszített egzotikus állatbőrök (nőstényoroszlán és -párduc) váltakoznak fehér ruhás, negroid vonású álló alakokkal, akik bronz-, illetve ezüstedényeket tartanak a kezükben, bennük, illetve rajtuk valamiféle ételt kínálva. Az ezüst tálcat kínáló alak meg is kóstol egyet, utalva a felszolgált, fehér fejben végződő, zöld leveles étel ínycsiklandó különlegességére. Az ezüsttálcan kínált étel falfestészeti eszközökkel történő megjelenítése egybecseng Martialis egy epigrammájának (13,19) leírásával, amelyben a Római Birodalom különleges csemegéinek sorában az ariciai póréhagymát (*porrus capitatus*) – Csengery János fordításában – a következőképpen dicséri:

Nagyszerű párhagymát küld berkes Aricia nekünk:
Hószinü szárán ott látod a zöld hajakat.



Kipróbáltuk, működik! A *calçots* hagyományos és egyedül lehetséges fogyasztásának módja (2011. március, Zaragoza, La Teja étterem; Burucs Julianna felvétele)

A SZÁLAK KATALÓNIAIBA VEZETNEK: HAGYMAEVŐ VERSENY BRIGETIÓBAN?

Apicius a Római konyhaművészetről írt könyvében több receptet is kínál a póréhagyma elkészítésére: a rostélyon, szabad tűzön grillezett hagyma és annak kézzel történő szájba helyezése – ahogyan azt a szolgáló is teszi – nagyban hasonlít a napjainkban Katalóniában roppant népszerű étel, a *calçots* fogyasztására. Finom szószokat is kínálnak hozzá (*salsa al romesco*), ahogyan azt Apicius is javasolja és ahogyan a másik brigetiói szolgáló a kezében tartott bronzedénykében valószínűleg szintén teszi. Válla mellett mintegy 40 bekarcolt rovátka látható: mintha egy brigetiói ismeretlen az elfogyasztott hagymákat szerette volna strigulázni. Ennek sem gondolata, sem szokása nem ismeretlen: Katalóniában évről évre megrendezik a *calçots*-evő versenyt (*concurso de menjar calçots*). Bár a hagyományosan Vallsban, január utolsó vasárnapján megrendezett versenyt (la Gran Festa de la Calçotada) tavaly (hatodszorra) a barcelonai Adrià Wegrzyn nyerte 288 darab, azaz 2,710 kg sült hagyma 45 perc alatt történő elfogyasztásával, – idén javított: 225 darabot, de 3,370 kilót evett meg –, a rekordot a valls-i illetőségű Ramon Forès Sans tartja: a nyolcszoros rekorder 1991-ben kezdte „pályafutását” 2,1 kg hagyma (174 darab) szintidő alatt történő elfogyasztásával, amelyet 2009-ben fejlesztett azóta is felülmúlhatatlan tőkélyre: akkor ugyanis közel 4 kg-ot sikerült megennie. A teljesítmény évezredek óta folyamatosan javul: a vélhetően első ismert rekorder mintegy 40 darabbal kezdte a római kori Brigetióban ...

MANHERZ KÁROLY [’66]

A Mosonszentjánosi Kódex



Nyugat-Magyarországon, a Duna és a Fertő-tó között, az ún. Moson-síkságon él egy jámbor, vallása tradícióit őrző német nyelvű népesség. Részben katolikusok, részben evangélikusok – emlékeztük rengeteg vallásos népi játékot őrzött meg, jól ismerték, gyakran forgatták a Bibliát is. Ennek köszönhető, hogy itt, az ország északnyugati csücskének öt-hat falvában magyar földön egyedülálló paraszti kódexirodalom alakult ki. Sztachovics Remigius bencés szerzetes jelentős mennyiségű kéziratos könyvanyagot gyűjtött össze ezen a vidéken a XIX. században. (A kéziratosokat ma is a pannonhalmi bencés főapátság könyvtára őrzi.)

A német kisebbség gazdálkodása, életmódja, illetve a kódexek keletkezésének és hagyományozásának kérdése több ponton kapcsolódik egymáshoz. A hajdani Moson vármegye kedvező földrajzi helyzetéből adódóan a török háborúk alatt sem néptelenedett el, nem volt szükség a lakosság újratelepítésére. A tradíciók megőrzését segítették a Dunántúlon egyedülálló birtokviszonyok: a szántók és rétek 65%-a a parasztok kezén volt. A vidéket szoros kereskedelmi kapcsolatok fűzték Bécshez és környékéhez – mindez jómódot, biztonságot adott a paraszti létnek.

A legtöbb német családnak volt házi használatra szánt, kéziratos ima- és énekeskönyve (Hausbuch), általában egy korábban nyomtatott eredeti másolata, ezt a szöveget családi feljegyzések, énekek, szólások-közmondások, receptek egészítették ki. A kódexek nem liturgikus jellegűek, az erkölcsi és lelki épülést szolgálták.

A kéziratos szövegek két alapműre vezethetők vissza. Az egyik a protestáns Nikolaus Hermann *Evangelia auf alle sonn- und Fest- Tag in gantzen Jar ...* (Az évnek vasár- és ünnepnapjára szóló evangéliumai) című munkája 1560-ban jelent meg Wittenbergben, a másik a katolikus Jakob Bohr *Geistlicher Glückshafen* (Az üdvözülés szent kikötője) című kiadványa ugyancsak a XVI. századból. A könyveket generációkon át nemcsak lemásolták, hanem részben újjá is formálták a szövegeket.

A XIX. században és a XX. sz. elején ezen a vidéken általános szokás volt, hogy vasárnap délutánonként a családfő elővette az apáról fiúra szálló könyvet, s régi népi játékokból olvasott föl részleteket, együtt énekelték a régi dalokat. A parasztszaládok nemes hagyománya volt a kódexek megőrzése, a feljegyzések folytatása, egyik-másikba az 1950-es években is került bejegyzés. A könyvek tartalma sokáig elevenen élt, még 1970-ben is voltak idős asszonyok, akik a kéziratos szövegeket – bár kottájuk nem volt – magnóra tudták énekelni.

A kérdés: hogyan maradhatott érintetlen ez a kéziratos hagyomány a XVI-tól a XX. századig egy ilyen élénk kereskedelmi forgalmú vidéken?





Am siben zehenten dag Abrillis ließ sich arche nitter, auf das gebirg arath 1^{tes} buch Moisy 8. Cabitl 4^t vers.



Der Babilonisch Dhurn Bau 1808.



Der Büsente König Davit. Geschrieben antony Joh. Lang. 1808.



Jacob in schlaff ein Leiter sicht, von der Erd Biß in dem Himel gericht, die Engel stigen auf und ab, da ist Gott selber, sagt Jacob.

(Gazdaságtörténeti források a mosoni parasztnak vállalkozó kedvéről, rendkívüli mozgékonyaságáról tanúskodnak.) Ennek ellenére a Mosoni-síkság néprajzi szempontból viszonylag zárt, egységes terület, a helyi német kisebbség szellemi kultúrája markánsan elkülönül a Magyarországon élő, idetelepített németekétől. Ez lehet a hagyományok erejének magyarázata, s ez a „konzervativizmus” az élet minden területén, még az étkezési szokásokban is kimutatható.

A kéziratos könyvek közül talán a legértékesebb, a legszebben illusztrált *Johann Anton Lang* királyi salétrommester 1808-ban írott és illusztrált ún. Mosonszentjánosi Kódex (Sankt-Johanner Kodex). A kézirat bőr és fatábla kötésű, eredetileg 569 számozott oldalból áll (570-től 868-ig később, ceruzával számozták be az oldalakat), 51 illusztrációt és több művészi kivitelű iniciálét és képet tartalmaz. Eredetileg két rézcsattal záródott, de csak egy maradt ránk.

A Mosonszentjánosi Kódex a következő szövegeket tartalmazza: 1) Az üdvözülés szent hajója, 2) Másfajta ének. Énekeljünk szívünk mélyéből. 3) Szép komédia, Ádámról és Éváról. 4) Két ének Szent Borbáláról és Katalinról, töredékek Szent Katalin legendájából. 5) Hasznos bibliai mondások, melyekből választhat minden keresztény igazat, mindenkor, ha üt az óra. 6) Két arany borjú. 7) Krisztus születéséről szóló játék. 8) Jászol-játék. 9) A varga- és szabó-játék. 10) A csillag-ének. (Háromkirályok története.) 11) 16 ének, bibliai történetek. 12) Állatgyógyító receptek. 13) 14 vallásos ének.

A kódex illusztrációi a mosoni németiség anyagi kultúrájának hű tükröi. Az illusztrációk részletei a Mosoni-síkság faunáját és flóráját, az építészetet, a viseletet, a német közösségek tárgyi környezetét jelenítik meg. A színek szimbolikus tartalmakat hordoznak: a piros az égi-földi hatalomé, a kék a szenteké, a fekete a halálé, a gonoszé, az elmúlásé. Fekete tintával készültek a figurák körvonalai, jól megfigyelhető ez a befejezetlen képeken. A porfestékeket vízzel és tojásfehérjével keverték ki, ettől kapták a képek fényes, mázszerű felületüket. Ennek a technikának köszönhető, hogy a rajzok ma is – a nem mindig szakszerű tárolás ellenére – jó állapotban vannak. Az alkalmazott árnyalatok széles skálája azt bizonyítja, hogy Lang mester jól értett a színek kikeveréséhez.

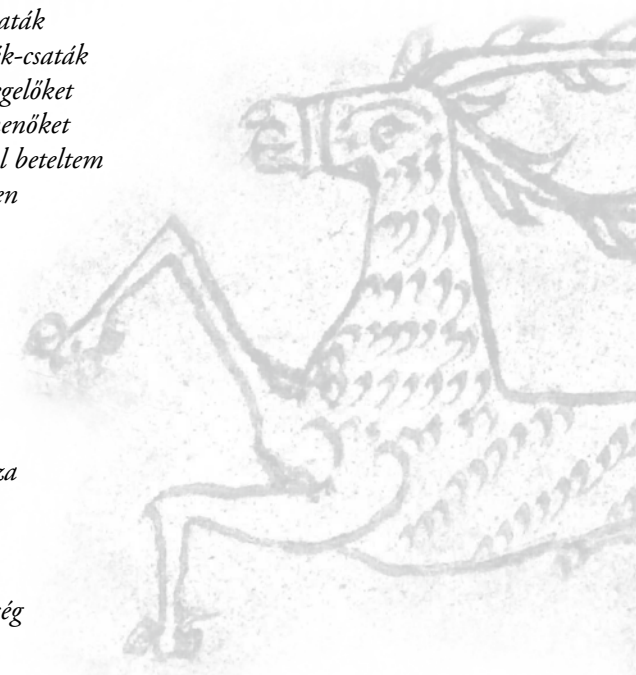
A mellékelt négy illusztráció bibliai tematikák alapján készült. A *Noé bárkáját* ábrázoló képen jól láthatóak a Mosoni Duna-ág tipikus állatvilágának és növényzetének részletei. A *Babiloni torony* építését egy mosoni, ún. széleskapus, *Heidebauer* (a mosoni német gazda neve, amely főleg a szénatermelésre és szállításra utal, a Mosoni síkság német neve *Heideboden*) házra emelt emelettel ábrázolja a szerző. Jól megfigyelhető a helyi németiség építészetének jegyei, a kőművesek jellegzetes nyugat-magyarországi viseletei és munkaeszközei. A *bűnbánó Dávid király* aláírású illusztráció bibliai környezetbe helyezi a jelenetet. *Jákob álma* (Jákob létrája) ugyancsak a mosoni *Heidebauer* elképzelése szerinti ábrázolása a bibliai történetnek.

(A kódex fakszimilije Manherz Károly szövegkiadásával, Kögl Severin J. 1941-es értekezésének egy részletével 2011-ben a Pytheas Kiadónál két kötetben jelent meg: *Der Sankt-Johanner Kodex. Andony Johannes Lang 1808–1813 A. Z.*)

SZLOVIK PÉTER

Nem lettem nevelve
Semmi mesterségre
Szántásra-vetésre
Csordaterelésre
Hanem csak nevelve
Hegyet-völgyet járni
Szarvasna vadászni
azazhogy
én leszek a Csodafiú-szarvas
de akkor magamra kell vadászjak
most egy
szarvassá változó fiú kiáltozik a titkok kapujából
szarvam hegye felhő csillagkarcoló
az idő hegyerincen
ellenőrző ponthoz értem
magányosan
látva a tomboló zivatart
villámszóró isteneket
borvért kortyolva
és élvezve a borvért
kiköpik és jön az új vérzivatar
féltem
de be kell lépnem
mindenkinek be kell lépnie
hiába hogy a következő kapu a halál
s ki tudja utána mi vár
szőrös a hát és szőrös a máj
szőrösen szőrözve virul a határ
szőrösen szőlözve bor lesz ha bepáll
szitakötő-szemmel virrasztanak értem
hiába mondom soha nem is kértem
be kell lépnem
lesznek nemlétező bombanők

azoknak bomba nő kezükre
a Halál az Élet tükre
s jaj csak meghalni jövök újra
meghalni ha megvoltak a titkok
naponta hatmilliárdszor
és születve hatmilliárd por
nem érdekel ha szállnak a szitkok
nálam vannak a szarvas-patak
jöhetnek izzadságos táplálék-csaták
bebarangolom a végtelen legelőket
számolom a napokat a lemenőket
s ha szárnyaló szomjammal beteltem
vágató izmaimmal levertem
Meghalni jövök vissza
Véremet a sivatag Alföld
Kiszáradva vörösen felissza
A szájam többé
nem iszik pohárból
csak tiszta forrásból
tiszta véru szívulakából
mert úgy akarok térni vissza
vérem szőröm csillámtiszta
mint a Herceg
úgy legeljek
hiába hágom át a mindenség
toronycsücskén
csillagokkal hogyha játszom
a titkok kapuján túl a magam arcát
várom
s ha belépek leszek csak szarvas testben
de gyermek maradok lélekben
akárhogy akarom
muszáj lesz részt vennem az életben
s ha mégis fáj a világ édesanyám
nekem kell majd belépnem
de nekem be kell lépnem.



Bácskát vészes vihar járja
tajtékzik a búzatábla
belőle a bú zabálna
meghízik lesz búza-bálna
Aki lemegy Szabadkára
ráugrik egy szabad k.ra
hogyha megtalálják szerbek
szakadnak a fontos szervek
Bánáton át jár a bánat
dehogy vall dalmok fiának
csonka és vén Magyarország.
Az ember nem panaszkodik
jel képző vagy rag a Szlovik
Nélkülem is nagyot nyelnek
mit adjak én már a nyelvnek
Az égen vár toronyfelhő
lent a földön toprongy-tekő
Várjuk hátha nyer a lottó
én a Gyula meg az Ottó
s Monacóban ha pá zseton
azúr desiré pázsiton
dehogy sajnál vogul osztják.



Szlovik Péter kommunikáció szakos, kreatív írás minor szakirányos BA-hallgató. Versei elhangzottak a Szerdai Szalonban 2012. december 12-én.

Ezoterikus- tudományos szemlélet és spiritualizmus a modern festészetben

(Részlet Keserü Katalin egyetemi tanárnak a *Conversio* című vallástudományi konferencián – ELTE BTK, 2011. szeptember 22–23. – elhangzott, a konferencia kötetében megjelent, „*Conversio a modern képzőművészetben. Teozófus művészet*” című tanulmányából.)

A világ szellemi lényegéhez eljuttató tanokat együtt spiritualizmusnak nevezhetjük. A spiritualizmus nem kevésbé mitikus eredetű, új ikonográfiák kialakulásához vezetett a korai szimbolizmusban. Kezdeményezője az alternatív, orfikus világkép megjelenítője, Odilon Redon volt, aki „a lelki szemével látott képeket óhajtotta ábrázolni”,¹ amellet, hogy biológus barátja révén az új tudományos felfedezéseket lehetővé tévő mikroszkópon (gór-csön) keresztül addig láthatatlan lényeket is megfigyelhetett. Kőre rajzolta a látás módjait (a lélek belső szemével való látását a csukott szemmel ábrázolta, a látszatban rejlő lényeg meglátásának magasabb képességét pedig a tágra nyitott szemgolyóval), s a láthatatlan „lényeket” megjelenítő motívumokkal foglalkozott ezoterikus és orfikus hatásokat mutató műveiben.

KESERÜ KATALIN [’72]

E tanokban a világ eredendően egységes, az egység maga a tiszta isteni szellem (megfelelője a *nap*, a *fény*), melynek része a lélek is, s mely megtestesül az anyagban (a leszálló fény által). Az anyaggal telítődő, anyagba zárt lélek a földi világból saját aktivitásával (aszkezissel és spirituális evolúcióval) vissza tud térni az isteni egységbe. A *művészet*, mely szellemi és anyagi természetű is, segíthet ebben, hasonlóan a lélekvezetőkhöz: az *angyalokhoz*, a *szerelemhez* s magához Orpheushoz. (Az orfikus kozmogóniában a *levegő* lélek- vagy élet-princípium, s a *tűz* is, mely felemészti az anyagot, segít az istenivel való egyesülésben. Az anyagba zárt lelket viszont a *csontváz*, elfedtségét a *maszk* jeleníti meg.)

Orpheus mint egyszerre isteni és emberi lény s mint par excellence szimbolikus művész képes az isteni *egység* és *harmónia* közvetítésére a költészet és zene egységében megnyilvánuló (azaz a kanonizált művészetek határait átlépő) *nyelv* által; e képességével gyógyít, azaz visszaállítja az egységet.² Sorsa révén ugyanakkor egyesíti magában a nagy (nietzschei) ellentéteket is: az apollói fényt és dionysosi sötétséget, Eróست és Thanatoszt.

Az orfista tanok, az orfikus körök, Orpheus alakja és története³ megágyaztak a világ bináris ellentéteit egységben tételező, Európán kívüli, illetve Európa „perifériáin” létező kultúrákról szerzett antropológiai és művészi ismeretek befogadásának és beépülésének az európai gondolkodásba.

¹ R. H. Wilenski: *Modern francia festők*. Corvina, Budapest 1972. 27.

² Roger J. Mesley: *Odilon Redon*. Disszertáció, University of Toronto, 1983. 15. Most nem térek ki a nietzscheánus *Gesamtkunstwerk* számtalan példájára a korban, valamint harmónia-elvének hatásaira.

³ Például Gustave Moreau: *Orphée*. Párizs, Musée Gustave Moreau.

Más (például teozófus) tanok és a keresztény miszticizmus is a spirituális minőségben tételezték a világ lényegét.⁴ A teozófusok egyik emblémája, a mécses Buddha azon aforizmájának felel meg, mely szerint „testünk lámpához hasonlít, melyben szellemünk ég.”⁵ Az így, már emberi alak nélkül is egységbe foglalt anyag és szellem az alapja a spirituális fejlődésnek, mely a kor természettudományos fejlődés-elméletének túlhaladása, és amely egyéni teljesítményként tud végbemenni. Végcélja azonban az egyén feloldódása, az isteni lényeggel való egyesülése – a Teozófiai Társaság (New York, 1875) egyik alapítója, Helena P. Blavatsky *The Secret Doctrine* című könyve (1888) értelmében. Az embernek a világ szellemi lényegéhez való visszatérése, azaz spirituális fejlődésének első fázisai mindazonáltal testekként írhatók le: a fizikai testtől és az életprincípiumtól (az éteri testtől) vezet az út az asztrális és lelki (*mental*) testen keresztül a magasabb intelligenciáig, a spirituális lélekig (*soul*) és magáig a szellemig. Az út a látás Redon által is megfogalmazott fejlődésével együtt jár.

Az egyébként láthatatlan lelki-éter és asztrális (érzelmi és vágy) testeknek Annie Besant és Charles W. Leadbeater adott formákat a *Man Visible and Invisible* (1902) és a *Gondolat-formák* című könyvekben (1905), melyek hatása az európai festészetre (pl. Vaszilij Kandinszkijre) ismeretes.⁶ A láthatatlan belső és kozmikus – *nonfiguratív* – elemek így ikonográfiai alapon meghatározták az új, absztrakt képalkotást, a tanokban feltételezett metafizikai–kozmosz tényezők (ritmus, harmónia) egybeesése az esztétizmusban abszolutizált esztétikai alapelvekkel pedig a komponálttól eltérő képi rend alapjait jelentette.⁷ A teozófus szintan⁸ kiteljesítette ennek nyelvezetét.

Gauguin mesterei és követői (a *Nabi*-k) közt teozófus festőket találunk (mestere, Claude-Émile Schuffenecker mellett George Lacombe, Paul Ranson, Paul Sérusier).⁹ A *Nabi*-k egyik tagját, a héber szövegeket kutató, katolikus Sérusier-t megérintette a miszticizmus is, éppúgy, mint a csoport teoretikusát, Maurice Denis-t, aki a keresztény művészet híve volt. A misztikus tapasztalat is a világ nem érzéki természetű egységéről szól, lehetősége minden nagy világvallásban benne rejlik, és ugyancsak megszerezhető gyakorlatok útján. Sérusier festészetében például idővel a szellem tiszta termékeinek tartott geometriai formák jelentek meg a *szent* vagy *univerzális geometria* jegyében (*Kezdetek*, 1910 k.).¹⁰

A spirituális megismerési módok nehezen szétválaszthatók egymástól, amint a művészetben keresztül szerzett spirituális tapasztalatok is, noha a tapasztalatok művészetben való prezentációi ikonográfiaileg esetleg megkülönböztethetők. A vallások és alternatív vallásfilozófiák különbségei helyett azonban közös lényegükre figyelhetünk fel, mely egy másik felvilágosodást állított az ismert mellé: a megvilágosodást.

⁴ E. Weisberger (szerk.): *The Spiritual in Art: Abstract Painting 1890–1985*. Los Angeles County Museum of Art, 1986. 388–389, 376–377, 384–385; Koch Judit: *Teozófiai gondolatok hatása a századelő művészetében*. Szakdolgozat, ELTE Művészettörténeti Tanszék, 1991.

⁵ *Teozófia* 1912. jan. 1. I. évf. 1. sz. 4.

⁶ Vaszilij Kandinszkij: *A szellemiség a művészetben* (1912). Corvina, Budapest 1987.

⁷ Eisemann György: „A létformák ritmusa”, in Uő: *Végidő és katarzisz*. Orpheusz, Budapest 1991. 53–56.

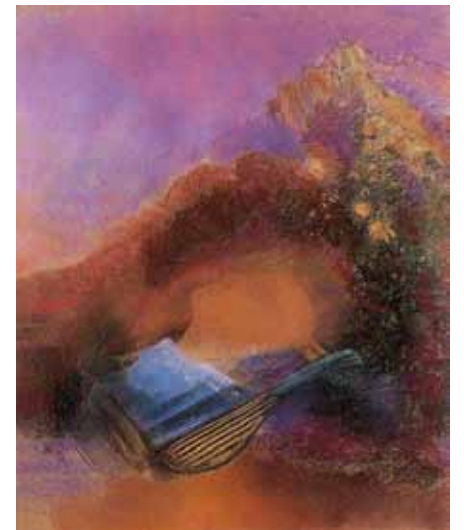
⁸ Gellér Katalin: „Teozófus szintan”, *Enigma* XXXV (2003) 99–100.

⁹ Agnès Humbert: *Les nabis et leur époque 1888–1900*. Pierre Cailler, Genf 1954. 11–15, Claire Freches-Thory – Antoine Terrasse: *Les Nabis*. Flammarion, Párizs 1990.

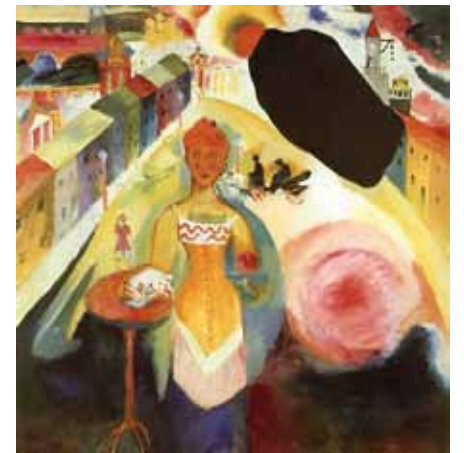
¹⁰ Robert P. Welsh: „Sacred Geometry. French Symbolism and Early Abstraction” és Maurice Tuchman: „Hidden Meanings in Abstract Art”, in Weisberger (szerk.) (4. jz.) 70–71., 20. különböző forrásokra vezetnek vissza Sérusier geometriáját.



O. Redon: Szem-ballon, 1878.



O. Redon: Orpheus, 1903 k.



V. Kandinszkij: Hölgy Moszkvában, 1912.

Vallás és terminológia



PAP JÓZSEF

IstEn

Kitöröltem IstEnt. IstEn a lomtárba került. Ja, nem. Nyugi, nem úgy. Igazából az Institute of English program volt, vagy valami munkafüzet, de a gép összevonta IstEn-né. Most olyan furán érzem magam, mert meg lehet tenni. IstEn kitörölhető, vagyis nem irásvédett. Mondjuk, így az embernek több tere marad a merevlemezen, meg igazából mit aggodok. Bármikor letölthetek egy

Egyszer ilyen mondat hangzott el egy híradásban: „Húsvéti szentmisét celebráltak a debreceni Nagytemplomban”. Nem helyes, mert a debreceni református Nagytemplomban a református terminológia szerint istentiszteletet tartanak, nem szentmisét celebrálnak. A leggyakoribb tévesztéseket egy pap ekként foglalta össze: „A magyar református lelkipásztornak nincs reverendája, palástja van, nem misét celebrál, hanem istentiszteletet tart, nem tisztelendő, hanem tiszteletes...” És még folytatni lehetne a sort.

BALÁZS GÉZA [’84, ’85]

Mindennapos tévesztés a görögkatolikus (már egybeírható!) és görögkeleti (ortodox), vagy az egyházfő és az egyházfi. Az egyházfő az egyházi vezető (például a pápa), az egyházfi a protestánsoknál az a templom és az istentisztelet körüli külső feladatokat ellátó személy, aki a katolikusoknál a sekrestyés (és a harangozó). Már sokkal finomabb megkülönböztetés, de meglehetősen nagy a tanácstalanság abban is, hogy mi az egyház, mi a felekezet, valamint a kiségyház és a szekta. A rendszer-változás előtt csak keresztény felekezetekre használták az egyház szót, mára a szó jóvátehetetlenül elhomályosult, a felekezet

szinonimája lett. Noha ugyanarról a szóról van szó, a keresztény és keresztényen megkülönböztetés is mutat felekezeti különbséget: a keresztény ma régies és protestáns (leginkább református) terminusnak számít, bár pl. Pázmány korában csak nyelvjárási különbség volt -tény és -tény között, ma pedig egyre több protestáns felekezet használja a keresztény sztenderd alakot.

A fontosabb egyházi tisztségek esetében különös gonddal kell eljárni. A római katolikusoknál van pápa (ez utóbbi a koptoknál is), bíboros, érsek, püspök, főesperes, esperes, plébános és káplán, – a görögkatolikusoknál a plébános: parochus vagy parókus –, a görögkeletiekéknél s más keleti és ókeleti egyházaknál pátriárka és metropolita (e szó az egyháztartománnyal bíró érseket jelenti nyugaton is), az örményeknél katolikosz is. A nagyobb protestáns felekezeteknél a tisztségek: püspök, egyházkerületi főjegyző, esperes, lelkész, főgondnok, országos felügyelő, felügyelő, főjegyző, jegyző, presbiter, diakónus; a kisebbekben van (egyház)elnök, szuperintendens (metodista) és vezető lelkész; a zsidóknál (országos) főrabbi, rabbi. A katolikusoknál a hagyományos, de ma már egyre kevesebbet használt forma a diakónus (szerpap); csak a név azonos, a funkció más a protestáns diakónusoknál.

További éles megkülönböztetések vannak az egyház alapsejtjében is: a katolikusoknál egyházközség, a protestánsoknál hivatalosan egyházközség, a köznapi beszédben gyülekezet; valamint a hitéleti gyakorlat nevének és helyének a megkülönböztetésében: a katolikus püspök egyházmegyét, az érsek főegyházmegyét és egyháztartományt kormányoz, a református és az evangélikus püspök egyházkerületet vezet, a katolikus esperes esperesi kerületet, a református és evangélikus pedig egyházmegyét. A református egyházban a zsinat lelkészi elnöke a vezető püspök, az evangélikusban pedig az elnök-püspök.

A hitéleti gyakorlat istentiszteleti alkalmának neve lehet mise, szentmise (katolikus), zsolozsma (és sok más), (szent) liturgia (bizánci

rítusú), istentisztelet (protestáns, zsidó, valamint ökumenikus). A hitéleti gyakorlat helye a templom (katolikus, protestáns, néha zsidó), esetleg kápolna (katolikus, evangélikus), zsinagóga, imaház (zsidó, az utóbbi protestáns is), királyság terme (Jehova tanúi). Míg a lelkészlakás plébánia (katolikus) vagy parókia (protestáns, görögkatolikus). A templom előcsarnokának régi protestáns megnevezése: cinterem.

Az egyházi kapcsolatteremtésben a leglényegesebb nyelvi forma: a megszólítás. A pápa: Öszentsége, vallási megszólítása: Szentséges Atya; majd a további megszólítások a katolikus egyházban: eminenciás (bíboros), excellenciás (érsek, püspök), illetve főtisztelendő (esperes, pap), tisztelendő (kispap, diakónus), és hozzáteendő az atya vagy úr szó (polgári megszólításként csak az utóbbi!). A püspök az evangélikusoknál és az unitáriusoknál főtisztelendő, reformátusoknál főtisztelendő, a lelkész: nagytisztelendő, a segédlelkész: tiszteletes. Ezek a megszólítások járnak ki a lelkészfelekezeteknek is: pl. főtisztelendő asszony. A zsidóknál az elmúlt száz évben kialakult udvarias megszólítás: főtisztelendő főrabbi/rabbi úr.

A megszólítás mellett a köszöntés is a kapcsolatteremtés része. A római katolikusoknál: Dicsértessék (a Jézus Krisztus), erre a válasz: Mindörökké, ámen! A görögkatolikusoknál: Dicsőség Jézus Krisztusnak! A reformátusoknál: Áldás, békesség!, az evangélikusoknál: Erős vár a mi Istenünk! A kisebb egyházaknál is gyakran van bevett köszöntés. Persze, civil közegben a polgári köszönés tartozik az etiketthez.

A terminológiai megkülönböztetés mellett kiejtésbeli, s annak nyomán némi helyesírási különbség is lehet a felekezetek között. Például katolikus – protestáns használatban: samaritánus – samaritánus, szakramentum – sákramentum, Szodoma – Sodoma, Izajás – Ézsajás (a zsidóknál Jesája). Érdekes, hogy ezekben és sok más esetben a protestáns forma őrzi a középkori ejtést, s hogy a protestánsoknál egyre terjed az sz-ez alak, míg egyes katolikusok a középkori s-ez alakokat veszik vissza.

Gyakori tévesztés az angol evangelical fordítása evangélikusnak, pedig az nem lutheránust jelent, hanem egy sajátos protestáns irányzatot: magyarul egyelőre leginkább evangélikálnak mondhatjuk (bár az evangélikál felekezetek hívei leginkább a kisajátító-félvezető „evangéliumi” szót szeretik használni).

A vallási terminológiában meglévő finom különbségtételek fontosak, s különösen a vallások közötti kommunikációban illik erre ügyelni. Számos finomságot nem érintettünk, s akkor még csak a keresztény és zsidó felekezetekről beszéltünk, pedig lassan meg kell tanulnunk az iszlám és más vallások terminológiáját is. Természetesen a tévesztőket nem kell megbántani, hanem csak jószándékúan figyelmeztetni, hogy nálunk más a nyelvi szokás. S bár már van két vékony könyvecske: *Útmutató egyházi kifejezések helyesírásához* (Szent István Társulat, Budapest, 2006), *Református nyelvhelyességi útmutató* (Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár, 2007), az egyházi terminológiák teljes leírása, elemzése szép bölcsészeti feladat lenne. Ha pedig nagyon biztosak akarunk lenni a dolgunkban, célszerű az adott felekezet nyelvhasználatát jól ismerő személyt megkérni a tanácsadásra. A médiában pedig törekedni kell arra, hogy pápaválasztásnál még véletlenül se hangozzék el ilyen mondat: „Felszállt a fehér füst, a Szent Péter téren elszabadult a pokol”. Egy magyar tévékommentátor humora (?) sem volt éppen tisztelendő: „A pápa az imádság olvasásához felvette a pápaszemét.”

új, jobb verziót belőle. Bár ezek az újak csak teleszemtelik az ember böngészőjét, meg olyan dolgokat akarnak telepíteni, amikhez az eredeti programnak nincs semmi köze. Vagy az egyhónapos próbaverzió után rögtön fizetősé válnak. De most sietek, mert kell egy új IstEn a gépezetbe. Elő a keresőt, és pötyögjük be: I-S-T-E-N új verzió. Keresés... IstEn rendszergazdák... felhasználói felület... webes kiegészítők? Ez meg mi a szar lehet? „A jövőd a csillagokban van megírva...” Bezárok. Hülye felugró ablakok! Na, itt van végre, amit én keresek. „Te vagy a 100.000-ik látogató!!!” Bezárok. „Isten3000Deluxe.v1.2.453” letöltése, ez már tényleg az, amit keresek. „A letöltött fájlok kártevőket tartalmazhatnak, amelyek veszélyesek lehetnek a számítógépére. Futtatja a vírusirtót a(z) Isten3000Deluxe.v1.2.453.exe fájljon?” Nem futtatok semmit, mert én bízva bízom. Telepítsük ezt a csodát! „Elfogadja a szerződési feltételeket?” Klickek. „A varázsló megkezdte a program telepítését.” Klickek, klickek. Jajj, ne szórakozzál már! Most meg azt írja, hogy az én felhasználóm régi. Ez az új Isten meg nem kompatibilis velem. Itt lett elegendő. Különböztetés sem akarok frissíteni, csak én hülye elfelejtettem, hogy a lomtárból még visszahozhatom azt a régi fájlt. Nehéz lesz a lopott zenék, kalózprogramok és letöltött pornófilmek között megtalálni, de csak sikerül valahogy. Visszaállítja IstEnt? igen/nem Klickek.



Pap József anglistika szakos, filmelmélet és filmtörténet minor szakirányos hallgató. Írása elhangzott a Szerdai Szalonban 2013. április 24-én.



Csepregi Zoltán

Ógörög-latin szakon végeztem az ELTE-n (1982–1988), közben két évig történelem szakra is jártam és négy évig Komoróczy Géza héber szövegolvasásaiba is bekapcsolódtam. Párhuzamosan tanultam az Evangélikus Teológiai Akadémián (1994-ben fejeztem be a lelkész szakot), Szegeden doktoráltam irodalomtudományból (1998), a Károli Gáspár Református Egyetemen habilitáltam hittudományból (2001) és szintén irodalomtudományból szereztem MTA-doktora címet (2011).

1995 óta tanítok főállásban egyháztörténetet és újszövetségi görög nyelvet a (mostani nevén) Evangélikus Hittudományi Egyetemen, melynek 2006–2010 között rektora is voltam. Az elmúlt húsz évben a XVI–XVIII. századi protestantizmus megújulási mozgalmait kutattam (reformáció, a felekezeti orthodoxia és ellenirányzatai, pietizmus). Történeti érdeklődésem időben és térben addig terjed, amíg a kutató számára van gyakorlati haszna az antikvitás és annak holt nyelvei ismeretének.

Régi személyi igazolványomban még be volt jegyezve első szakképzettségem és foglalkozásom: filológus, ezt mindig igyekeztem komolyan venni. Filológián nemcsak módszert, hanem a szövegek tisztelétét is értem, mindkettőt a bölcsészkarról hoztam magammal, de mindkettőt sikerrel alkalmazható a szent szövegek, valamint az egyháztörténet félszent és álszent szövegeinek értelmezésében.

Egyik első egyetemi szemináriumomon Borzsák István kérdésére kitérő választ adtam, mire ő visszakérdezett: Maga jezsuita vagy lutheránus? – Az utóbbi! Pillanatnyi meghökkenésén úrrá léve ekkor Borzsák korábbi témájára, Melancthonra fordította a szót.

A Dunára néző egykori latin szeminárium hosszú, széles asztala egyik sarkánál ültem, az ún. „rohadt sarokban”, néhány romlott lelkű és nevető kedvű társaimmal együtt. 1985-ben az OTDK előtt kórházba kerültem, a „rohadt sarok” tagsága helyettem utazott Debrecenbe, egyikük vadító miniszoknyában olvasta föl dolgozatomat (nem kérem, nem Varga Kapisztrán OFM volt) és ennek köszönhetően viharos sikert aratva díjat hozott nekem.



Deák Viktória Hedvig OP

1972-ben Budapesten születtem. 1990–1996 közt az ELTE BTK latin nyelv és irodalom szakát, benne a középkori latin filológia programot, 1990–1998 közt a történelem szakot végeztem el. 2004-ben középkori egyetemes történelemből doktoráltam az ELTE-n. Teológiai tanulmányaimat a PPKE HTK-n (1994–1996), Rómában a Pápai Szent Tamás Egyetemen (1996–1998), a Pápai Gergely Egyetemen (1998–2000) végeztem. Ugyanott 2012-ben szereztem teológiai doktorátust.

1991-ben léptem be az Árpád-házi Szent Margitról nevezett Szent Domonkos-rendi Nővérek Apostoli Kongregációjába (domonkos nővérek), ahol 1996-ban tettem örökfogadalmat. 2001 és 2007 között házfőnöknő voltam a budakeszi konventben. 2010-től vagyok a Kongregáció általános főnöknője. 2001-től tanítok a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán egyháztörténelmet, 2008-tól pedig dogmatikát is. 2008 és 2010 között a Főiskola rektorhelyettese voltam, jelenleg a Dogmatika Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára vagyok.

ELTE-s tanulmányaimra mindig nagy szeretettel emlékezem vissza: a Bölcsészkar – szellemi horizontjával, szabadságával – jelent nekem a sztenderd egyetemet, amelyhez minden későbbi egyetem-élményemet hasonlítottam. Kezdetől megfogott a tudományos igényesség, amelyet Borzsák István vagy Klaniczay Gábor képviselt; lenyűgöztek olyan tanáregyenísek, mint Ritoók Zsigmond, akinek előadásait, tanári kvalitásait azóta is példának tekintem. A teológia műveléséhez is kell tudományos alázat, és erre is láttam sok példát ELTE-s tanárainban. A történeti és filológiai tanulmányokat nélkülözhetetlennek tartom abból a szempontból is, hogy a teológia műveléséhez egyetemesebb műveltségi háttérrel és eszközökkel adtak.

BÁRTH DÁNIEL [’00]

Vallás- és néprajztudomány



Nemcsak a vallás- és néprajztudomány diszciplináris összefonódása, hanem mindezek egyetemi oktatásának bonyolult és sokrétű kapcsolatrendszere is beláthatatlan történeti távlatokba nyúlik vissza. Megkíméljük az olvasót attól, hogy az egyetemünk jogelődjén oktató, a magyar ősvallás kérdéseiről disszertációt író *Cornides Dánieltől* (1732–1787) napjainkig részletekbe menően áttekintsük e szimbiózis akár legfontosabb gyümölcseit.

Ha csak a jelenlegi oktatási struktúra vallástudományi vonatkozásainak nem túl távoli gyökereit igyekszünk feltárni, akkor is legalább az 1980-as évekig kell visszatérnünk. Ekkoriban indult meg a folklorisztikai tárgyak keretében az összehasonlító vallástudomány oktatása, amely hosszú éveken keresztül a Folklore Tanszék akkori vezetőjéhez, *Voigt Vilmoshoz* kötődött. A tárgy az ötéves képzés alapozó szakaszában, a második szemeszterben kapott helyet. Kollokviuma kimondatlanul valamiféle „alapvizsga” volt. Az 1990-es években a néprajzi képzési portfólió legendás tantárgyai és vizsgái közé tartozott, rendkívül gazdag és elméleti irányultságú irodalomjegyzékkel. Ez a félév alapozta meg több, ezután következő tárgy (mint a magyar és európai néphit, népszokás) tudásanyagát. Az óra szemléletéről és rendkívül nagy távlatú tematikájáról utólag is mindenki könnyen tájékozódhat, ha kézbe veszi Voigt Vilmos két könyvét, amelyek a tárgy „átadása” környekén egyetemi tankönyvként láttak napvilágot (*A vallási élmény története. Bevezetés a vallástudományba. Timp, Bp., 2004; A vallás megnyilvánulásai. Bevezetés a vallástudományba. Timp, Bp., 2006*). 2003-tól Bárány Dániel vette át a témakör oktatását. Az óra túlélte a „bolognai” átállást, *Rítus és vallás, mentalitás 1.* címen mindmáig a néprajz alapszakos képzés fogaskerekét jelenti a harmadik félévben. Továbbra is lényeges szempont a tárgy komparatív szemlélete, amely nem preferál egyetlen vallást sem, hanem következetesen az összehasonlító szempontot hangsúlyozza. A negyedik félévi Magyar és európai néphit/népszokás/népi vallásosság tárgyak tananyaga így már szilárd vallástudományi fundamentumra építhető. Ami az utóbb említett népi vallásosság oktatását illeti, ez a terület csak néhány éve jelent meg önálló tárgyelemként. Korábban speciálkollégiumok formájában félévenként más-más vallás gyakorló képviselői (római és görögkatolikus, illetve görögkeleti papoktól kezdve református, evangélikus, adventista, baptista, stb. lelkészek) át az ortodox zsidó rabbikig és Krisna-tudatú szerzetesekig) tartottak órát a Folklore Tanszéken. Ugyanitt már 1985-től elindult – református egyházi kooperációval – a Vallási néprajz című könyvsorozat, amelynek legutóbb, 2010-ben megjelent 15. kötete szép és büszkén vállalható folytonosságot mutat fel.

A Néprajzi Intézet két tanszéke közül különösen a Folklore Tanszék munkatársai foglalkoznak vallási kérdéseket boncolgató kutatásokkal.



Mágiatörténeti kutatások Magyarországon

Az első kifejezetten mágiatörténeti munka *Blau Lajostól* jelent meg Budapesten, 1898-ban *Altjüdische Zauberwesen* (később magyarul is: *Ózsidó bűvészet*) címmel. A könyv, címével ellentétben, részletesen bemutatja az akkoriban előkerült és kiadott görög varázspapiruszokat is, így nemzetközi viszonylatban is az elsők egyikeként vizsgálta ezt a hatalmas és korábban ismeretlen anyagot.

Fónagy Iván 1943-ban jelentetett meg *Mágia* címmel egy vaskos ismeretterjesztő könyvet, de a tudományos kutatás *Kákósy Lászlóval*, az ELTE professzorával indult újra a területen (*Varázslás az ókori Egyiptomban*, 1969). *Kákósy* könyve is kitér az egyiptomi görög nyelvű varázspapiruszokra, amelyek egy közös, egyiptomi-görög mágikus irodalom részét képezték. *Ritoók Zsigmond* 1975-ben publikálta az egyetlen Magyarországon őrzött varázspapiruszt, egy láz elleni ráolvasását. Évtizedeken át folytatta ugyancsak az ELTE-n *Fodor Sándor* az iszlám, a judaizmus és a kereszténység mágikus emlékeinek vizsgálatát. *Láng Benedek* a 2000-es években nemzetközi szinten ismertté vált a középkori mágiáról szóló cikkeivel és könyveivel.

Mindezek azonban egy-egy kutatóhoz köthető munkák voltak, nem pedig egy nemzetközi projekt részei. Az utóbbi évek három párhuzamosan futó nemzetközi programja azonban a mágiakutatások egyik fővárosává tette Budapestet.

A Szépművészeti Múzeum a központja a *The Campbell Bonner Magical Gems Database* programnak, amely célul tűzte ki, hogy egy online hozzáférhető, szabadon kutatható adatbázisban közzétegye a nagy múzeumokban és magángyűjteményekben őrzött varázsgemmákat. Az adatbázis címe: <http://www2.szepmuveszeti.hu/talismans/>. Cikkem írásának pillanatában már 1016 gemma fényképére és leírására lehet rákeresni, de ez a szám napról-napra növekszik.

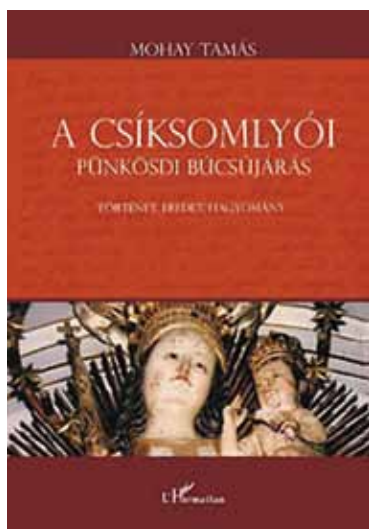
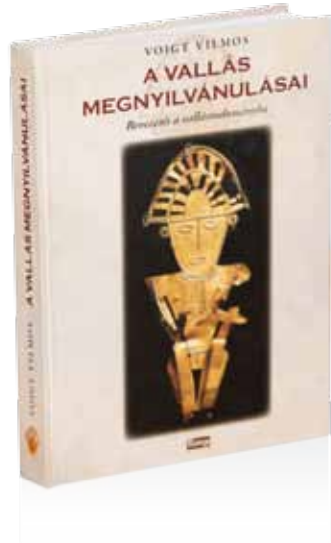
A másik kutatási program központja az ELTE Ókortörténeti Tanszéke. A *Párhuzamos kutatások az antik mágia köréből* című OTKA-program az antik átoktáblák és gemmák közös tulajdonságait vizsgálja. Ilyen pl. az ikonográfia, a varázsigék (*voces magicae*), illetve a *charakterek* nevezett mágikus jelek használata. Ez a projekt segíti elő a gemmaadatbázis számítástechnikai hátterének megvalósítását is. Az átoktáblák terén a legnagyobb felfedezést az jelentette, hogy az 1943-ban elhunyt francia mágiakutató, A. Audollent hagyatékában megtaláltam hatvan, többnyire kiadatlan átoktáblát, valamint több mint száz tábla rajzát. Ez azért különösen értékes anyag, mert az eredeti táblák egy része elveszett, más része olvashatatlanra korrodálódott. A projekt keretében önálló kötetben jelennek meg ezek a rajzok.

A harmadik nemzetközi projekt központja Zaragoza (*Espacios de Penumbra: Las Prácticas Mágicas en el Imperio Romano*). Ez a program az európai és észak-afrikai átoktáblák helyi „dialektusait” vizsgálja. Ebben Pannonia, Dacia és a dunai provinciák anyagának vizsgálata, valamint a karakterek feldolgozása a feladatom. Az ELTE eddig három nemzetközi mágia-konferencia helyszíne volt az elmúlt három évben.

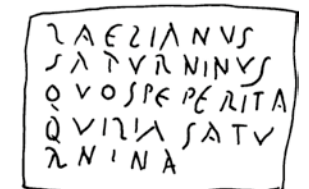
Voigt Vilmos, a tanszék említett emeritus professzora idestova fél évszázada (1965-ben) írta első ilyen tárgyú tanulmányát, történetesen a sámánizmusról mint etnológiai kutatási problémáról. Öt évtizedes munkásságának tematikus gazdagságáról nemrégiben megjelent bibliográfiája tájékoztat. A tanszék jelenlegi vezetője, *Bárth Dániel* elsősorban az elit és népi/populáris vallásosság kora újkori problémáival foglalkozik kötetekben és tanulmányaiban. Doktori disszertációját az emberi élet fordulóihoz kötődő szokások vallási vonatkozásairól írta (*Esküvő, keresztelő, avatás. Egyház és népi kultúra a kora újkori Magyarországon*. Bp., 2005), majd az egyházi szentelmények szöveges aspektusairól állított össze szöveggyűjteményt (*Benedikció és exorcizmus a kora újkori Magyarországon*. Bp., 2010). A XVIII. századi ördögűzési botrányok mikrotörténeti feldolgozása szintén régóta foglalkoztatja (*Exorcizmus és erotika. Egy XVIII. századi székelyföldi ördögűzés szokatlan körülményei*. Kecskemét, 2008). A tanszéken adjunktusként oktató *Vincze Kata Zsófia* a rendszerváltás utáni budapesti zsidó vallási csoportokról írta doktori disszertációját, amely utóbbi könyvformátumban is megjelent (*Visszatérők a tradícióhoz. Elszakadás a zsidó hagyománytól és a báál tsuvá jelenség kérdései a rendszerváltás utáni Budapesten*. Bp., 2009). A kötet tulajdonképpen a mai fővárosi zsidó vallási kínálat sokszínűségét mutatja be. A fiatal szerzőt a zsidó vallásantropológiában nemzetközi szinten is elismert kutatóként tartják számon, rangos külföldi konferenciák és kutatási projektek aktív résztvevője. A tanszék több mint két éve fokozatot szerzett tanársegédjének, *Smid Mária Bernadettnek* könyvméretű szakdolgozata – a Mária-kongregációk XX. század eleji belmissziós hatásáról és a falusi társadalomba való behatolásáról – még kiadásra vár. Spanyol és katalán nyelvtudása révén jelenleg egy XVII. századi ibériai ördögűző-remete peres forrásanyagának feldolgozásán dolgozik.

A néprajz belső határainak rugalmasságát és az egyéni kutatói érdeklődés meghatározó szerepét mutatja, hogy a Folklóre Tanszék munkatársai mellett a Tárgyi Néprajzi Tanszék vezetője, *Mohay Tamás* is évtizedek óta foglalkozik vallási kérdések tanulmányozásával. A népi vallásosságról írott problémafelvető tanulmányai mellett (*Töredékek az ünnepről*. Bp., 2008) különösen a csíksomlyói búcsú történeti és jelenkori kérdéseit kutatja. Két évtizede végez intenzív terepmunkát a somlyói pünkösdi búcsún. Vizsgálatainak eredménye önálló kötetben is napvilágot látott (*A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány*. Bp., 2009) a folytatás megcsillantott reményével. A búcsújárás történetével kapcsolatos archivális forrásanyagot feldolgozó munka mintegy megalapozza a vallásantropológiai terepmunkával vizsgált recens kérdések nem túl távoli jövőben várható összefoglalását.

A Néprajzi Intézet oktatóinak kutatási érdeklődése és az oktatási struktúra ilyen irányú hangsúlyai egyaránt azt eredményezik, hogy a hallgatók alap-, mesteri és doktori szinten is nagyon gyakran kutatnak és írnak vallási kérdésekkel kapcsolatos dolgozatokat. Ez a skála a történeti témáktól a változásokra is odafigyelő vallási néprajzi munkákon át a mai összetársadalmi jelenségek (például az ezoterikus szinkretizmus, újpogányság) empirikus vizsgálatáig terjed. Az említett irányok sok évtizedes kutatási perspektívát rejtenek magukban, amelyben a néprajz – sajátos módszertanával és komplex látásmódjával – várhatóan kulcsszerepet játszhat.



Mercurius üldögel egy halott gladiátor mellén. A karthágói amphitheatrumban talált átoktábla nem ad értelmezhető szöveget, de Hermés neve kétszer is szerepel rajta görögül. II/III. sz. A. Audollent rajza.



Ólomlemezke, amely két fivér, Laelianus és Saturninus ellen irányul. Hadrumetumban, egy sírban találták, ma Clermont-Ferrand-ban őrzik. II/III. sz. Németh György fényképe és rajza.

Vallástudományi kutatások az Indoeurópai Nyelvtudományi Tanszéken



Az Indoeurópai Nyelvtudományi Tanszék első professzora az 1870-es évektől *Mayr Aurél* volt, akinek az ősi indiai törvénykezés témájában írt német nyelvű munkái a mai napig tudományos értékkel bírnak. *Schmidt József* 1910-től volt az indoeurópai nyelvészet tanára a Bölcsészkaron, a Tanácsköztársaság bukása után azonban állásából felfüggesztették. A húszas években számos könyvet írt a szanszkrit irodalom és az indiai és vallások történetéről, ekkor született „Az ind filozófia” és „Ázsia világossága: Buddha élete, tana, egyháza” című munkája is.

Az 1952-ben újjászervezett tanszékot *Harmatta János* vezette 1987-ig. Szerteágazó filológiai kutatásai során vallástörténeti témákat is érintett, így például a Kusán Birodalom vallásairól több tanulmányt írt. Indológia szak 1956-ban létesült a Karon, tanmenetét *Töttössy Csaba* dolgozta ki. Az indológia szak a klasszikus indiai kultúrát elsősorban a forrásszövegeken keresztül mutatja be, a hallgatók számos vallásos szöveggel találkoznak tanulmányaik során (pl. Bhagavad-gítá). Töttössytől számos nemzedék tanult meg szanszkritul. Több tanítványa is folytat vallástörténeti kutatásokat, mint *Ruzsa Ferenc*, a Filozófiai Intézet oktatója, aki a klasszikus indiai filozófiai irányzatok és a buddhizmus témakörében publikál.

Töttössy Csaba és a hindi nyelvet oktató *Négyesi Mária* tanítványai közül többen neves külföldi egyetemek doktori képzéseire nyertek felvételt, így öten Oxfordba, ahol *Alexis Sanderson*, az indiai vallástörténet egyik legnagyobb tudósa témavezetésével végeztek doktori tanulmányokat (Törzsök Judit, Dezső Csaba, Hidas Gergely, Kiss Csaba, Szántó Péter-Dániel). Az „oxfordi iskola” három diákjának legutóbbi munkássága köthető szorosabban a tanszékhez.

Dezső Csaba doktori értekezésének tárgya egy 900 körül írt szanszkrit dráma (a kor egyik kiváló filozófusának műve). A szerző saját korának vallási irányzatait vonultatja fel: szemünk előtt megelevenednek az ortodox hinduizmus képviselőinek vitái a buddhista és dzsaina szerzetesekkel, a *vaishnavák* kudarcra ítélt próbálkozásai, hogy elfogadtassák magukat az ortodoxiával, valamint az antiszociális tantrikus irányzatok és az államhatalom viszonya is. A disszertáció védése 2004-ben történt, a dráma kiadása és angol fordítása a Clay Sanskrit Library-ben jelent meg 2005-ben.

Dezső Csaba 2002-óta tanít a tanszékén, jelenleg adjunktusként. Bár érdeklődése középpontjában a klasszikus indiai szépirodalom áll, vallástörténeti témákat is kutat. 2009-től négy évig OTKA-pályázat keretében foglalkozott a „fantasztikus lények” szerepével



Dévi

a klasszikus indiai kultúrában. 2010-ben az *Acta Orientaliában* jelent meg tanulmánya a *vétáldákról* (magyarra „hulladémonnak” fordítják a mesegyűjteményekben), benne több, csak középkori kéziratokban hozzáférhető, korai tantrikus szöveg rítusleírását is feldolgozta. 2012-ben a *Journal of the Royal Asiatic Society* közölte egy tanulmányát, amelyben a királyi hatalmat megjelenítő istennő, Rádzsalaksmí kultuszáról is írt.

Hidas Gergely [’2000] az indiai buddhizmus egy kevésbé feltárt irányzatával foglalkozik, amely mágikus-ritualisztikus eszközökkel segíti a vallás egyházi és világi követőit. Ennek fő jellemzője a varázsigék használata (*mantrák* vagy *dháranák*). A *dháraná*-irodalom legnépszerűbb, Ázsia számos buddhista országában elterjedt szöveggyűjteménye a körülbelül az első évezred közepére datálható *Pancsaraksá* (Öt oltalom).

Doktori tanulmányai során Hidas Gergely a *Mahápratisarā* (A nagyszerű amulett) című szöveg húsz, korai kasmíri, nepáli és indiai kézirat alapján kritikai szövegkiadását és fordítását készítette el. Értekezését a 2012-ben befejeződött TÁMOP-projekt során dolgozta át könyvvé, és nemrég egy indiai sorozatban jelentette meg. A *Pancsaraksá* egy másik szövegről, a *Mahászahaszrapramardani*-ról (A nagyvezres világot legyőző varázsigé) készített tanulmányát idén közölték, hasonlóan egy harmadik szöveg kiadásához, melynek címe *Mahásítavati* (A Sítavana liget nagy varázsigéje). Nemrég a British Museum felkérésére



két, Stein Aurél gyűjtötte, szanszkrit-kínai nyelvű varázsigekeket tartalmazó fanyomatot dolgozott fel Kósa Gábor sinológus segítségével. Foglalkozik a hathajóga-hagyománnyal és az indiai kasztrendszer középkori sajátosságaival is.

2007 óta tart vallástörténeti és nyelvi kurzusokat a tanszéken: az első három évben mint Tagore-ösztöndíjas, majd mint TÁMOP-posztdoktori alkalmazott, jelenleg pedig mint megbízott előadó.

Kiss Csaba [’00] doktori kutatómunkája során arra keresett választ, milyen kapcsolat lehetett a késői saiva tantra, azaz a X–XIII. századi, Siva isten köré szerveződő, radikális, mágiát, jógát, mantra-varázsigekeket és még oly sok mindent magába olvasztó hindu kultusz és a korai hathajóga, azaz a XIII–XV. századi, általánosabb, kevésbé szektás, kevésbé rituális jóga-tradíciók között. A szűk, csak beavatottaknak elérhető rituálé és a szélesebb rétegeket megcélzó, praktikus, pszichofizikai jóga közötti átmenetet vizsgálta, elsősorban a XIII. századi *Matszjéndraszanhitá* alapján, melynek elkészítette több kézirat alapuló kritikai kiadását és kísérő tanulmánnyal ellátott angol fordítását. Az említett átmenet egyik fő motívuma Kubdzsiká istennő és Navátman isten kultusza, a késői tantra egy fontos manifesztációja. A dél-indiai *Matszjéndraszanhitá* és egyéb hasonló szövegek Kubdzsiká istennő ikonográfiáját, mantráit, szent szövegeit használják rejtett formában a korai hathajóga – a tantrától egyre jobban elszakadó – új formájának kialakításához.



Yogini, Tamilnaduból

Kiss Csaba jelenleg mint Tagore Kutatói Ösztöndíjas dolgozik a tanszéken. Az elmúlt években részt vett a *Brahmajámalatantra* című, rendkívül korai (VI–VII. századi) saiva tantra-szöveg kéziratokból (egyebek között egy XI. századi nepáli pálmalevél-kéziratból) készülő kritikai kiadásában (a német-francia „korai tantra projekt” keretében). (Ez a szöveg véres, erotikus, fekete-mágiás radikalizmusáról híres, és az indiai tantra történetének feldolgozásában felbecsülhetetlen jelentőségű). Az ún. *dzsáti*-műfaj kézíratainak feldolgozásába is bekapcsolódott: ezek a XV–XVII. századi szövegek a hindu kasztok (*varnák*) és alkasztok (*dzsáti*) kötelező foglalkozásaival, jogaival, valamint a kasztok néhol helyeseltető, de legtöbbször megvetett keveredésével foglalkoznak.

Ezek a szerteágazó kutatások egymást is támogatják: a kiadatlan késői Kubdzsiká-kéziratok tanulmányozása egyre részletesebb képet ad a saiva tantra és a hathajóga közti átmenetről; a kasztok tanulmányozása rádobban, hogy az orthodox hinduk a saiva tantrikus gyakorlókat nem tudatos vallásválasztóknak, hanem egy alacsony születésű kasztnak tartották, meghatározott származású szülőkkel; egy X. századi mágikus Jógini-szobor (kb.

’boszorkány’) azonosítása kontextualizálhatja a Kubdzsiká-kultusz és a *Matszjéndraszanhitá* tanításait... Mert mi más lenne a feladata egy indológus kutatónak, mint hogy nem csak egyre mélyebben, hanem egyre szélesebb látószöggel is tekintsen az indiai kultúra, vallások, filozófia, történelem és művészet mérhetetlen gazdagságára?

BÁNYAI VIKTÓRIA [’94, ’95]

A zsidó vallás és a héber nyelv oktatása a Karon



Egyetemi szintű hebraisztika szakos képzés a rendszerváltás idején, 1989-ben indult az ELTE BTK-n. Korábban – a Hittudományi Karnak a második világháború utáni leválasztásától kezdődően – nem volt szisztematikus hébertanítás az egyetemen. Bár mind a Sémi Filológiai és Arab Tanszéken, mind az Ókortörténeti Tanszéken (1957 óta az Assziriológiai Tanszéki Szakcsoportban) folyt bibliaihébernyelv-oktatás szövegolvasással együtt, főtárggyá csak az új szakon vált.

A szak indítását megelőzte és egyben elő is készítette a MTA Judaisztikai Kutatócsoportjának megalakulása 1987-ben; hosszú időn át *Komoróczy Géza* vezette mindkettőt. A kutatócsoport akadémiai keretei időközben többször megváltoztak, de munkatársai ma is meghatározó szerepet játszanak az oktatás és a kutatás személyi háttérének biztosításában.

Mivel a hebraisztika szak profilja kezdettől fogva filológiai jellegű, a képzésben mindig is központi helyet foglaltak el a héber nyelvi és szövegismereti tantárgyak. A szakos képzés törzsanyagát így a klasszikus és a modern héber nyelv oktatása, valamint a héber nyelv különböző korszakaiban keletkezett irodalmi emlékek tanulmányozása alkotja. A héberen kívül azonban a bibliatanulmányozás és/vagy a zsidó kultúra szempontjából fontos további nyelvek is szerepelnek a kínálatban: az arámi, a bibliai görög, a jiddis, a szír és az akkád. A BA-képzésben emellett a zsidó vallás és kultúra, a zsidó történelem és irodalomtörténet több féléves tárgyai jelennek meg nagy súllyal. Az MA-képzésben két szakirány: a Bibliatudomány, illetve a Zsidó tudományok közül lehet választani. A mesterképzés viszonylagos kis létszáma lehetőséget ad arra, hogy minden hallgató képzési programját, annak irányát és ütemezését egyénileg, személy szerint tekintsük át, és a hallgatóval közösen jelöljünk ki célokat. Ezt viszi tovább a szakdolgozatok érdemi, tutoriális természetű témavezetése, illetve a tudományos diákköri munka (OTDK) támogatása.

A bolognai rendszer bevezetése óta a vallástudomány minor (BA) szakirányos és a vallástudomány (MA) szakos hallgatók legnagyobb létszámában a zsidó vallás alapjait bemutató előadást látogatják, illetve a klasszikus hébert tanulják.

Az ELTE BTK hebraisztika szakján – mind BA-, mind MA-szinten – elmélyült filológiai műhelymunka folyik. A Héber Bibliát, a rabbinikus irodalmat, a középkori kódexeket, az újkori és kortárs héber nyelvű szövegeket feldolgozó kurzusokon a hallgatók – a szövegek primér olvasatán túl – az értelmezéstörténet és a kritikai tudományosság legfontosabb eredményeivel is megismerkednek. A szemináriumi órák keretében lehetőség nyílik önálló véleménynyilvánításra, illetve szakmai-tudományos vitákra is. A hallgatók tehát nemcsak a tárgyi ismereteket



sajátítják el, hanem kritikai látásmódra is szert tesznek, és a tudományos érvelésen alapuló vitakészségük is fejlődik.

A szakhoz kapcsolódó Hebraisztika-Judaisztika doktori alprogram az ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskoláján belül működik. A szakon diplomát szerzett, doktori iskolába jelentkező hallgatóknak azonban csak kb. a fele folytatja a saját doktori programban a tanulmányait, sokan a rangos külföldi egyetemeket, illetve a nemzetközi doktori iskolákat részesítik előnyben (Princeton, Harvard, Oxford, Jeruzsálemi Héber Egyetem, CEU, stb.). Alumnusaink külföldi doktori tanulmányi eredményei azt igazolják vissza, hogy képzésünk színvonala a nemzetközi megmérettetésben is megállja a helyét. Saját PhD-programunkban is a nemzetközi tudományosság színvonalát érvényesítjük: a nálunk eddig PhD-fokozatot elnyertek értekezésüket angolul írták, és azok kiadása (magyarországi, illetve amerikai kiadók gondozásában) folyamatban van.

A hebraisztika szak oktatói, tudományos, valamint oktatásszervezői feladatainak ellátásában is részt vevő MTA Judaisztikai Kutatócsoport eredeti - az alapításakor összeállított - kutatási programja erősen támaszkodott a Scheiber Sándor által a magyarországi judaisztikai kutatásokban kijelölt irányokra. Az Országos Rabbiképző Intézet egykori vezetőjének szellemiségét képviselik, munkáját folytatják a kutatócsoport által közzétett bibliográfiái gyűjtések (zsidó folyóiratok és hírlapok, héber nyelvtanok, jiddis nyomtatványok), a levéltári anyagfeltárások (zsidó anyakönyvek, hitközségi és egyesületi szabályzatok), valamint a Magyarország és a hazai zsidóság történetére vonatkozó héber és jiddis nyelvű források gyűjtései és szakszerű közreadásai is (Kútforrások).

Szintén Scheiber nyomdokain halad Turán Tamás jelenlegi OTKA-kutatása, amely a könyvkötési alapanyagként „hasznosított” középkori héber kódextöredékek kutatását viszi tovább, immáron nemzetközi projekt keretei között, egy összeurópai feltáró munkába bekapcsolódva.

A héber sírfeliratok gyűjtése, filológiai feldolgozása terén is Scheiber Sándor jelölte ki az irányt a törökkor végéig tartó időszak feliratainak közzétételével. A judaisztikai kutatócsoport Bányai Viktória vezetésével



Sírkő a lovasberényi zsidó temetőben



több éve végez zsidó temetőkutatásokat. Ez egyfelől koordinátori, tanácsadói szerepet jelent az újkori zsidó temetők sok szálon futó kutatásában, másfelől pedig – néhány, a XVIII. első feléig is visszanyúló temető teljes feldolgozásával – módszertani mintát kíván nyújtani a későbbi kutatásoknak.

Szintén a kutatócsoport kiadványsorozatában (Hungaria Judaica) jelentek meg Péchi Simonnak, az erdélyi szombatos mozgalom XVII. századi szellemi vezérének korábban kiadatlan írásai Koltai Kornélia gondozásában: a Pirké ávót- és a töredékes Biblia-fordítás. A tanszék klasszikushéber nyelv-tanára jelenleg a modern nyelvészeti módszereken-megközelítéseken alapuló történeti szociolingvisztikai kutatásaira összpontosít, és a vizsgálatokhoz felhasznált szakirodalmat, illetve vizsgálatainak eredményeit a hebraisztika szak MA-s nyelvészeti kurzusain ismerteti.

Az alapkutatásokra, forrásfeltárásokra építve két nagy, nemzetközi visszhangot kiváltó összegzés is elkészült az elmúlt években, évtizedekben: A zsidó Budapest még 1995-ben látott napvilágot. Szerzői Frojimovics Kinga, Komoróczy Géza, Pusztai (Bányai) Viktória és Strbik Andrea voltak. Komoróczy Géza hatalmas monográfiája, A zsidók története Magyarországon tavaly, 2012-ben jelent meg, majd idén a hozzá kapcsolódó, 650 szemelvényt tartalmazó forrásgyűjtemény is elkészült.

HELSTÁB LAURA

Az élet értelme

*Hogy mi az élet értelme?
Jól tudja azt az ért elme:
Negyvenkettő, mi lenne más,
Stopposnak a végállomás.*

*Felfedezni a világot?
Odüsszeusz erre vágyott;
Bolyongni egy életen át,
Sosem leve meg a hazát.*

*S ha élvezzük az életet?
Abból nagy baj csak nem lehet.
Eltűnünk majd nyomtalanul,
Ha az este ránk alkonyul.*

*Vagy örökké élni talán?
A dicső harc ravatalán.
Jelenért venni meg jövőt,
S nem élni meg az eljövőt.*

*A szabadság, a szerelem?
Az édes küzdés s gyötrelmem.
Enélkül élni nem lehet,
S érte adjuk az életet.*

*A titok: hogyan halni meg,
Az élet így nyer értelmet;
Ha tudásunk el nem enyész,
S mit alkottunk, kerek egész.*



Helstáb Laura kommunikáció és pszichológia szakos, kreatív írás minor szakirányos hallgató. Verse elhangzott a Szerdai Szalonban 2012. november 14-én.

„Ne zavard a folyóimat,

A Magyar-mongol
nyelvjárás- és
népiműveltség-
kutató expedíció
vallással
kapcsolatos
kutatásai (1991–)



A címül választott idézet, egy észak-mongóliai, darhat sámán hívóének részlete akár mottója is lehet Mongólia vallási megújulásának. Napjainkban a tömegtájékoztató sokat foglalkozik a mongóliai bányászattal és az abból befolyó, nagy számokkal jellemezhető jövedelemmel. Ez szükséges az ország fejlődéséhez és pozitív nemzetközi megítéléséhez, de a még mindig erősen a természet közelében élő mongolok közül sokakban felvetődik a kérdés, vajon hova vezet a föld szellemurainak a helytelen módon, az esetlegesen elavult bányászati technikák alkalmazásával való megzavarása? A természetszeretet és a hagyományféltés szólal meg a fenti idézetben.

A hagyományörzés és az új iránti igény kettősségét dokumentálja többek közt a magyar-mongol nyelvjárás- és népiműveltség-kutató expedíció, melynek fő feladata a mongol népcsoportok nyelvi helyzetének és műveltségének kutatása. Tevékenységét a mongóliai politikai változásokkal egyidőben kezdte, mely évenkénti terep- és archívumi kutatásaival azóta is folyamatos. (Az expedíció fő támogatói az OTKA, a brit Stein-Arnold Exploration Fund és a tajvani Chiang Ching-kuo alapítvány.) Az expedíció az 1957-ben Mongóliában járt kutatók (*Kara György, Róna Tas András, Uray-Kóhalmi Katalin*) terepmunkájának hagyományát kívánta fölleveníteni és a megváltozott politikai körülmények között a lehetőségekhez mérten kiszélesíteni. Magyar részről az ELTE BTK Belső-ázsiai Tanszéke, a MTA Altajisztikai Kutatócsoportja (2006-ig), mongol részről pedig a Mongol Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete vesz részt a terepkutatásban. Az expedíció 1991 óta folyamatosan működik, a kezdeti kutatási célok kibővültek a levéltárakban, magángyűjteményekben őrzött történeti, vallás-történeti források feltárásával. A kutatók évente 1–2,5 hónapot töltenek terepmunkával vagy archívumi kutatással. Az expedíciós terepkutatások vezetője *Birtalan Ágnes* és *Sárközi Alice*, az archívumi kutatásokat *Bethlenfalvy Géza* és *Szilágyi Zsolt* irányítja. A Mongol Köztársaságban végzett terepmunka és archívumi kutatás 2006-tól kibővült a Kína mongol nemzetiségei között végzett kutatásokkal, melyek szervezője *Balogh Mátyás*.

A feladatok között – a mongol nyelvjárások helyzete, a hagyományos szellemi és anyagi műveltség dokumentálása – kiemelt helyet foglal el a vallásokkal kapcsolatos kutatás. A 90-es évek elején lezajlott politikai fordulat tette lehetővé a szabad vallásgyakorlást, valamint számos népvallási kultusz felelevenítését. Ehhez kapcsolódóan három fő irányban zajlik a terepmunka: a megújuló buddhizmus, a népvallási gyakorlat és a sámánizmus kutatása. Ami a buddhizmust illeti: elsődleges feladatunk a kolostori curriculumok feljegyzése, a rituáléknak, a tárgyi világnak, a kolostorok újjáépítésének dokumentálása, a buddhizmushoz kapcsolódó népköltészeti alkotások gyűjtése.

ne bántsod a hattyúimat!”

A buddhista dalok műfaji csoporthoz tartozik az 1991-es terepkutatásunk során a nyugat-mongóliai zahcsin szerzetesektől felvett filozofikus tartalmú dal:

*Ha tisztelettel meghajolsz,
a tudás földjére születesz.
Ha ostobán, féktelenül viselkedsz,
a pokol kánja, Erlig szigetére kerülsz.¹*

*A tű hegyén
egy mustármagocska megállhat-e?
Ilyen nehéz meglelni
az emberi újjászületést.²*

Egyre fontosabb kutatási diszciplínává válik a mongol népvallás mint a tényleges és a mindennapi vallásgyakorlás módja és kerete. A buddhizmussal erősen szinkretizálódott, de a lélekhiten, a helyszellemek és az ősök kultuszán alapuló vallási jelenség nem

¹ Erlig kán a mongol mitológiában az alsóvilág ura, a buddhista vallással szinkretizálódott népvallásban a pokol/poklok fejedelme.

² A mustármag nem csak a keresztény szimbolikában, hanem a buddhizmusban is fontos jelkép. A buddhista hagyományban is a mustármag apró mérete szolgál az összehasonlítások alapjául.

A hosszú élet és a természet szellemura, a Fehér Óreg a Cam-tánc szertartáson (Báthory Péter, Ulánbátor 2006)





Baldzsír sámánasszony fejéke, melyet az éjszakai rituálék során használt (Birtalan Ágnes, Bajandzűr 1992)

csak a szakralitást, hanem a profán tevékenységeket is átszővi. Vizsgálataink kiterjednek a népvallási rituálék (mint az *obóknál*³ bemutatott áldozatok) dokumentálására és tipologizálására (a rituálé vezetője, résztvevői, helye, ideje és a tárgyi világ alapján), a szakrális kommunikáció módjaira, stb.

A harmadik és talán a leglátványosabb kutatási terület a jelenleg reneszánszát élő sámánizmus. Az expedíciós kutatások kezdetén sikerült dokumentálnunk azoknak a sámánoknak a rituáléit és mindennapi életét, akik titokban már a szocializmus idején is tevékenykedtek és őrizték a hagyományos struktúrákat. A politikai változásokat követően a sámánizmus hihetetlen népszerűsége tette szert, ma már nem csak azért keresik fel a sámánokat, mert gyógyulást, bajelhárítást remélnék tőlük, hanem a vidéki környezetüket és közösséget feladó, a városba beköltöző „urbánus” sámánokat akár a meggazdagodás reményében is. A mai (városi) sámánok szövetségekre tömörülnek és, e szervezetekben önkényesen kiválasztva valamelyik népcsoport hagyományát, mintegy „kanonizálják” a szöveg-corpust és a mitológiai képzeteket. E törekvés kiindulópontja lehet egy új vallási rendszernek.

Az expedíció által dokumentált anyagok adatbázisa folyamatosan bővül, a kiadványok (tanulmányok, önálló kötetek magyar és idegen nyelven – pl. *Helyszellemekek kultusza Mongóliában. Öseink nyomán Belső-Ázsiában III.* Szerk. Birtalan Ágnes. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest 2004. –; részletesen lásd a birtalan.innerasia.hu honlapot) nemcsak az anyag feldolgozását, közzétételét szolgálják, hanem beépülnek a Tanszék oktatási tevékenységbe is.

³ A természetben állított oltár, többnyire kőből, fából épül; jellegzetes része a mongol és a tibeti tájképnek.

HAMAR IMRE [’92]

A Buddhizmus-kutatás Központjának megalapítása

Az ELTE Távol-keleti Intézetének kezdeményezésére az ELTE szenátusa 2012 decemberében jóváhagyta a Buddhizmus-kutatás Központjának (angol neve: Budapest Centre for Buddhist Studies) megalapítását. A központ megalakításának célja, hogy az ELTE különböző szakjain folytatott buddhizmus-kutatást támogassa, a buddhizmussal kapcsolatos oktatási programokat irányítsa, hazai és nemzetközi konferenciákat szervezzen, a buddhizmus-kutatás területén a nemzetközi együttműködést erősítse.



A magyar kutatók már korán bekapcsolódtak a buddhizmus-kutatásba, sok tekintetben úttörő munkát végeztek. Közülük is kiemelkedik *Kőrösi Csoma Sándor* (1784–1842), aki a magyarok őshazája után kutatva eljutott Tibetbe, ahol kiválóan elsajátította a tibeti nyelvet és feltérképezte a tibeti buddhista irodalmat. Hihetetlen munkabírásának köszönhetően végigolvasta a buddhista kánont, és tanulmányokat készített róla. Tibeti-angol szótárával, tibeti nyelvtanával a tibetisztika alapjait rakta le. A másik nagy tudós, *Stein Aurél* (1862–1943) közép-ázsiai ásatásai során feltárta a Selyemút egykor virágzó városállamait, amelyek a buddhizmus élénk központjai voltak. A dunhuangi barlangkönyvtár felfedezésével páratlan forrást nyitott meg a buddhizmus kutatói előtt, a megtalált buddhista könyvek feldolgozása még mindig nem zárult le.

Az ELTE-n a buddhizmus oktatását és kutatását *Ligeti Lajos* kezdte 1936-ban, aki Párizsban a neves sinológustól, Paul Pelliot-tól tanult, majd hazatérve megalakította a Belső-ázsiai Tanszékét, ahol mongolisztikát és tibetisztikát oktatott. Ligeti volt a világon az első kutató, aki elkészítette a mongol buddhista kánon katalógusát, kínai útja során sok időt töltött mongol buddhista kolostorokban, s buddhista könyveket gyűjtött. Ligeti tanítványa, *Kara György* folytatta mestere munkáját, számos buddhista forrást dolgozott fel, s elkészítette a *Köztes lét* könyvei címmel a tibeti halottaskönyv fordítását. A Kínai Tanszéken *Miklós Pál* tartott rendszeresen órákat a kínai buddhizmusról, a kínai buddhista művészetről a 80-as években. Jelenleg a Távol-keleti Intézet több oktatója is kutatja a buddhizmust: *Hamar Imre* a huayan iskolát, *Pap Melinda* a tiantai iskolát, *Kósa Gábor* a manicheizmus és buddhizmus kapcsolatát, *Mecsi Beatrix* a buddhista művészetet, *Szabó Balázs* a harcművészet és a buddhizmus kapcsolatát, *Birtalan Ágnes* a mongol samanizmus és a buddhizmus kapcsolatát, *Tóth Erzsébet* és *Péter Alexa* a tibeti buddhizmust. A Filozófia Intézet tanára, *Ruzsa Ferenc* az indiai buddhizmust kutatja. *Hidas Gergely* az Indoeurópai Nyelvtudományi Tanszéken előbb Tagore kutatói ösztöndíjasként, majd mint TÁMOP posztdoktori ösztöndíjas az indiai buddhizmus mágikus-ritualisztikus vonatkozásait tanulmányozta.

Az osztatlan képzésben már kétéves program keretében megindult a buddhizmus oktatása, amely az osztott képzésben minor szakirányként folytatódott. Jelenleg az intézet oktatói egy angol nyelvű buddhizmus MA-szak kidolgozásán dolgoznak, amely remélhetően a környező országok diákjainak érdeklődésére is számíthat. A program sikerességét biztosíthatja a japán Otani Egyetemmel való együttműködés. Négy éve minden tanévben a japán egyetem küld egy vendégoktatót, aki a buddhizmus minor (BA)

ELTE BTK

Vallástudományi Központ

Szervezeti és működési szabályzat 0. PREAMBULUM



Buddhista kolostor épülete
Yunnan tartományban.



Kínai buddhista szerzetesek
esti szertartásukat végzik.



szakirányon japán buddhizmust tanít intenzív kurzus keretében. Az Otani Egyetemmel közösen szervezett a Központ egy nemzetközi konferenciát „Faith in Buddhism” címmel 2013. október 26–27-én.

Tárgyalunk két buddhista alapítvánnyal, hogy a Központnak támogatást szerezzünk. Egyik az Amerikában működő Khyentse Alapítvány, amely a tervek szerint egy állást fog finanszírozni a Központban. A japán Numata Alapítvány vendégprofesszori állásokat támogat több híres egyetemen, Európában a Hamburgi, Bécsi, Oxfordi, Leideni Egyetemeken. Ezeket már megalapították a buddhizmus-kutatás központjait (Centre for Buddhist Studies). Célunk az, hogy a budapesti központ hasonló támogatásban részesüljön, az ELTE-n is létrehozassuk a Numata chair-t.



Kerényi
Károly



Marót
Károly



Trencsényi-Waldapfel
Imre



Hahn
István



Kákósy
László

Az ELTE Bölcsészettudományi Karának számos szakján kezdettől fogva jelentős szerepe van a vallások, a vallási jelenség(ek) ismeretének. Az ókori vagy a keleti kultúrák egészének, a középkornak, de különböző fokon az újkori vagy a mai társadalmaknak és történetüknek megértéséhez, nyelvük és irodalmuk értelmezéséhez elengedhetetlen az adott kultúrához tartozó vallás(ok) tanulmányozása. A vallástudománnyal különösen szoros kapcsolatban van továbbá a néprajz (kulturális antropológia), a filozófia, illetve részterületeik annak és ezeknek valamely közös halmaza (pl. népi vallásosság, rítuskutatás, vallásfilozófia), de a régészet vagy a művészettörténet is minduntalan olyan tárgyakat vizsgál, amelyek vallási-rituális vonatkozásúak. A Karon számos, nemzetközileg számon tartott vallástudós oktatott és kutató (pl. csak az elhunytak közül Kerényi Károly, Marót Károly, Trencsényi-Waldapfel Imre, Hahn István, Kákósy László).

Több intézet és tanszék összefogásával a „bolognai” oktatási rendszerben kiépült és sikeresen működik az önálló vallástudományi oktatás is. Ennek szervezését és vezetését a Kar továbbra sem külön, e célra létrehozott intézetre vagy (intézeti) tanszékre bízta, hanem a jelenlegi keretek közt (a vallástudományi szakfelelősök és szakirányfelelősök összehangolt önállóságának meghagyásával) az adott helyeken folyó ilyen irányú munkát részben a Dékán felügyelete alatt álló oktatási-kutatási-szolgáltató szervezeti egységbe, azaz központba integrálja, amely a különböző oktatási szervezeti egységekben folyó vallástudományi oktatás és kutatás szükséges mértékű koordinálására, szervezésére és eredményeiknek a Karon, az Egyetemen és azon kívül való megismertetésére hívatott.

A Vallástudomány Központ, mint ahogy a vallástudományi oktatás és kutatás is, egy világnézetileg semleges egyetem keretei között működik, s a vallások és a vallásos ember, a vallási kultúra iránti tisztelet, megértés, tolerancia, a tárgyilagos és empatikus tudományos vizsgálat és az eredmények szakszerű, kiegyensúlyozott bemutatása elvi alapjain áll, de különös tisztelettel tekint az Egyetemalapító személyére és az alapítás körülményeire.

Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Tanácsa Dezső Tamás dékán előterjesztésére a 2012. március 22-ei ülésén egyhangúlag, 47 igen szavazattal támogatta a Vallástudományi Központ létrehozását. 2012. május 21-én az ELTE Szenátusa Rónay Zoltán főtitkár előterjesztésére vita nélkül, 31 igen szavazattal, ellenszavazat és tartózkodás nélkül meghozta a C/2012. (V. 21.) Szen. sz. határozatát Vallástudományi Központ létrehozásáról a Bölcsészettudományi Karon.

2012. június 30-án Dezső Tamás, az ELTE BTK dékánja június 30-án kelt kinevezési okmányával megbízta Déri Balázs egyetemi tanárt „központvezetői feladatok ellátásával a Vallástudományi Központban 2012. július 1-től a pályázat kiírásáig, legkésőbb 2013. június 30-ig terjedő időszakra.”



Grüll Tibor

1964-ben születtem Sopronban. Már egészen kis koromban elhatároztam, hogy vagy mélybúvár leszek, vagy professzor. Az előbbi szakma gyakorlása kis hazánkban némi akadályokba ütközik – maradtam az utóbbinál... A soproni Berzsényi Gimnáziumban néhai igazgató-tanárnok, Kozák Lajos verte belénk (*ad litteram!*) a latin grammatikát, ezért egyből felvételt nyertem az ELTE magyar-latin szakára. 1988-ban diplomáztam. Ezután egykori *alma mater*-emben helyezkedtem el, ahol egy muzeális könyvtár kezelésével bíztak meg, ezért érdeklődésem átmenetileg a könyvtörténet felé fordult. A doktori címet (1992) és a PhD-t is (1998) a szegedi JATÉ-n szereztem meg. Az OR-ZsÉ-n habilitáltam a késő antik zsinagógák feliratkulturájának elemzésével (2004).

Az egyetem elvégzésétől egészen máig három (négy) iskolatípusban is tanítok: egyetemen, főiskolán és gimnáziumban. 1998-tól a Pécsi Tudományegyetem Ókortörténeti Tanszékén oktatok római történelmet, immár teljes- és főállású docensként. Korábban a szombathelyi BDTF történelem és magyar szakán adjunktusként dolgoztam (1994–1998), és 1997 óta vagyok a Hit Gyülekezete teológiai főiskolájának, a Szent Pál Akadémiának főállású tanszékvezető főiskolai tanára: bibliai történelmet és bibliai régészetet oktatok, részt veszek az 1994 óta folyó újszövetség-fordítási munkában. A szintén a Hit Gyülekezete által fenntartott Bornemisza Péter Gimnáziumban azóta tanítok, amióta végleg Budapestre költöztem (1998).

Ami tudományos pályafutásomat illeti: egyszerűen szólva *mindent* egykori ELTÉ-s professzoraimnak és tanárainak köszönhetek. Borzák Istvánnak azt köszönöm, hogy egy kemény szóbeli felvételi során (ahol nyelvtanból meg sem tudtam mukkanni), a fülem hallatára kijelentette a többi felvételiztetőnek: „Ez az ember kell nekem.” Adamik Tamásnak ma is hálás vagyok, amiért lejárt hozzánk, előfelvettekhez, a szombathelyi laktanyába előadásokat tartani, ami nekünk akkor a (szellemi) életben maradást jelentette. Ritoók Zsigmondtól megtanultam, mi a tiszta, világos stílus és az igazi dzsentlemenség. Déri Baláztól pedig megtanultam görögül, bár ezt a nagyképű kijelentést ő pillanatok alatt megcáfolná...



Hanula Gergely

1974-ben Budapesten születtem. Az ELTE BTK ógörög nyelv és irodalom szakán szereztem diplomát 2002-ben, három évvel a református teológus oklevél (KRE HTK) után. Aranyszájú Szent Jánosról írt teológiai doktori értekezésem a DRHE-n védtem meg 2009-ben, hogy a következő évtől az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolájának Ókortudományi programjában legyek ismét doktorandusz.

2000 óta a Pápai Református Teológiai Akadémián tanítok, főként újszövetségi görög nyelvet, most főiskolai docensként (és rektorhelyettesként). 2003 és 2010 között egyetemi lelkész voltam Sopronban, de ez a protestáns újfordítású Biblia újszövetségi revíziójának hároméves munkája miatt félbeszakadt; ez a munka vezetett vissza az ELTE-re is, ugyanahhoz a Déri Balázshoz, aki húsz éve a teológián a görög nyelv szeretetére megtanított.

A civil közeg folyamatos kihívás szűkös egyházi látókörömmek. Az egyre fogyatkozó hazai protestantizmus aligha jelent már akkora merítést, mely képes volna legbelsőbb önmagán, a teológián belül tág látókört biztosítani, és a jogi, természettudományi és bölcsész képzésről leszakított teológiai oktatás sem kedvez a tudomány lételemét jelentő vita kialakulásának. És mintha irtózna is a mai egyház a vitától. Pedig a diskurzus, a párbeszéd emberi vonása az érzelmi bevonódás, és csak a tudás személyessége győzheti le személyes tudatlanságomat. A Biblia-fordítás során is ez a diskurzus-éhség hozott vissza az ELTE-re, keresve és vállalva a szakrális idegen közegben a más véleményeket, az ismerős arcok idegen tudását, melyek közé én is elhozhatom sajátos tudásom.

Az ELTE BTK Vallástudományi Központjának konferenciái

A Kar vallástudományi konferenciáinak sorozatában az első az Egyetem és a Kar alapítása 375. évfordulójának évében, 2010. november 9-én ment végbe *A liturgikus gondolkodás alakzatai Pázmány Péter korában – Ritualia I.* címmel. A humán tudományok számos ágát összefogó rendezvény egyben programadó jelentőségű volt: vele az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán kibontakozó vallástudományi képzés rítus iránti érdeklődését kívántuk tematizálni. Az előadások jó része tanulmánnyá formálva megjelent a *Magyar Egyházzene* című szakmai folyóirat XVIII (2010/11) 3. számában.

A Vallástudományi Központ 2011. szeptember 22–23-ra konferenciát szervezett a vallástudományi (BA) minor képzés ötödik évében és a vallástudományi MA-képzés megindulása alkalmából, *Conversio* címmel. Az a vallási jelenség, amelyre a cím utal (meg-, be-, át-, ki-, visszatérés, térítés), a vallások számos történeti formájában megfigyelhető és sokféle módszerrel érvényesen megközelíthető, így alkalmas volt arra, hogy a kari vallástudományi képzésben, ill. különböző szakok e területtel érintkező oktatásában részt vevő, illetve kutatásaikban ahhoz kapcsolódó laikus és teológus szakemberek szinte összessége, több mint 70-en megszólalhassanak rajta. Az előadások nagy részét a Központ sorozata, a *ATION könyvek* első, 2013-ban megjelent kötete tartalmazza.

A Convivium – Ritualia II. (2012. november 6–7.) ismét olyan témacsoportot dolgozott föl, amelynek erős ritualisztikai vonatkozásai vannak: a szakrális étkezés (lakoma), az étel (étkezés) szentsége, az étkezési tabuk, előírások, a böjt – a világ nagy vallási kultúráiban. A tanulmányok a *ATION könyvek* második köteteként, szintén 2013-ban jelentek meg.

Mindkét kötet egyelőre kis példányszámú, de eljutnak a fontos egyetemi és közkönyvtárakba, és korlátozás nélkül elérhetők a <http://vallastudomany.elte.hu> honlapon is.

A két kötet együttes bemutatója 2013. november 19-én este volt a *Religio(nes)* konferencia keretében. A rendezvény első napjának délelőttjén általános előadások hangzottak el a vallások és a vallás; vallás-összehasonlítás, összehasonlító vallástudomány; vallásközi párbeszéd témáiban. A délutáni előadások s hozzászólások egyes ókori és ún. világvallásoknak a többi valláshoz való viszonya hittani alapjait világították meg. Másnap délelőtt *Vallások és felekezetek az agglomerációban* címmel kutatási beszámolók hangzottak el Szentendre és környéke, Bánát (Temesvár) és Vajdaság (Újvidék) vallási életének alakulásáról a legutóbbi időben.

(DB)



Conversio

ATION
KÖNYVEK
• 1 •



Convivium

ATION
KÖNYVEK
• 2 •

„Tatárjárás” a Kodály teremben



PROGRAM

levezető elnök: Ludassy Mária

Komoróczy Géza:
Jiftah / Jefte (Bírák könyve, 11,1–12,10):
történelem egy történetben
Turán Tamás: Kaddis és demográfia
Dénes Iván Zoltán:
Marczali Henrik és Szekefi Gyula
Szünet

levezető elnök: Déri Balázs

Steiger Kornél:
A sztoikus oikeioszisz platóni eredetéről
Ribáry Márton:
„Törvénytelen jogot nem alapít” –
Egy morális alapelv mint jogforrás
a római és rabbinikus jogban
Ruzsa Ferenc:
Sunahsépa, Izsák és Raponc
Szünet

levezető elnök: Bodnár István

Geréby György:
A másik a Másik oldalról
Bíró Dániel:
Beszélgetéseink Tatár Györggyel

2013. február 7-én délután-este konferenciát tartottak az ELTE Bölcsészettudományi Kara F. épületének Kodály termében. A konferencia vegyes tematikájú programján végigfutva önkéntelenül bukkan fel bennünk a kérdés: mégis milyen konferenciát élvezhetett végig a 80–100 főnyi hallgatóság? A témák és előadók metszéspontjában egyetlen ember állt. Az ELTE BTK Filozófia Intézetének 2012. augusztus 17-én, 65. születésnapján nyugdíjba vonult, habilitált egyetemi docense: Tatár György. Akkor hát ez egy Tatár György-émlék-konferencia volt? Semmiképpen sem, hiszen szerencsére Tatár kiváló egészségnek örvend, alkotói teljesítményének csúcán áll, és egyáltalán, köszöni szépen, jól van!

Az eseményt az ELTE BTK Filozófia Intézete, az ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszéke és az ELTE BTK Vallástudományi Központja szervezte. Elsősorban ezek azok az oktatási központok, ahonnan a hallgatók özönlöttek Tatár óráira. Ezt értsük szó szerint: a Bibliai kánon és kabbala című órájára rendre 100-nál több hallgató járt. Tatár a 2007-ben indult vallástudományi képzés egyik legfontosabb oktatója volt.

A '90-es évektől kezdve a judaizmus és a zsidó szellemtudományok váltak elsődleges tudományos terepévé. A magyar szellemi életbe Tatáron keresztül jutott el Franz Rosenzweig, Martin Buber és Gershom Scholem filozófiája. Fordításai, elő- és utószavai, valamint tanulmányai jelentik majdhogynem a teljes magyar nyelvű szakirodalmat ezekben a témákban. Az országban egyedülálló módon az ELTE-n évente több száz diák találkozhatott a filozófiának ezzel a vonulatával, s tegyük hozzá: ezután talán nem fog. Egy nálunk végzett filozófus érdeklődésének horizontján Kant, Nietzsche és Kierkegaard mellett magától értő természetességgel jelent meg Rosenzweig, Buber és Scholem is.

Érdekes, hogy a konferencia kiváló előadói közül senki nem tartott előadást Tatár nagy témáiban. Vajon miért? Talán mert nem is azért gyűltek össze, hogy az ő munkáját vigyék tovább, sokkal inkább azért, hogy az általa keltett szellemi kihívásra méltó választ adjanak, ki-ki a saját nagy témájában: Tatárnak, szeretettel.

Az utolsó szekció levezető elnöke, Bodnár István azzal kezdte beszédét, milyen furcsa, hogy a szervezők nem adtak címet a konferenciának, s a különböző hirdetőanyagokon is mindig eltérő formákban, hol Búcsúkonferenciaként, hol Tisztelgő konferenciaként, stb. szerepelt. Pedig ha jobban belegondolunk, azért jöttünk össze, hogy mindenki eljárja a maga Tatárját. Így lett tehát Tatárjárás!

Hahn István, a vallástörténész



A száz évvel ezelőtt született Hahn István munkásságának kezdettől fogva központi témája volt a vallástörténet. Már legelső publikációi az ember, illetve a világ teremtésének muszlim legendáit dolgozták fel, illetve a zsidó eretnekekkel (a mínekkkel) foglalkoztak. Ezen a területen nemzetközi elismerést aratott, hogy a Holt-tengeri tekercesek megtalálása előtt megfogalmazta,

előkerülhetnek a rabbinikus hagyománytól független zsidó vallási iratok. Hahn végzett rabbiaként eleinte főként a zsidó vallással foglalkozott, de ezen a területen is érződött a klasszikus ókor iránti elkötelezettsége, kiváló görög és latin felkészültsége. A Magna sacerdos arboris című tanulmányában a Iuvenalis 6. szatírájában említett „zsidó” papnőről bizonyította, hogy valójában Simon mágus szektájához tartozott, a Jesajától a IV. eklogáig című írásában pedig Vergilius lehetséges zsidó előképeit tárta fel. Hahn Löwinger Sámuel és Scheiber Sándor oldalán részt vett a kairói zsinagógában talált, ma az MTA Könyvtárában őrzött zsidó és arab töredékek kiadásában és azonosításában (Genizah publications). Későbbiekben a kereszténység eredetével, a történelmi Krisztus-alakkal is foglalkozott, de megjelent egy mindmáig haszonnal forgatható könyve Róma istenei címmel is. A szélesebb közönségnek szánta Istenek és népek című vallástörténeti összefoglalását, illetve válogatott tanulmányait (Hitvilág és történelem).

A kiváló és sokoldalú tudósról az ELTE és a *Non Omnis Moriar Alapítvány* 2013. márciusában kétnapos nemzetközi vallástörténeti konferenciával emlékezett meg. Az elhangzott harminc előadás a zsidó és a görög-római vallástörténet mellett a korai kereszténységgel foglalkozott. A konferencia díszvendége *Gideon Bohak* tel-avivi professzor volt, aki idén nyerte el az István-Hahn-Lecturer címet. Előadást tartott a három korábbi díjazott is, *Thomas Köves-Zulauf*, *Ioan Piso* valamint *Heikki Solin* is.

Török László akadémikus rövid pályaképet adott az ünnepeltről, *Ritoók Zsigmond* pedig Hahn történelmi munkásságát helyezte kora szélesebb tudománytörténeti keretei közé. G. Bohak a mágikus hagyományok interkulturális kapcsolatrendszerét mutatta be. H. Solin a nevek mágikus használatáról beszélt. Olyan nemzetközi nagyságok mellett, mint *Richard Gordon* vagy *Marc Mayer*, fiatal magyar kutatók és doktoranduszok is bemutatkoztak, nem kis sikerrel. A jó hangulatú és igazi tudományos vitákat keltő konferencia előadásai az *Acta Classica* című folyóiratban jelennek meg.

Lét- és önértelmezés a Biblia tükrében

MAGYAR VIVIEN
káin anyja

*az első jel
már hajnalban tudomra adta hogy aznap
keményebben kell majd viselnünk kiszabott
életünk
még feküdtem a hideg csendben amikor
– mintha buborékok pattannának szét
bennük –
egyszerre kezdtek feszülni testemben az erek
mind
a lábujjaimtól a fejem tetejéig
ezer méh csípett a bőröm alatt
nem kiálthattam hogy ne zavarjam
a mellettem fekvő nehéz alak álmát
de tudtam akkor hogy fel kell készülnöm
és meg is tettem magamban amit
szükségesnek láttam*

*mert akkor régen amikor
a második felsírt már tudtam hogy baj lesz
mégis amikor egyszerre öleltem őket
az elsőt vettem mindig a jobb kezembe
öt öleltem szorosabban
neki nyomtam össze erősebben fájó mellem hogy
könnyebben jusson hozzá a keveske tejhez
öt melengtettem az éjszaka hűvösében
hasamhoz húzva gyakran azt kívántam
csak mi lennénk ketten a világon*

*és amikor férfiak lettek
úgy fájó érte mindenem
rettegtem mi lesz
ha hozzáérek
vagy ha álmomban óvatlanul
hangosan kimondom*

*ő pedig azt hitte a másikat szeretem
(mert ránézni csak a másokra tudtam)
sirattam gyönyörű bőrét amikor*

Ezzel a címmel tartottak műhelykonferenciát az ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszékén 2012. november 9-én, melyre nagyrészt graduális (BA-, MA-) és PhD-hallgatók, illetve doktori képzésre készülők jelentkezését várták a szervezők, Nagy Márton Károly, Pafkó Tamás és Páli-Nagy Veronika, az ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskola Orlovsky Géza vezette magyar barokk doktori programjának másod- és harmadéves doktoranduszai.

A konferencia talán legszembeütőbb sajátossága az interdiszciplináris nyitottság volt: nem csak a Biblia és az irodalom szoros összefonódásával foglalkozó, ill. a köztük meglévő kapcsolódásokat feltáró előadások hangzottak el, hanem az ennél sokkal tágabb vonatkozásokat érintő kutatásokba is bepillantást nyerhettünk. A résztvevők az irodalmi témák mellett történelmi, filozófiai, színházstudományi, valamint szűkebben vett teológiai kérdéseket jártak körül. Elsőként a Biblia és a történelem tárgykörébe tartozó, majd a filozófiai kérdéseket érintő, végül pedig a három irodalmi blokkot – az újkori irodalom és művelődés, a XIX–XX. századi próza és líra, valamint a kortárs dráma és színház szekcióit – kijelölő előadások hangzottak el.

Ezt követi a konferencia előadásaiból készült tanulmánykötet (Lét- és önértelmezés a Biblia tükrében. Tanulmánykötet. Budapest 2012. Arianna Könyvek 5. Sorozatszerkesztő: Orlovsky Géza) szerkezete is. Susánszky Judit (ELTE BTK) írása a bűnbeesésnek a férfi-női önazonosságra gyakorolt hatását tárgyalja, és ezzel összefüggésben Isten szavahihetőségének kérdését is fölveti. Vanderstein Noémi (OR–ZsE) Mózes és Áront mutatja be az ún. Jónás-komplexus-elmélet felhasználásával. Biblia és történelem kapcsolatát tárgyalja Barta Zsolt (ELTE BTK) is, aki amellet hoz fel meggyőző érveket, hogy a nyíltságot, illetve bátorságot jelentő *parrésia* az alakuló keresztény identitás egyik legmeghatározóbb eleme volt. Földvári Sándor (DE) a máriapócsi kegyhely irodalmi ábrázolásait tekinti át. Hasonló témát tárgyal Székely Gábor (ELTE BTK) is: elgondolása szerint a kecskeméti reformátusok azonosulhattak a babiloni fogságból hazatérő zsidó nép történetével, és párhuzamba vonhatták a jeruzsálemi szentély újjáépítését saját templomuk építésével.

A filozófiai tárgyú írások közt Siklósi István (ELTE BTK) a személy fogalmának viszonyait elemzi Boethius *Opuscula sacra*-jában, Kovács Ferenc Dávid (ELTE BTK) a „Megnemismert felhője” c. középkori

Magyar Vivien filmtudomány mesterszakos
(volt kreatív írás minor szakirányos) hallgató.
Verse elhangzott a Szerdai Szalonban
2013. április 24-én.



traktátus textológiai és értelmezési kérdéseit járja körül, *Smrcz Ádám* (ELTE BTK) tanulmánya egy, a vallás és a természettudományok összebékítésére irányuló XVII. századi filozófiai kísérletet mutat be, amely az ún. cambridge-i platonikusok, legfőképp Ralph Cudworth nevéhez köthető, Rácz Márk (DE) a bibliai létértelmezés kérdéseit tekinti át a marxista-keresztény dialógusok tükrében.

A kötet következő nagyobb egysége az újkori irodalommal és művelődéssel foglalkozó tanulmányokat foglalja magában. *Csernák-Szuhánszky Debóra* (ELTE BTK) a bizalom motívumának megjelenési formáit vizsgálja XVI–XVII. századi zsolttárfordításainkban. *Szerdi András* (DRHE) Huszár Gál reformátori működésének jelentőségét zsolttárfordításainak értelmezésével illusztrálja. *Páli-Nagy Veronika* (ELTE BTK) széphistóriák szövegeit abból a szempontból közelíti meg, hogy szereplőik mely bibliai parancsolatok ellen vétének. *Förköli Gábor* (ELTE BTK) a Zrínyi-testvérek és a Szeleukidák ellen a zsidó vallásért küzdő Makkabeusok közti analógiát vizsgálja. Hasonló témát vet fel *Pafkó Tamás* (ELTE BTK) is: Zrínyi Miklós Áfiumának tudatosan megszerkesztett prófétai keretét jellemzi. *Nagy Márton Károly* (ELTE BTK) kutatásának középpontjában Bethlen Kata Önéletírása áll a szerző bibliikus önszemléletének szempontjából.

A XIX–XX. századi próza és líra tárgykörébe tartozó írások sorában elsőként *Szabadi István* (DE) ír George MacDonald *Phantastes* című művének bibliai szerkezetéről. *Varga Virág* (ELTE BTK) a modernitás bestseller-írói műveit vizsgálja politikai és mainstream diskurzusok szerint. *Jéga-Szabó Krisztina* (ELTE BTK) ezt a tematikát folytatva, Erdős Renée női művészregényét, a Lavinia Tarsin házasságát elemzi. *Kaposi Krisztina* (ELTE BTK) Sík Sándor Alexius című misztériumának egy lehetséges értelmezését adja a „kettős unio mystica” irodalmi modelljeként. *Farkas Gábor* (SZE) Reményik Sándor evangéliumi ihletettségu költészetét tekinti át.

A kötet befejező egysége a kortárs dráma és színház tárgyköréből vett írásokat tartalmaz. *Balajthy Ágnes* (DE) a bibliai allúziók szerepét mutatja be Térey János Jeremiás avagy az Isten hidege c. drámájában. *Nagy Eszter* (ELTE BTK) a képhasználat kérdéseit vizsgálja *Romeo Castelluci* Az arc fogalma Isten fiában c. színdarabjában. *Mézes Zsolt László* (EHE) írásának középpontjában a bibliikus alapú Láthatatlan Színház lét- és önértelmezésben betöltött szerepe áll, ezáltal a pasztorális szempontot is bevonja a konferencia tanulmányainak látóterébe.

*megkeményedett és felhőlyagosodott
a munkától a napon
ha dönthettem volna a másikat
küldöm a földekre
öt meg a nyáj után hogy egész nap
csak heverészen
hogy kíméljem
ahogy csak tudom*

*de aznap rájöttem
így vagy úgy vége
és gyanúm egyre erősödött
mert szürke volt az ég
amilyen soha nem volt még azelőtt
és óriások gyomrának korgása hallatszott
a felhők mögül*

*én csak ültem
a kezemet tördelve
vártam a büntetést a következőt
a kikerülhetetlen szükségszerű csapást
és a szél elviselhetetlen büzt
hordott az orromba
ha nem tudom honnan a szag
dögvészre gyanakodtam volna*

*és valóban
meghallottam egyszer csak
a fojtott kiáltást
végső bódulást
a távolban puffanást
és már vittek is lábaim futva a hang irányába
könyörögve büntető atyámhoz
teremtő gyilkosomhoz
csak ne öt ragadja el
csak az elsőt ne, csak öt ne
és amikor odaértem
fiaimat meglátva
örök kárhozatra akkor ítéltem magam
mert boldogan rogytam
a halott test mellé
örömben hangosan kacagtam
láttam: a másik él
fut az erdő felé
nem ő fekszik a lábamnál
boldogan bámultam a sziklára kilocsant
véres agyvelőt
tenyeremmel szétkentem és csíkot
húztam belőle a homlokomra
nem gondoltam akkor a holnapra
az örökké elátkozott
örök holnapra
a visszafordíthatatlan
kegyetlen
túl hamar elérkező
holnapra*

Az öröm munkája

Kárpát-medencei
teológuskonferencia
az ELTE BTK
doktoranduszainak
részvételével

Nagyszerű tudósok személyes példájának hosszú sora mutatja, hogy a tudomány népszerűsítése, értékeinek és eredményeinek ismertté tétele ugyanúgy hozzátartozik a tudomány művelésének fogalmához, mint az elmélyült, személyes kutatómunka. A tudomány értékei önmagukban is megállnak, azonban az ismeretek átadásának öröme, a szakmai és emberi kapcsolatok révén megszülető közösség mindig új utakat mutathat azoknak, akik kötelességüknek tartják a szolgálat ezt a formáját.

A Doktoranduszok Országos Szövetségének (DOSz) Hittudományi Osztálya 2010-ben azért jött létre, hogy a magyar nyelven teológiai doktori képzésben részt vevők és a laikusként a teológiához köthető tudományterületeken doktoráló PhD-hallgatóknak az ökumenikus találkozás és a felekezeti tudományos együttműködés lehetőségét nyújtsa. 2012. november 2–4. közt a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán harmadízben megrendezett konferencia (Fiatal Kutatók és Doktoranduszok III. Nemzetközi Teológuskonferenciája) hat párhuzamos szekciójában a római katolikus, görögkatolikus, református, evangélikus, baptista, metodista felekezetet, valamint az unitárius vallást és a zsidóságot képviselő hetvenkét doktorandusz előadó adott számot saját kutatási területének eredményeiről. Összesen tizenhat intézményből érkeztek az előadók: Magyarországról, Szlovákiából, Romániából, közülük ketten a University of Manchester, illetve a University of Toronto kötelékében végzik posztgraduális tanulmányaikat. Az előadók többsége teológus volt, a legnagyobb számú „laikus” pedig az ELTE Bölcsészettudományi Karáról érkezett: összesen tizenötön adtak elő karunk nyelvész, esztéta, irodalmár, történész, művelődéstörténész, művészettörténész, könyvtáros doktori hallgatói közül. Összesen tizennégy PhD-hallgató más bölcsészettudományi karokról jött: a Pázmányról, Debrecenből, Kolozsvárról (Sapientia és Babeş-Bolyai), négyen pedig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemről.

Csernák-Szuhánszky Debóra, karunk magyar nyelvész PhD-hallgatója a magyar bibliafordítás-történet korai szakaszából vett összehasonlító elemzések segítségével szemléltette a vitás kérdések megoldására megfogalmazott álláspontját. Lindner Gyula előadása Plutarchos nyomába eredt: az ókortörténeti program hallgatója a Kr. u. I. és II. század fordulóján alkotó írónak és filozófusnak a babonáról tett kijelentéseit és azok hatását vizsgálta. Gyönki Viktória angol nyelvű előadása a résztvevőkkel ismeretlen vizekre vezetett: Izland keresztény missziójának legkorábbi bizonyítékait lendületes előadás keretében tárta a hallgatóság elé Karunk történész PhD-hallgatója. Susánszki Judit, az Assziriológia és Hebraisztika-judaisztika Doktori Program hallgatója rendkívül nagy érdeklődéssel kísért előadását élénk vita követte: „A bűnbeesés értelmezésének lehetőségei a rabbinikus hermeneutika és a narratív kritika eszközeivel” című előadás elismerést váltott ki a zömében teológus közönségből. Panegyricus vagy tanítás? – tette fel a kérdést Pafkó Tamás irodalmár doktorandusz. A választ az előadó



a Zrínyi műveiben megnyilvánuló prófétaszerep elemzésével adta meg. A „vájtfülűeknek” az esztéta doktorandusz, „civilben” kóruskarnagy Czákó Dóra szolgált igazi szakmai csemegével, amikor Monteverdi Vespro c. művének Magnificat tételéről tartott műértő előadást.

A konferenciasorozat második, 2011-ben tartott alkalmának tanulmányait a *Vidimus enim stellam eius...* című konferenciakötet tartalmazza, mely a L'Harmattan Kiadó és a Károli Gáspár Református Egyetem közös gondozásában jelent meg. Az Evangélikus Hittudományi Egyetemen tartott könyvbemutatón az intézmény előadóját zsúfolásig megtöltő közönség előtt Kránitz Mihály, a PPKE HTK egyetemi tanára, az Ut Unum Sint Ökumenikus Intézet vezetője tartott előadást. Vele és Szávay Lászlóval, a konferencia főszerzőjével, az ELTE BTK Doktori és Tudományszervezési Hivatalának vezetőjével a Kossuth Rádió Gondolat-jel című műsora sugárzott interjút. A 2012-ben megrendezett harmadik konferencia kötete, mely az ELTE BTK fentebb a teljesség igénye nélkül felsorolt hallgatóinak előadásait is tartalmazza, *Hegyen épült város* címen jelenik meg a Fiatal Kutatók és Doktoranduszok IV. Nemzetközi Teológuskonferenciájának alkalmából.

A konferencia védnökei Székely János esztergom-budapesti segédpüspök, az MKPK cigánypasztorációs felelőse, Kocsis Fülöp hajdúdorogi görögkatolikus püspök, Szabó István református püspök, Gáncs Péter evangélikus elnök-püspök, Papp János, a Magyarországi Baptista Egyház elnöke, Csernák István, a Magyarországi Metodista Egyház szuperintendense, Bálint-Benczédi Ferenc, a Magyar Unitárius Egyház püspöke és Schöner Alfréd főrabbi, az OR-ZsE rektora voltak. A fővédnöki tisztet karunk és magyar tudományosság nagyrabecsült alakja, Ritoók Zsigmond akadémikus, az ELTE BTK Latin Tanszékének professor emeritusa látta el.

MIZSUR DÁNIEL

Akkor

Kinyitnak és becsuknak.

*Majd ha tetten érnek itt bennünket,
mázsás oszlopok felett,
ha majd másként, egyként
fordítják félrefordíthatatlan
tekinteted.*

*Ahogy menekülni szokás.
Ahogy tereid is elhagyott
végüket keresik.*

Naplóbejegyzés helyett

*Talán csak hátad tartja meg
jövőtehetetlen súlyát.*

Ahogy a vége sem egészen a tiéd.

*Hát hogyan is váltanád be
vagy cserélnéd el
karc-jelnyit ittmaradásért?*

Jel

*végte is így előre
megelégednék beérném
könnyed karcolással
maradni meg
csillaggal zárójelben
lap alján
marginális adatként
haladni
törni
előre
bocsájtom magam
tudósok jegyzők
szíves figyelmébe
én is ha nem is
lanton
de mégiscsak
valahogy*



Mizsur Dániel magyar és szabadbölcsészeti szakos, esztétika szakirányos, kreatív írás és filozófia minor szakirányos hallgató. A versek elhangzottak a Szerdai Salonban 2012. november 14-én.

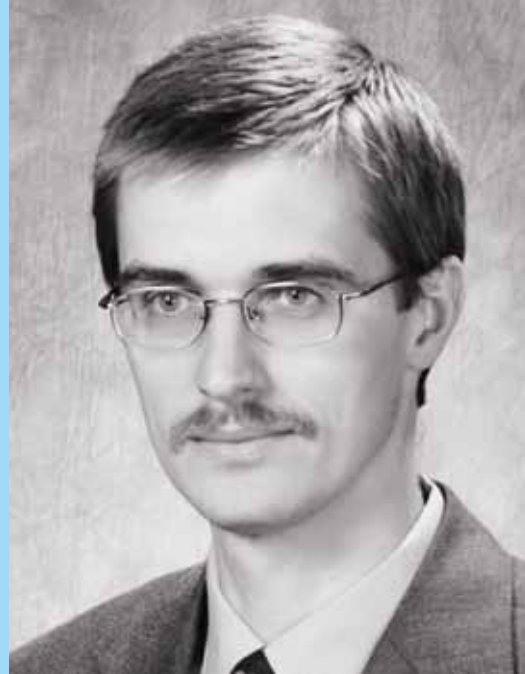


Jeney Rita

Budapesten születtem 1978-ban. Tanulmányaimat az ELTE BTK-n régészet és indológia szakokon végeztem 1998 és 2004 között. Doktori tanulmányaimat 2008-ban kezdtem meg az Atelier Európai Historiográfia és Társadalomtudomány Doktori Program keretében, disszertációm témája Stein Aurél indiai régészeti tevékenysége.

A Magyarországi Krisna-tudatú Hívők Közösségének tagjaként a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskolán alapítása óta (2001) oktatok, jelenleg főiskolai adjunktusként. A vaisnava teológus, illetve a vaisnava jogamester szakokon szanszkrit nyelvet, valamint India történetével és kultúrtörténetével foglalkozó tárgyakat tanítok. Egyetemi tanulmányaim megkezdése óta rendszeresen utazom tanulmányutakra Indiába.

India mélyebb megismerését nagyban könnyítette meg nekem az indológia szakon kapott nyelvi képzés, mely nem csak az archaikus, hanem a modern India nyelvét is magában foglalja. Ez utóbbit mindenekelőtt Négyesi Máriának köszönöm. A szanszkrit grammatika tanulásának hagyományos módszereit Dezső Csaba vezetésével kutattam szakdolgozatomban, s ezeket az eredményeket most is használom a szanszkrit nyelv oktatásában. Még egyetemi éveim alatt lehetőségem volt régészhallgatóként indiai ásatáson részt vennem, így Indiának nem csak a nyelveit, hanem a régészetét is közelebbről megismerhettem. Az akkor született tudományos kapcsolatokból a doktori tanulmányaim alatt témavezetők, Sonkoly Gábor segítségével hivatalos együttműködési szerződés jött létre a Deccan College Post-graduate and Research Institute-tel.



Lőrík Levente

1974-ben Budapesten születtem. A héber nyelv, a héber Biblia és a judaizmus mélyebb megismerésének vágyával érkeztem 1997 őszén a hebraisztika szakra a Baptista Teológiai Akadémia (1992–1996), majd a DRHE (1996–1997) után. Mivel a szakos stúdiumok elvégzésével párhuzamosan a keresztyén teológián belül még inkább az Ószövetség, valamint a rabbinikus judaizmus és a kora keresztyénség Biblia-magyarázatának vizsgálata vált fő érdeklődési területemmé, 2006-ban a Történettudományi Doktori Iskola Hebraisztika–Judaisztika Doktori Programján folytattam tanulmányaimat. 2010-ben abszolvtam, az azt követő évtől pedig a cambridge-i Tyndale House vendégkutatójaként írom doktori disszertációm Komoróczy Géza témavezetése mellett.

Egyházi szolgálatomnak két fő területe van: a BTA-n 1997-től végzett oktatói munka, illetve az 1998 és 2006 közt végzett lelkesítő szolgálat; az utóbbit a doktori tanulmányok megkezdése óta szüneteltetem. A cambridge-i kutatómunka előtt a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa Teológia és Keresztyén Egység Bizottságának, valamint a Magyar Bibliatársulat Szöveggondozó Bizottságának munkájában is részt vettem.

Az ELTE-s évekre a legnagyobb örömmel tekintek vissza. Egyfelől a némiképp zárt teológusvilágból érkezve új perspektívákkal találkoztam, s megtanultam szakterületemet más nézőpontokból is látni, vizsgálni. Másfelől felejthetetlenek az egyes szövegolvasási kurzusok, s az ezekre való, éjszakába nyúló felkészülések. A magas színvonalú oktatás révén pedig egyrészt egy kimondhatatlanul gazdag világ nyílt meg előttem, másrészt a szakon képviselt és elvárt színvonal azóta is precizitásra, igényességre ösztönöz legkülönfélébb munkáimban, még ha ennek épp ellenkezőjét diktálja is korunk.



Abdul-Fattah Munif

1975-ben születtem Budapesten. 20 éves koromig hol itthon, hol Dél- vagy Észak-Jemenben éltem. Családom nagy figyelmet fordított arra, hogy végig megőrizzem kétnyelvűségemet. A jemeni évek megalapozták későbbi vallási identitásomat. 2000–2004 közt tanultam az ELTE BTK arab szakán, 2004-ben lettem a Nyelvtudományi Doktori Iskola arabisztikai programjának hallgatója. Értekezésemet a Korán lexikográfiájáról 2013. május 9-én védtem meg.

2004 óta mint a Magyarországi Muszlimok Egyházának előadója, hittanára, nyelvtanára és fordítója tevékenykedem. Így váltam a Korán-magyarázat, az iszlám vallásjog, az iszlám politikai mozgalmak története, a közel-keleti kortárs politika, az európai muszlim kisebbségek története, az iszlám magyarországi története szakértőjévé és a vallások közötti párbeszéd tevékeny résztvevőjévé. 2007-ben felekeztem és egyetemi oktatók közreműködésével megszerveztem az első iszlám–keresztény párbeszéd-konferenciát az ELTE BTK-n.

Az egyetemi tanulmányok azzal járultak hozzá szellemi fejlődésemmhez, hogy kezdettől fogva ösztönöztek az arab-iszlám kulturális örökség felfedezésére, arabisztikai tárgyi tudásom bővítésére, és az iszlám hitbeli és erkölcsi tanításainak történeti alapokon nyugvó, tárgyilagos újraértelmezésére, ami által immáron azon elvek összességét, amelyeket muszlimként vallottam, értelmiségiként a tudományos alaposság és a rendszerező metodológia szerint haladva képviselem. Szándékom szerint tovább segítem a különböző világnézetű és életvitelű társadalmi csoportok és vallási felekezetek közötti megértést.



Schöner Alfréd

1948-ban Nyíregyházán születtem. Az Országos Rabbiképző Intézetben rabbi (1974), az ELTE BTK-n pedig könyvtáros (1977) és művészettörténész (1981) diplomát, ugyanitt művészettörténetből dr. univ. fokozatot szereztem (1983), s ugyanabból ugyanitt habilitáltam (1997).

Rabbiként működtem Szegeden (1974–1976), a Budapesti Izraelita Hitközség Budai körzetében (1977–1985), főbbiként a Dohány utcai körzetben (1985–1990). 1985–1990 közt az Országos Rabbiképző Intézetben tanítottam, 1988–1990 közt órákat adtam az ELTE-n és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán. Hat évet Izraelben töltöttem: 1991–1996 közt a Tel Aviv-i Levinsky Tanárképző Főiskolán és a Haifai Egyetemen, 1993-tól pedig a jeruzsálemi Schechter Institute of Jewish Studies-on tanítottam, végül 1996 óta az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetemen oktatok: mindezekben különféle szentírási és művészeti vonatkozású tárgyakat; ugyanitt 1997 óta rektor, 1998 óta egyetemi tanár vagyok.

Felejthetetlen ELTE-s oktatóim közül külön szeretettel gondolok két áldott emlékü tanszékvezetőre, Vayer Lajos és Németh Lajos professzor urakra, nagy ragaszkodással a bölcs Zádor Annára, a zseniális Kádár Zoltán professzorra... S mindenekelőtt – szememben a legnagyobbra – Dávid Katalinra. S persze Passuth Krisztinára és Kelényi Györgyre, hogy csak néhány nevet említek. Ők vezettek arra az útra, hogy pedagógiai hitvallásomban és módszeremben egyesítsem zsidó teológiai világméket a vizualitás varázslatával. Így oktathattam itthon és Izrael egyetemem. Köszönöm az Alma Maternek, hogy befogadott és oltalmazóan tanított egy katartikus korban.

Liturgikus terepgyakorlat a Bakonyalján

„Nem nőhet fel úgy vallástudós nemzedék, hogy ne lássa működés közben a rítusokat, amelyekről olvas és amelyeket elemez.”

A liturgikus terepgyakorlat az ELTE BTK képzésében a bolognai rendszer bevezetésekor jelent meg. Eleinte a sűrített tanegység egyféléves volt, itt előfordult még negyvenfős csoport is. Az újabb, négyféléves változat „emberpróbálób”: itt egy-egy félév jut a bizánci és az ókeleti egyházaknak, a zsidóságnak, a nagyobb katolikus-protestáns felekezeteknek, míg a negyedik félévben kerülnek sorra a kisebb vagy újabb protestáns felekezetek, és a nem zsidó vagy keresztény felekezetek (muszlimok, hinduk, buddhisták). A cél az, hogy a vallási közösségeket rítusaik végzése közben vegye szemügyre a hallgató – kívülálló megfigyelőként, objektív szempontok alapján, de egyszerre a rítuson belül is. Ez a kettősség adja a terepgyakorlat egyediségét és nagyszerűségét. Nem nőhet fel úgy vallástudós nemzedék, hogy ne lássa működés közben a rítusokat, amelyekről olvas és amelyeket elemez. Az empirikus megfigyelés és a szaktanár vezetésével történő, utána következő helyszíni elemzés a vallástudományos képzés egyik legfontosabb része. Emellett ezeken a terepgyakorlatokon formálódnak közösséggé a vallástudós-tanoncok, akik nagyon sokféle tanulmányi és szellemi háttérrel rendelkeznek. Itt derül ki, hogy ki az, aki nem bírja az órákon keresztül való állandó álldogálást vagy a gyaloglást, az éjszakázást, kivel lehet együtt énekelni vallásos dalcskákat, és ki kínál meg a cigarettájából, ha az enyém már elfogyott.

E tanévben az őszi liturgikus terepgyakorlat 2012. szeptember 8-án, szombaton a csatka Kisboldogasszony-napi cigánybúcsúval, és másnap a szomszédos község, Réde református istentiszteletével indult. Első pillanatra úgy tűnik, hogy a két felekezet (és etnikum) rítusai a vallási skála ellenkező végleit jelentik. Én magam a két felekezet szent térkezelési technikáit figyeltem meg, s az alábbi összehasonlító elemzés során mégis kiderül, hogy alapvető jelenségek mind a két formában megvannak. Az első és legfontosabb különbség, amelyből minden más következik a témára vonatkozóan, inkább elméleti: a katolicizmus használja és beépíti a népi vallásosság elemeit, míg a kálvinista protestantizmus a népi vallásosság jelentős részét babonaságnak tartja, és igyekszik megszabadulni tőle, vagy csak olyan helyekre engedi be, ahol nem túl feltűnő. A protestantizmus eme törekvése, hogy istentisztelete közepébe a minden népi és a legtöbb egyéb rítustól megfosztott ígét állítsa, éles ellentétben áll a katolicizmus törekvéseivel, amely használja és felhasználja a rítusok gazdagságát. A Szenttel való találkozás a szent térben történik, ide azonban mind a két esetben több rétegen keresztül jutunk el. A csatka búcsúban a Szent „legkülső rétege” nem csak hogy érintkezik a profánnal, hanem teljesen világinak hat: világi zene szól,



sörsátrak vannak, táncolnak, az emberek viselkedése fesztelen (állítólag „leányvásár” is van), de a ruhák ünnepek. Ahogy haladunk a szent felé, az útmenti bódék kínálata megváltozik: a Szenthez közelebb álló bódékban árulják azokat a tárgyakat, amelyeket megáldatnak és mint a Szent egy darabját, hazaviszik magukkal, míg az ételes, mézeskalácsos, népviseletes bódék a héj legkülső rétegén maradnak.

A Szent felé haladás a csatka erdőben, meglepő módon, nem felfele, hanem lefele történik, ugyanis (hasonlóan a legtöbb zarándokhoz) nem a völgyben feljövő úton érkezünk meg, a szentkút felől, hanem a túlsó oldalon fekvő faluból autóval elért dombtetőről. Ahogy lefelé (befeled) közeledünk a remeteség kegytemploma felé, úgy szaporodnak a Szenttel való találkozás lehetőségei, jobbra a kálvária-domb, majd egy gyertyákkal körülvett Szűz Mária-szobor, amely a fallal és lépcsővel együtt határt képez két réteg között. Amikor leérkezünk a kegytemplom elé, éppen vége a lovári nyelvű misének, és a szabadtéri oltár és a templom közötti térszakaszbán a püspök kézrátétellel és a homlokukra történő kereszttrajzolással megáldja a hívőket. Ez a térség, egy szélesebb út, a Szent szempontjából vegyes: a templom, az oltár és a püspök jelenléte miatt a találkozás helyszíne, de átjárhatósága miatt profán is, ez később abból is látszik, ahogy a szabadtéri mise alatt használják: akik a misén vannak, azoknak a szent tér határa, akik nem, azok sétálnak rajta, beszélgetnek, adott esetben káromkodnak... A liturgiát végző pap kénytelen átmenni ezen a fél-profán térszakaszon, amikor kihozza és visszaviszi az oltáriszentséget, s ez láthatólag zavarba ejti. Itt lemérhető az, hogy ki hogyan kezeli a búcsút mint szent cselekményt: sokak számára nem több ez, mint a találkozás lehetősége a másik emberrel, illetve fokozatok vannak, hogy ki mennyire merül el a Szenttel való találkozásban.

A következő réteg a templomon belüli „patkó”, ahol mellékoltárok, emléktáblák, virágcsokrok állnak, ez már legtöbbször a Szenttel való közvetlen találkozás helyszíne, aki idáig eljut, az rendszerint imádkozik is, hoz valamilyen „ajándékot”, és valamilyen áldást visz magával. Ez az utolsó réteg a szentély előtt. Legbelül van a főoltár, amely az egész tér és esemény legszentebb pontja, középen a Szűz Mária-szoborral. (A templomban számtalan, a szobor öltöztetésére szolgáló, gyakran méregdrága palástot őriznek; nagy kiváltság, ha a család éppen a búcsú alatt öltöztetheti Szűz Máriát!) E szobrot kivéve szinte minden szent tárgy mindenkinek elérhető, érinthető közelségben van, alkalmat adva az „érintőzés” szokására, amelyet erdélyi szülőföldemen, a csíksomlyói búcsúban is meg lehet figyelni, és amiről a katolikus családtagjaim számoltak be. A tárgy, amelyet hozzáérintenek valami szenthez, maga is szentté válik egy bizonyos fokig. A kézrátételnek, a kegytárgyak megáldásának, a szent forrásvíz vételezésének ugyanez a logikája. A legszentebb tér használatának más módja is van, mint a megérintés: a Szűz Mária-szobor, az oltár és a spanyol cigányszent, boldog Ceferino képe előtt történő fényképezkedés, amely a Szenttel való találkozás megőrkítésére, az áldás rögzítésére és hazavitelére szolgál: Ezt akár új rítusként is lehet értelmezni: a Szent a fényképen keresztül is kifejti hatását, nem feltétlenül szükséges az érintés; illetve bizonyos logika szerint a tekintet maga is érintés lehet. Emellett ez a tér szolgál a virrasztásra is, a Szent közelségében elmondott imák



A kegytemplom előtt



Fényképezés a szentélyben



Virágok a mellékoltárnál



Boldog Ceferino, a romák pátrónusa

A liturgikus terepgyakorlatok etikai kódexe

(Hallgatói nyilatkozat)

Alulírott tudomásul veszem, hogy a külső helyszíneken folyó istentiszteleti (liturgikus) terepgyakorlatra sajátos szabályok vonatkoznak.

1) A VILÁGNÉZET ÉS VALLÁSI HOVATARTOZÁS JELZÉSE

Az istentiszteleti (liturgikus) terepgyakorlatok keretében az ELTE mint világnézetileg semleges felsőoktatási intézmény hallgatója és tanára nem köteles nyilatkozni vallási hovatartozásáról, de mértéktartó módon akár előre, akár az adott helyen történő megnyilvánulásaival kinyilváníthatja is azt. Az adott vallás hívétől a nem toladó magatartás, másoktól a tapintatos elfogadás alapvető elvárás. Szükség esetén a gyakorlatvezető közbeavatkozhat. Semmiféle egyértelmű (nyílt vagy fedett) prozelitizmus nem folytatható sem a tanár, sem a hallgatók részéről. (A vallási közösség ilyen irányú megnyilvánulásairól ld. alább.)

Ha erre az adott vallás érzékeny (ezt a gyakorlatvezető előre közli), akkor más vallás nyilvánvaló jelképét sem ruhán, sem pl. nyakban látható módon nem lehet hordani. A keresztény közösségek általában erre nem érzékenyek, egyes esetekben a gyakorlatvezető közli a követendő magatartást. A zsidó gyakorlatokon ez különösen vonatkozik a nyakban viselt keresztre. (Természetesen egy pecségyűrűn, vagy magyar címerrel ellátott kötelező ruha, pl. ha valaki katonatiszt, rajta lehet a kereszt.) (Keresztény papok utcai, civil közegben, vagy nem keresztény szertartásokon és intézményekben a keresztet eltakarva, de a láncot láttatva jelennek meg.)

Az istentiszteleten számos, saját vallási vagy ideológiai nézetével ellenétes megnyilvánulást tapasztalhat a látogató. A gyakorlatvezető nem vállalja a felelősséget, hogyha pl. olyan prédikáció hangzik el, amely a nézetek megváltoztatására szólít föl. Ugyanez érvényes a gyülekezet híveire is. Szükség esetén rendkívül tapintatosan lehet elhárítani az effajta felszólítást vagy akár az inzultust is, lehetőleg jelezve a terepgyakorlat vezetőjének a problémát. Vallási, politikai vitákba nem szabad belebonyolódni. Ha valaki kapcsolatot keres a későbbiekben, az magánemberként tartozik felelősséggel szavaierért és tetteierért. Sem az egyetemre, sem a gyakorlatvezetőre nem háríthatja viselkedését, sem az őt ért (vélelmezett) méltánytalanságot.

Az istentiszteleteken csak olyan módon kell tevőlegesen résztvenni, ami a polgári tiszteletadásba beletartozik (pl. felállás, leülés). Nem tartozik ide pl. a letérdelés, a körmenetben vonulás, mellverés, kézcsoák a papnak, a Tóra

hatékonyságába vetett hit miatt. A Szenttel való közvetlen találkozás mindig tiszteletteljes, itt nem, vagy csak kevéssé válik nyilvánvalóvá a különböző etnikai-szociális háttér. A Szenttel való kommunikáció egyik nagyon jellemző formája az imádság; ezen alkalommal a búcsúban négy, egymástól nagyon eltérő forma is megfigyelhető volt, amit az etnikai helyzet is meghatároz: először a lovári mise utáni „spontán” éneklés, amely nagyon felszabadult, közvetlen, kötetlen formája az imádságnak. Ebbe mindenki bekapcsolódhat, előzetes liturgikus tudás nélkül. Ennek résztvevői főleg a cigány etnikumhoz tartoztak.

A másik formája a liturgikus keretben levő imádság: azon a két misén, melyen az este folyamán részt vettünk, főleg az idősebb magyar korosztály vett részt, tehát a búcsú etnikai alapon is két részre szakadt, és ezen részek között nem volt különösebb interakció, azaz párhuzamosan zajlottak a misék és a templom-bejárás, és a liturgus is mereven elutasította, hogy kilépjen a szigorúan meghatározott szerepéből a szobrot látogató vagy a szentkúthoz leereszkedő hívek kedvéért. A harmadik forma a személyes, egyéni imádság: a szentélyben Szűz Mária-szobra előtt és a mellékterekben. Ezeket is jellemzően cigányok végezték, és ebben is a közvetlenség, a szenttel való természetes találkozás volt megfigyelhető.

És végül a negyedik forma a rózsafüzér-imádság: ezt idősebb magyar zarándok asszonyok végezték az éjféli mise után, hajnalig. Ez is kötött forma. Ebből a négyféle formából láthatóvá válik az, hogy a cigányság a búcsú kötetlenebb, „felszabadultabb”, spontánabb részeit részesíti előnyben, míg a magyarság inkább a kötött, liturgiai szempontból megszabott részeket. Talán még ide kapcsolhatjuk a templomban való alvást is. Éjszaka megengedik, hogy a szentélyben folyó rózsafüzér-imádsággal párhuzamosan, a templom melléktereiben székeken, szőnyegeken vagy hálószákokban aludjanak a zarándokok, mint

megérintése, éneklés, imák mondása. Ezt tehát ki-ki lelkiismerete szerint és az adott vallási közösség engedélye szerint végezheti. (Testi állapota szerint elterhet a szabálytól pl. a mozgáskorlátozott vagy a terhes nő.)

Ha valamelyik rítus vagy bármilyen vallási cselekmény csak az adott vallás híveire vonatkozik, abban nem szabad másoknak részt venniük. (Pl. csak katolikus áldozhat katolikus misén, az úrvacsorában protestáns vehet részt, a Tóra-olvasáshoz csak zsidónak számító férfi hívható föl). A megtévesztésért a közösség irányában a terepgyakorlat vezetője nem felel. A tisztelet és az emberi közösség kifejezésének egyéb aktsaiban (pl. bizánci orthodox templomban a proszfora evése vagy zsidó közösségben a kidispohár ivása) minden további nélkül szabad, sőt adott esetben illik részt venni. Mivel a terepgyakorlat célja a megfigyelés, még az adott vallás gyakorló hívének is egy bizonyos távolságot kell tartania, és a tapintatos minimumra kell korlátoznia részvételét, hogy a megfigyelő pozíciójában maradjon. (De pl. a zsidó férfit kihívhatják a Tórához, a keresztény áldozhat vagy úrvacsorázhat).

A többi hallgatótól e tekintetben a teljes elfogadás követelmény.

2) ÖLTÖZKÖDÉSI SZABÁLYOK

A tanár által közölt öltözködési szabályokat hiánytalanul be kell tartani. A szokott polgári öltözködésnek megfelelően semmiféle kihívó (pl. miniszoknya, fedetlen végtagok, kilátszó derék) vagy vicces ruhadarab (pl. jelmez), lábbeli (pl. strandpapucs), fejjedő (pl. férfin kendő) nem hordható, azokon semmiféle megbotránkoztató, túl kihívó vagy vallásilag sértő felirat, kép vagy jelkép nem lehet még akkor sem, ha az adott vallásához tartozók vagy más látogatók ezt az előírást nem tartják be.

A zsidó terepgyakorlaton a következő külön szabályok érvényesek.

A férfiaknak minden közösségben kötelező a fedett fej. Lehetőleg be kell szerezni normális színű kipát, vagy nem vicces kalapot (pl. tilos a köcsögkalap). Sportsapka vagy sísapka sem kizárt, de nem nagyon illendő. Ha az adott közösség más tagja vagy látogatója eltér ettől, az a gyakorlat hallgatójának nem követendő példa. A férfiak alsó végtagjainak teljesen,

közülünk is többen. (Távoli rokona lehet ez az „inkubáció” vallási jelenségének.) A legérdekesebb jelenség a búcsúban az, ahogy a cigányság a maga szent terét használja: benne él, természetesnek veszi, hogy szent veszi körül, a szent és profán közötti választóvonalat sokkal kevésbé érzékeli, mint a másféle szocializációval rendelkező magyar etnikum. A cigányságnak láthatóan a búcsú szent és profán része ugyanannak a térnek különböző intenzitással rendelkező pontjai, az átjárás egyikből a másikba nem igényel különösebb szertartásokat, hanem magától adódik, és újra és újra visszatérnek a tér különböző intenzitású pontjaira: a templomba, a szentkúthoz – és a mulatozás dombjára.

Az összehasonlítás másik része a vasárnap délelőtti és a rövedebb, kora délutáni rédei református istentisztelet. A kálvinista protestantizmus puritanizmusra való hajlamából adódóan itt szinte semmit nem találunk a szent környezetében, ami a népi vallásosságra utalna. Itt is megvannak a különböző rétegek, de sokkal kevésbé nyilvánvaló módon, csak a terek szerkezetéből adódóan, és nem azért, mintha ebben szándékosság lenne. A templom egy kiemelkedésen van egy jórészt lapos faluban, ezzel jelezhető az épület kiemelt szerepe. Az első héj a templomkert, ahol mindenféle, nem feltétlenül szent tárgyú, kötetlen beszélgetés zajlik istentisztelet előtt és után. Határt képez a templomkapu: istentisztelet végeztével a lelkész itt beszélget pár szót a hívekkel. Ezután következik a torony alatti kis zárt térség, ahol adminisztratív és hasonló, nem szent, de azzal összefüggő dolgokat tartanak (vallásos újságokat, könyveket, perselyt). Bent, a templom hajójában padsorokat látunk patkó alakban (részben karzattal fedve); középen az úrasztala, és végül legszentebbként, amit csak a lelkész használ istentiszteleten, maga a szószék. Ez azonban nem tárgyként szent, mint egy Szűz Mária-szobor, hanem az szent, ami rajta történik, azaz ha valaki laikusként felmegy a szószékre, nem követ el szentségtörést. Az úrasztala és a körülötte levő hely inkább szent, mint a padsorok, mert itt történik a keresztelés és az úrvacsora vétele.

a felsőknek kb. csuklóig födötteknek kell lenniük, a nyakon alul a törzsnek is.

A nőknek illendőség a kart eltakaró ruha és a nem mély dekoltázs. Kevés helyen kötelező a fejbefedés, de ahol ez elvárás vagy illendő, legalább vékony kendővel stb. be kell könni a fejet. A férjezett nőknek orthodox zsidó helyeken illik/ajánlott befedni a fejüket (lehet kalap, kendő, sál).

Mind a nőktől, mind a férfaktól általában elvárható az illendő („politikailag” is illendő), alkalomszerű (ami nem szükségszerűen jelent ünnepit), nem feltűnő és semmiféle érzékenységet nem sértő viselet, amibe beletartozik a nemeknek vallási szempontból megfelelő öltözködés is. A gyakorlatvezető lehetőleg jó előre közli pl., hogy hol nem illik vagy tilos a nőknek a nadrágviselet, ill. hogyha valahol kötelező (a fejbekötéshez hasonlóan) a legalább térdközépig érő szoknya.

3) TOVÁBBI MAGATARTÁSI SZABÁLYOK

A kötelezőnek megjelölt alkalmakra pontosan kell érkezni, és hacsak betegség nem indokolja, csak a megjelölt időpontban lehet távozni. Ha a hallgatónak valamilyen rendszeresen,

van, annak ellenkezés és megjegyzés nélkül alá kell magát vetnie a hallgatónak. Ha megoldható az efféle eszköz megőrzése, a látogatás alatt esetleg lehet biztosítani, de ez nem várható el a közösségtől.

A lehető legnagyobb mértékben be kell tartani az illemszabályokat, az egymás közti szükségtelen beszélgetést, megjegyzéseket, nevetgélést, testi érintkezést el kell kerülni. Ha valami neveléses dolog történik, a vendégnek a lehető legtapintatosabbnak kell viselkednie.

Ha mód van akár vallási vezető, akár „egyszerű” hívővel való beszélgetésre, pl. kérdésekre, azokat úgy kell feltenni, illetve úgy kell kérdésekre válaszolni, hogy abban lehetőleg semmi sértő, túl intim, stb. ne legyen.

A gyakorlatvezetővel célszerű egyeztetni a „rázós” kérdéseket. Egyébiránt a gyakorlatoknak éppen az a céljuk, hogy a tapintatos, de célrátörő kommunikációt is gyakorolja a hallgató. Mind a gyakorlatvezető, mind a közösség igyekszik megérteni azt, ha a gyakorlatlanságból fakadóan pontatlanságok előfordulnak.

4) TANULMÁNYI SZABÁLYOK

Ha a meglátogatott közösség részéről elháríthatatlan akadály miatt elmarad vagy korlátozottan valósul meg egy adott terepgyakorlati alkalom, azért a terepgyakorlat vezetője nem vonható felelősségre. A pótlásról igyekszik gondoskodni, a hallgatókkal egyetértésben.

A terepgyakorlat összes ideje kb. megfelel az előirt kontaktóramennyiségnek, de ez nem számítható ki pontosan. Ha jelentős mennyiségű utazás is szükséges, az korlátozottan beszámítható. Célszerű, ha a hallgató rugalmas, és szabadon tartja a gyakorlat körüli idejét.

Az összes kötelezőnek megjelölt alkalmon hiánytalanul részt kell venni. A kötelezően választhatókra ez értelemszerűen vonatkozik. Az alkalmak nem pótolhatók, hacsaknem a gyakorlatvezető ezt előre így jelölte meg.

Ha egy hallgató hosszabb betegség vagy más, méltányolható ok miatt nem tudja elkezdeni vagy folytatni a terepgyakorlatot, akár csak egyszer is hiányzik a kötelező alkalmak közül, akkor a szaktanárral konzultálva saját maga automatikusan, felszólítás nélkül kérvényezi a Kar dékánhelyettesítésénél (igazolásokkal), hogy mentesítse a tanegységelhagyás következményei alól.

Ha elháríthatatlan akadály miatt át kell szervezni a gyakorlat helyszínét, arról a hallgatót az interneten keresztül értesíti a gyakorlatvezető. Célszerű mobiltelefon-elérhetőséget is megadni.

Ha a terepgyakorlatokra készülni kell, arra a szemináriumokra, illetve előadásokra általában vonatkozó szabályok érvényesek.

A gyakorlatokra csak akkor (és csak kivételesen) hívható el más személy (házastárs, barát, stb.), ha erre a gyakorlatvezető engedélyt adott. E tekintetben a szemináriumokra vonatkozó szabályok érvényesek.

Budapest, 2012. augusztus 9. (Déri Balázs)



Életkép a szentélyben

Az ülésrend Rédén is a református templomokban megszokott: a lelkésznek külön papi széke van a szószék mellett, a presbiterek központi helyen, a gyülekezettől külön ülnek, a lelkész feleségének helye a gyülekezeti rész első padjában van, ahol férfiak és nők vegyesen ülnek, míg a fiatalok, jelezve ezzel az életkorbeli különállást, a karzatra szeret ülni. (Az orgona is a karzaton van.) Van ennél sokkal hagyományosabb logika alapján működő ülésrend is, de az nem tartozik a beszámoló témájába. A padosok elrendezése, a templom beosztása, a liturgia felépítése mind a szent középponti eseménye, azaz az igehirdetés felé mutat. A szenttel való találkozás – és talán ez a legnagyobb különbség – nem fizikailag történik, nem tárgyhoz köthető, hanem szellemi élmény. Ennek ellenére minden református templom úrasztalán ott áll a kinyitott Biblia, ha nem is létesítőként, de a Szent jelzésére.

A református szertartásban minden a rituális minimalizmust mutatja: a hivatalos ruha, a palást dísztelen egyszerűsége (szemben a katolikus miseruhával), a liturgikus mozdulatokkal való takarékoskodás (az egyetlen megkülönböztető mozdulat a felállás, szemben a katolikus térdepléssel, kereszttvetéssel, bűnbánó mellveréssel, kézfogással).

A liturgus is igen kevés mozdulatot végez: csak feloldozáskor és áldásra emeli fel a kezét, szemben a katolikus liturgus sokféle mozgásával. Liturgikai szempontból az egyszerű prédikációs istentisztelet teljesen kötött, és egy-ember-központú, még rezponzoriális formáknak sem ad teret. A hívek az éneklésen kívül nem vesznek részt a liturgiában. (Effele válaszok úrvacsorakor, keresztteléskor, konfirmáció, házasságkötés és más sajátos istentiszteletek alkalmával vannak). A lelkész egyértelműen a Szent képviselője, és mozgásával, ruhájával nem árulja el, mikor beszél a Szent, és mikor a gyülekezet nevében (szemben a katolikus, vagy az evangélikus liturgussal). Itt nyoma sincs semmiféle spontaneitásnak, és semmiféle egyéni kezdeményezésnek nincs helye a liturgiában.



Reggel a rédei parókián

A Szenttel való kommunikáció szinte teljes egészében az embereken belül zajlik, a felálláson és leüléskor kívül nincs látható jele, nincs semmiféle válaszesztus, amelyből akár sejteni lehetne, hogy a prédikáció mint a Szent egy megnyilvánulási formája elérte-e a célját. A választ a liturgus fogalmazza meg imádság formájában, és nem spontánul nyilvánul meg. Összességében megállapíthatjuk, hogy bár a csatka búcsú vallás-fenomenológiai szempontból sokkal gazdagabb terep, mint egy református istentisztelet, a szent tér kezelési technikái, a Szent mint megjelent, megfogható valóság megközelítési módjának logikája nagyon hasonlóak a két helyszínen. Az már a terepgyakorlat nagyon megnyerő hangulata eleme volt, hogy a vendégfogadó lelkészházaspár milyen sokféleképpen teremtett háttérrel a hallgatóknak. Barta Zsolt és Lívia a gyakorlatvezető professzor (egyben az istentisztelet kántora) diákjai voltak teológiai hallgató korukban. Barta Zsolt jelenleg az ELTE BTK doktoranduszaként bibliaismereti órákat is tart a vallástudomány BA-képzésben, de elének jött és ki is vitt a kisbéri vasútállomásra, az erdőben eltévedt csoportot ő szállította autóján Csatkára, majd hajnalban vissza Rédére. A lelkész nő frissen sült fánkkal várt szombaton, vasárnap reggel a gyülekezeti teremben szedtük magunkat rendbe, és a presbiterek főzte marhapörköltet a lelkészlak pergolájában együtt ettük meg a hattagú lelkészcsaláddal ebédre.



A református lelkész a templom ajtajában, palástja alatt egyik kislányával.



Várnai Sándor Jakab OFM

1958-ban Budapesten születtem. 1979-ben a Külkereskedelmi Főiskolán külkereskedelmi idegen nyelvi levelező, 1988-ban az ELTE BTK-n angol szakos középiskolai tanári, a Ferences Hittudományi Főiskolán pedig teológus végzettséget szereztem. 1989–1990-ban egyéves tanulmányi időt töltöttem Münsterben J. B. Metznel. A budapesti Hittudományi Akadémián 1991-ben doktoráltam.

1982 óta a Ferences Rend tagja, 1988 óta pap vagyok. 1994–2003 közt a rend magyarországi tartományfőnöke, 2003-tól 2009-ig Rómában a Ferences Rend központi tanácsának tagja voltam. 1991 óta tanítok fundamentális teológiát, először Szegeden azután a Sapientián, a római évek kihagyásával. A Sapientia főiskola egyik alapítója, majd egyetemi tanára, a Fundamentális Teológia Tanszék vezetője, 2012 óta rektora vagyok – éppen az egykori BTK épületében...

A ferences újonc élvégzése után, 1983-ban kezdtem az angol szakot, vele párhuzamosan a teológiát. Mindenkinek ajánlom! Nagyon izgalmas kölcsönhatások voltak: a teológiának jót tett, hogy megismertem a nyelvészetet, irodalomelméletet, az angol kultúrát – az angol szakomnak pedig, hogy filozófiai keret és egységes világkép alapozta meg. A teológiai tanulmányok komolyak voltak, de nem adtak didaktikát – hogy egy osztályteremben mit is kell csinálni, ezt angoltanárként kaptam meg. És hát a nagy egyéniségek: Geher István, Dávidházi Péter, Halácsi Katalin az irodalomról, Varga László és Nádasdy Ádám nyelvészetről – máig hálás vagyok nekik.



Zsengellér József

Budapesten születtem református lelkészcsaládban 1966-ban. A Budapesti Református Teológiai Akadémián (1985–1990, 1991: református lelkész), az ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszékén (1988–1992: okleveles hebraista), a jeruzsálemi Héber Egyetemen (1991) és az Utrechti Egyetemen (1991–1993, ugyanott 1998: PhD) tanulhattam, az Evangélikus Hittudományi Egyetemen habilitáltam (2002).

1993 óta tanítok különböző, a Bibliához s főként az Ószövetséghez kapcsolódó tárgyakat (1993–1997 KRE HTK; PRTA 1998–2008, 1999-től egyetemi tanárként, 2009– KRE HTK). 2011 óta a KRE HTK dékánja, más funkcióim mellett a Magyar Hebraisztikai Társaság elnöke (2010–) vagyok.

A rendszerváltás körüli években párhuzamos képzésben jártam az ELTE-re. Érzékelhető volt az eltérő ideológiai alapállás, de megnyilvánult egy bizonyos tartózkodó tisztelet is az oktatók részéről a hozzám hasonlókhöz, a hallgatókkal való kapcsolat révén pedig új és más baráti és szellemi közösségbe kapcsolódhattam be. A tudományos elvárásrendszer nagyban elősegítette tudományos érdeklődésem erősödését. Jeles tanárim közül Komoróczy Géza és Nádasdy Ádám, valamint Schweitzer József és Jólesz Károly előadásai és szemináriumai voltak a legnagyobb hatással rám. A kis létszámú szakon a tanárokkal közvetlen személyes kapcsolat alakulhatott ki, ami a doktori tanulmányokra is inspirált. A hebraisztika szak éppen akkor indult, a kezdetek gyermekbetegségei (tantervátváltások, formálódó követelményrendszer) érezhetőek voltak, de a lelkesedés nagyon jó hangulatot teremtett a tanszéken. Büszke vagyok arra, hogy a hebraisztika szak első végzett diplomása lehettem.

Sanctissima religio. Vallás- és irodalomtudományi tanulmányok.

Szent István Társulat, Budapest 2012.



A *Lupercalia* rejtélyes ünnepéről Plutarchos így ír: „Két kecskét vágnak le, majd két nemesifjú homlokát véres késsel érintik, de mások azonnal letörlik a vért tejbe mártott gyapjúkendővel. A két ifjúnak homloktörés után nevetnie kell; majd a kecskék bőréből szíjakat hasítanak, a derekukon övvel, de egyébként teljesen mezítelenül futásnak erednek. A kezükben lévő szíjjal minden szembejövőre rávernek. Fiatal asszonyok nem futnak el az ütlegelés elől, abban a hiszemben, hogy az könnyebbé teszi a szülést és hamarabb esnek teherbe.” (Máthé Elek fordítása). Mint Adamik Tamás kötetnyitó tanulmányából megtudhatjuk (*A római év és a Lupercalia*, 13–27), ezt az igen régi ünnepet Rómában a kereszténység fölvétele után is évszázadokig megtartották, olyannyira, hogy 496-ban I. Gelasius pápa rendelettel próbálta betiltani, ám még ekkor is igen heves ellenállást váltott ki; az egyik senator hangot adott aggályainak, hogy ily módon Róma népe védtelenné válik a betegségekkel szemben. De – tehetnénk hozzá – hasonló szívóssággal tartotta magát az egyik legősibb és legrómaibb isten, Janus tisztelete is: amikor 535-ben Belisarius Szicíliaból átkelt Itáliába és seregei élén megindult a keleti gótok ellen, a már régóta keresztény templomként működő Janus-szentély kapuit kinyitották, hogy ezzel is elősegítsék a kelet-római hadvezér győzelmét. A rómaiak önanonosságának és önértelmezésének meghatározó eleme volt, hogy önmagukat a világ legvallásosabb népének tekintették, s ezzel magyarázták világuralmukat is. Miként Horatius (Carm. III, 6, 5) lefordíthatatlan tömörséggel megfogalmazza: *Dis te minorem quod geris, imperas* (Tudd, hogy kisebb vagy, mint a nagy istenek, / s nagy lész, Lator László ford.)

A Latin Tanszék *professor emeritus*-ának, a Szent István Tudományos Akadémia tagjának – innen a fölkérés a könyv összeállítására – válogatott tanulmányai a római auctoroktól a (még) kevésbé közismert, de teljes gazdagságában és szépségében bemutatott ókeresztény és középkori irodalomtól át a klasszikus magyar irodalomig ívelnek. Mi e rövid ismertetésben csak az ókori tárgyú – önmagában is kötetnyi – fejezetre (*I. Vallás a pogány irodalomban*, 13–173) szorítkozhatunk, de Adamik Tamás munkásságának zavarba ejtően sokoldalú és szerteágazó voltát már az is jól példázza, hogy Catullusról éppúgy szerepel itt értekezés, mint Liviusról, Horatiusról éppúgy, mint Ciceróról, Longoszról éppúgy, mint Quintilianusról. És e tanulmányok éppen arról győzik meg figyelmes olvasóinkat, hogy a vallási háttér ismerete nélkül a római irodalomnak talán egyetlen alkotása sem tárhatja föl magát előttünk, mi több, nem ritkán egy-egy vallási vagy bölcséleti vonatkozás adhat kulcsot magához a szorosabb értelemben vett irodalmi elemzéshez is.

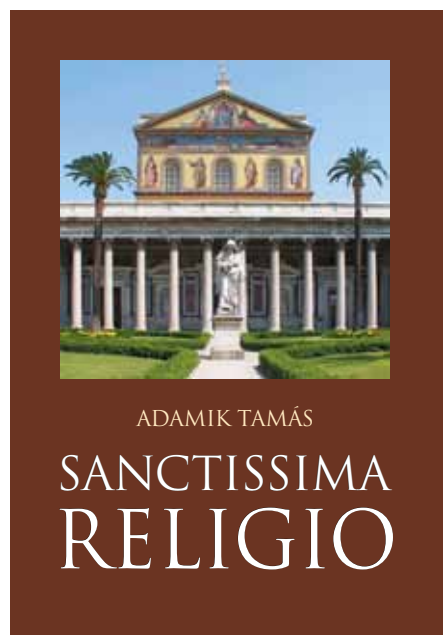
Jól mutatja ezt az Ovidius *Metamorphoses*-éről szóló tanulmány (*In speciem unius corporis*, 110–126), amely egyetlen, sokat vitatott kifejezés tüzetes elemzésén alapul: a világ keletkezéstörténetének ovidiusi leírása szerint az embert *in effigiem moderantum cuncta deorum*, a mindeneket kormányzó istenek képére alkották meg, az ember *sanctius*

animal, a többi teremtménynél szentebb élőlény, akit azonban kivételes értelmi képességei az erkölcsi tökéletességtől el is téríthetnek. „Ovidius szerint tehát az emberi természet és szellemiség kettős: szentség és ravaszság, isteni és emberi ötvöződik benne. Egyik emberben az egyik, másikban a másik van túlsúlyban, eszerint lesz az ember szent és isteni, illetve ravasz és földi. A *Metamorphoses* történeteit olvasva könnyen kideríthető, hogy az előbbi kategóriába tartoznak a művészek és a költők, az utóbbiba pedig a politikai hatalmasságok és uralkodók, akik a *mens alta* alapján magas pozíciókra törnek, s azok megszerzéséért és megtartásáért minden kegyetlenségre képesek.” (120) Az ovidiusi emberképnek ez a kettőssége vezet el azután a monumentális eposz szerkezetének megvilágításához, hogy ti. a 15 énekből, vagyis háromszor öt énekből fölépülő, gyűrűs kompozícióba rendeződő műben miért uralkodnak a középső öt éneket – *pentas-t* – az istenek emberekkel szemben való haragját, kegyetlenkedését ábrázoló történetek. Művész és hatalom viszonyának kérdését vizsgálva Adamik Tamás egyben Ovidius ókori hatástörténetének megrendítő példáját is fölillantja: amikor Seneca unokaöccsét, Lucanust a magát Apollóval szívesen azonosító Nero öngyilkosságra kényszerítette, a *Pharsalia* költője ereit megnyitva saját eposzának egy olyan részletét szavalta el, amely éppen Marsyas rettenetes megbüntetésének ovidiusi leírására alludál. (122) De ugyanebben a tanulmányban számos más auctortól vett, izgalmas párhuzamra bukkanhatunk: Tiberius azért végeztetett ki egy drámaíró, mert *Agamemnón* c. művének főhősében önmagát vélte fölfedezni; Cicero azzal vádolta meg a Caesar oltalmában gátlástalan politikusként ténykedő P. Vatiniust, hogy az újpythagoreus szekta híveként halottak szellemeit idézi meg, és az alvilági isteneket gyermekek fölláldozásával szokta kiengesztelni; az ifjú Seneca azért hagyott föl a vegetáriánus életmóddal, mert ez politikailag gyanúsá tette, Bithyniában a kereszténység terjedése miatt egyre kevesebb áldozati állatot adtak el, és ezzel nem jelentéktelen gazdasági ágazat került veszélybe.

E tanulmányok egyik legvonzóbb jellemzője talán éppen az, hogy a *Római irodalom a kezdetektől a Nyugatrómai Birodalom bukásáig* c. kézikönyv szerzője a teljes – pogány és keresztény – római irodalom első kézből való ismeretével fölvértezve vállalkozik egy-egy adott szöveg értelmezésére, s a vizsgálatba eladdig be nem vont, kevésbé közismert szöveghelyek új összefüggések föltárását teszik lehetővé. Horatius Bacchus-himnuszának értelmezését (90–101) nemcsak Ovidius *Tristia* c. elégiagyűjteménye, hanem egy Aulus Gellius megőrizte Ennius-idézet is gazdagítja; az Aeneis kortörténeti háttérének megvilágításához (*Az Aeneis második üzenete*, 76–89) egyebek mellett Velleius Paterculus történeti munkáját vonja be, az eposz sokat vitatott zárójelenetének, Turnus megölésének, a jogos bosszú mibenlétének értelmezéséhez Szent Ambrus Theodosius császár fölött mondott temetési beszéde szolgál párhuzamokkal, a Bacchus-kultusz megítélésének áttekintésekor (*Livius és Bacchanalia-összeesküvés*, 127–142) pedig Cicero *De legibus* c. munkáját éppúgy idézi, mint M. Terentius Varrót vagy Valerius Maximust. A szerző azonban nem szorítkozik pusztán a római irodalomra. A Horatius egyik legszebb ódáját – *Descende caelo* – elemző tanulmányban – Megjegyzések Horatius 3. 4. ódájához (Horatius és Hésiodos) – egyetlen kifejezés, a *lene consilium* (‘szelíd megfontolás’) tüzetes vizsgálatával bizonyítja, hogy a korábban szinte kizárólagosnak gondolt pindarosi hatás mellett Hésiodosnak az értelmezésbe való bevonása mily nagy mértékben módosítja a költemény eddigi magyarázatait.

„Mi, akik idősebbek vagyunk, emlékezünk még arra, hogy a kommunizmust milyen szükségszerű és vonzó igazságként tanították. A nálunk még idősebbek pedig azt is jól tudják, hogy ugyanígy hirdették a fasizmus igazát. S tették ezt olyan meggyőző erővel, hogy sokan hittek nekik...

Ha ... egy filozófiai vagy vallási irányzat, szokás vagy társadalmi gyakorlat sérti az emberi méltóságot, az helyes nem lehet – üzeni nekünk Cicero kétezer év távlatából.”



A szégyenjárat

Négy harminckor a Vadkerti térről Ikarusz elindul
Öreg már T-430-as 1993-ban szerelték össze

Szegeden

Horpadt motorházán két volt NDK-s fényező
trabantul vigyorg

Ó kommunizmus én már csak hírből ismerlek

Meg panelből

Ennyi maradt belőled csak a pirosan rozsdálló libikókák és a
redőnycsipás lakótelepek

Ikarusz pőfékel egyet majd sodorni kezdi a pocolyákat
Négy harminc van

Cipőnyomok és alkoholszag

Szünettelenül kocogtatja a vezetőfülke üvegét a rádió hullámhossza
Bong

Rezgő Liverpool-os zászló bólogató kutya leolvashatatlan viccű rendszám tábla
elmosódott fényképek

És a sofőr

A sofőr tespedve a sofőr mélézva a sofőr süppedve mocorgó
Kormányát vigyázza

Gombokat kapcsolgat a sofőr talán azt képzelet csillagrombolót vezet
Talán a NASA alkalmazottja talán csak egy sofőr aki havi negyvenből
Három gyereket tart el

Négy harminc van.

Ikarusz elindul hogy összegyűjtse Szeged szégyenét
Hova tartasz honnan jössz ki vagy
Nem kérdezik a szakadt vászonborítású ülőhelyek
Négyen vagyunk

Szétesve

harminc

széken

Ikarusz lök egyet majd megáll

A nyikorgó harmonika ajtó kitáruul fogkrémreklám fogsorával viczorogva
Felszáll a Pirkadat.

A szövegközöttiségben rejltő lehetőségeket invenciózusan kiaknázó megközelítéseivel így invitálja az olvasót minden egyes tanulmány izgalmas kalandozásra az ókori – pogány és keresztény, latin és görög – irodalom világában; ez a módszer teszi e szövegeket olyannyira gazdaggá, hogy az olvasó többszöri újraolvasásra is mindig talál bennük valami újat, ami fölött figyelme korábban elsiklott.

Ezek a tanulmányok azonban nem pusztán önmagukban állnak: egy kötetbe összegyűjtve, egymás után olvasva válik igazán világossá, hogy számtalan nyilvánvalóbb vagy rejtettebb kapcsolódási pont fűzi őket egybe, s így módon a változatos, más és más témájú szövegek egymást is értelmezve rendkívül termékeny párbeszédbe lépnek. Hogy a sok közül csak egyetlen példát említsünk: Ovidius emberképének, az ember istenhez való hasonlóságnak gondolata, annak megállapítása, hogy az emberi személy szent és sérthetetlen, tér vissza *Az emberi méltóság fogalma Cicerónál c.* esszében (28–37). *Est igitur homini cum deo similitudo, van hasonlóság az ember és az istenség között,* mondja Cicero a *De legisbus*-ban, s a szerző mesteri elemzéssel mutatja ki, mekkora szerepe volt Cicerónak a *dignitas* sajátosan római, de eredetileg csak társadalmi-politikai fogalmának bölcséleti igényű átértelmezésében, s mekkora hatást gyakorolt az ókeresztény gondolkodásra és egyáltalán az európai eszmetörténetre, fölillantva az arpinumi szónok zavarbaejtően sokoldalú személyiségének azt az oldalát, amelyet ma már a köztudat talán kevésbé tart számon, az egyetemes európai művelődéstörténetre azonban fölmérhetetlen hatást gyakorolt. Talán érdemes ennek a költői szépségű tanulmánynak a záró gondolatait kissé hosszabban idézni: „*Mi, akik idősebbek vagyunk, emlékezünk még arra, hogy a kommunizmust milyen szükségszerű és vonzó igazságként tanították. A nálunk még idősebbek pedig azt is jól tudják, hogy ugyanígy hirdették a fasizmus igazát. S tették ezt olyan meggyőző erővel, hogy sokan hittek nekik. Pedig hát ha Cicero tanítását szem előtt tartották volna ezek a hívők, azt tudniillik, hogy az emberi méltóság szent és sérthetetlen, olyan mércét kaptak volna a kezükbe, amelynek segítségével egyetlen logikai lépésben meggyőzhették volna önmagukat, és másokat is arról, hogy a fasizmus és a kommunizmus emberellenes és kártékony. Ha ugyanis egy filozófiai vagy vallási irányzat, szokás vagy társadalmi gyakorlat sérti az emberi méltóságot, az helyes nem lehet – üzeni nekünk Cicero kétezer év távlatából. Az igaz, hogy ezért Cicero fejét levágták, ám ez a történeti tény szintén üzenetet hordoz: az emberi méltóságért fölemelni szavunkat olykor veszélyes, mégis meg kell tennünk, ha emberek között ember módra akarunk élni úgy, ahogyan azt az emberi méltóságunk megkívánja.*” (37)

Felszáll a Pirkadat lobog a teste Piroskaként körbeugrálja a korlátokat
Kosarából ultraviolát szór
Fejbűbra huppan vicsorog dagad szeme fehérje fejbűbra huppan
Napsugártincseket fonogat a cefreszagba

Ikarusz mérgesen csönget a Pirkadat már megint bliccel
És rendetlenkedik a farrészen

Fekete szövetcabátom gallérjába bújok akár egy pupillába hulló
Öngyilkos foton
Nekem nincs reggel nem akarom elhinni hogy reggel van

Ikarusz vagyok szégyenjárat én én összegyűjtöm azokat akik már
Maguknak se kellenek

Ikarusz vagyok viszem őket ringatva akár félmosoly a könnyeket
Ikarusz vagyok trabantul vigyorgok szétélt már több ezer idegen ülep
Lejár az időm talán holnap
Letörök az emblémámat

Kanyarodok

Kiszóródik

A markomban szorított

Négy százharminc forint

Pirkadat csörgetve csillogtatja az aprópénzt
Rám néz kacag

Átsuhan a füleimben kipörög a huzattal
belerezzzen a panelok között pislogó napba

Kacag vihog

Le fogok szállni mert leszállok mert le kell szállnom
A sofőr megérkezett a Holdra.

Utások talpáról lekopott emlékek között

Mondd Ikarusz miért kell lezuhannunk miért nem engedik

Koszoróval kaparom a készpénzt
És kíméletlenül zokogok.

Az *Orator* című értekezésben Cicero az eszményi szónokról a következőket írja: „*Az ékesszóló szónok tehát – őt keressük ugyanis Antonius útmutatása alapján – az lesz, aki a fórumon s a közügyeket illető kérdésekben meggyőzően, fület gyönyörködtetően, megindítóan beszél. (ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat) A meggyőzés alapvető föltétele a szónoklatnak; a gyönyörködtetés kellemes, a lelkek megindítása maga a győzelem. Csakhogy ahányféle a szónok feladata, annyiféle a stílus is: egyszerű a bizonyításban, mérsékelt a gyönyörködtetésben, magával sodró erejű a lelkek megindításában (subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo).*” (Kárpáty Csilla fordítása) Nem lehet kétséges, hogy a *Sanctissima religio* kimeríthetetlenül gazdag írásai eleget tesznek mindezen követelményeknek, kivételes szellemi élménnyel ajándékozva meg minden olvasójukat.

SIMON LAJOS ZOLTÁN [’97]



Mészáros Péter másodéves pszichológia szakos hallgató, ELTE PPK.
Verse elhangzott a Szerdai Szalonban 2012. október 17-én.



Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku.

GYIVICSÁN ANNA – KOVÁCS ANNA (SZERK.)

A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája.

Békešská Čaba/Békéscsaba, VÚSM/MSZKI, 2011. 314. p. (Kulturális fejlődés/Otázky vývoja kultúry 2)



A magyarországi szlovákok nyelvének, néprajzának, kultúrájának kutatása tudományos szinten az 1940-es évek végétől vált rendszeressé, az egyházi kultúra azonban kívül esett az érdeklődés homlokterén. *A magyarországi szlovákok egyházi kultúrája* című tanulmánykötet ezt az adóságot hivatott pótolni. Két szerkesztője egyetemünkhöz kötődik. *Gyivicsán Anna* 1974-től tanított az ELTE Szláv Filológiai Tanszékén, 2010-ben vonult vissza. 1990-ben megalapította a Békéscsabai Szlovák Kutatóintézetet (ennek jogutódja a Magyarországi Szlovákok Kutató Intézete), amelynek első igazgatója volt, de továbbra is tevékeny a kutatómunkában. *Kovács Anna* pedig az ELTE-n doktorált, csakúgy, mint a kötet szerzői közül *Pintér-Jurkovičs Mária*, *Plesovszki Zsuzsa*, *Tuska Tünde* – és e sorok írója, *Zsilák Mária* tanszékvezető egyetemi docens.

A tanulmányok két témakörhöz kapcsolódnak: az egyházi élet és kultúra története (Z minulosti cirkevného života a kultúry) és a népi vallásosság (Ľudové náboženstvo). Fontosak azonban a lelkészek feljegyzései (Zo zápisov duchovných) és a napjaink vallási élete (Zo súčasného cirkevného života) tudományos-ismeretterjesztő jellegű könyvfejezetek is. Amint ez a címekből kiderül az olvasónak, a kötet szlovák nyelvű, de az írásokat bővebb magyar és tömörebb angol, egy esetben német nyelvű rezümé foglalja össze.

Gyivicsán Anna bevezető tanulmánya (Fejezetek a magyarországi szlovákok vallási történetéből és kultúrájából) általános eligazítás a témában. A hazai szlovákok felekezeti megoszlása ismert: kétharmaduk evangélikus, közel egyharmaduk római katolikus, és a legkisebb hányad a görög katolikus valláshoz tartozik. Bár a török hódoltság idején elnéptelenedett területekre történt XVII–XVIII. századi telepítéskor az volt a törekvés, hogy felekezeti homogén települések alakuljanak ki, számos helyen együtt éltek szlovák evangélikusok és katolikusok. A bemutatott két község, Rákoskeresztúr és Csömör interkulturális kapcsolatait a lakosság társadalmi rétegződése határozta meg. A szlovák katolikus és evangélikus felekezetekben végbement magyarosítás egyházon belüli nyelvváltáshoz vezetett.

Eva Kowalská (Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete) írása Tessedik Sámuel és Hajnóczy József életének és munkásságának párhuzamaival foglalkozik. Mindketten egy szerteágazó rokoncsalád tagjai voltak, őseik 1730 után érkeztek Morvaországból szlovák területre vallási üldöztetések okán. *Plesovszki Zsuzsanna* doktori disszertációja a mezőberényi oktatás történetének legszélesebb körű feldolgozása; e kötetben a mezőberényi szlovák evangélikus népoktatás történetéről ír a kezdetektől a XIX. század végéig. Bár Mezőberényben elkülönülten élt a három nemzetiség (1723-tól a szlovák, 1725-től a német, 1731-től

a magyar), az egyházi iskolákban az anyanyelvi különbségek ellenére olyan szellemi és kulturális kapcsolatok mutathatók ki, amelyek tükrözik a soknemzetiségű történelmi Magyarország művelődéstörténeti viszonyait. Konklúziója: a XIX. század első felét már a magyar nyelv érvényesítése jellemzi. *Matus László* a pest-budai evangélikus egyházon belüli vitákat értelmezi szlovák-magyar összefüggésben. A szlovák gyülekezet sem vallott egységes nézeteket a nyelv és hovatartozás kérdésében. Az éles viták nyomán (vö. Ján Kollár nézeteit) felbomlott az a korábbi gyakorlat, hogy a gyülekezetrészek egyenlő képviselőt kaptak. *Kovács Anna* tanulmánya (A pesti szlovák evangélikus és katolikus egyházi élet és kultúra történetéből) doktori disszertációjának kivonata. Míg a magyarországi szlovákság országosan túlnyomórészt evangélikus felekezeti, Pest-Budán a katolikusok voltak többségben. A szlovák egyházi élet központjai voltak: a Horváth Mihály téri (időszakosan szlovák misék színhelye jelenleg is) plébániatemplom, az evangélikus templomok közül pedig a Rákóczi úti (ma is szlovák nyelvű) és a Deák téri. Fontos szerepe volt a pest-budai szlovák egyesületeknek és sajtónak. *Miroslav Kmet'* történészprofesszor több évet töltött el a békéscsabai szlovák iskolában vendégtanárként. „A magyarországi katolikus szlovákok egyháztörténetéből: a Magyarországi Szent Adalbert Társulat (1941–1944)” című tanulmányában a Társulatot a szlovák katolikusok nemzetorientált vallási egyesületeként határozza meg.

A népi vallásosság témakörébe sorolt tanulmányok közül első helyen *Hana Urbancová* néprajzkutató a nyomtatott egyházi ének (énekeskönyvek) és a szájhagyomány kölcsönhatását vizsgálja írásában (Az egyházi énekek mint a magyarországi szlovákok hagyományos énekkultúrájának alkotóelemei). Az egyházi énekek jelenléte a magyarországi szlovákok énekkultúrájában a nyomtatott kancionáléknak köszönhető. A kancionálék egyesítőleg hatottak a templomi énekekre, azonban az éneklésnek templomon kívüli alkalmi is voltak. Az ezeken rögzült szájhagyomány sok egyházi éneket őrzött meg, olyanokat is, amelyeket az újabb énekeskönyvek már nem tartalmaznak. A szerző szerint a magyarországi szlovák kisebbség több olyan egyházi ének folklorizált változatát ismeri, amelyeknek Szlovákiában nincsenek megfelelői; az egyházi énekek készlete kisebbségi környezetben sajátos szerepet töltött és tölt be: a magyarországi szlovákok etnikai és kulturális identitásának része.

Krupa András elsősorban a magyarországi szlovákok jeles napi szokásait kutatja. Írása (Az evangélikus szlovákok mennybemenetel ünnepi és pünkösdi hagyománya) szerint a két ünnepet az kapcsolja össze, hogy a legtöbb evangélikus településen a mennybemenetel ünnepén tartották a konfirmációt, más szlovákok lakta településeken pedig pünkösdkor. Izgalmas, hogy hogyan tevődnek át valamely tavaszi jeles nap szokásai más jeles napra. A szerző foglalkozik a két ünnep tartalmával, szokásaival, egyes jellegű hiedelmeivel, archaikus és változó vagy reliktumként változatlanul megmaradó elemeivel, amelyek egyfelől a világi népi kultúrához kötődnek, másrészt betagozódnak a népi vallásos kultúrába.

Kismonográfia terjedelmű *Zsilák Mária* tanulmánya (A vallás kánonon kívüli elemei – mint a magyarországi szlovákok hagyományos kultúrájának specifikus rétege). A szerző túlnyomórészt eddig nem közreadott, gyűjtött szövegek alapján mutatja be a magyarországi szlovákok vallási életének kánonon kívüli elemeit. A szövegek főként a katolikus, részben a görög katolikus felekezet vallási életéhez kötődnek, kevés érintkezési pontjuk van az evangélikusok vallási életével. A bemutatott vallási elemeket a legidősebb nemzedék szűk rétege gyakorolja, egyéni vagy kollektív

ORDÓDY FRANTIŠEK

harmadnapon

amikor a kórházban feküdtél, azt gondoltad, krisztusi szenvedésed.

elindultál, azt remélted, hogy esni fog, de az ég csak szürke volt, majd kisütött a nap.

requiem I.

nincs áldás, nincs elbocsátás. csak egy ideig bírtam. utána a rövid, erős cigaretta virrasztott helyettem.

ne utáld az esőt, hiszen ilyen a nagypénteki időjárás.

a legfájóbb az volt, amikor szétkented a vért az uszoda csempéin, ott keveredett az esővízzel.

steril

mintha csak a semmi. szórakozva figyelted az utas zsebében lévő sörösdobozt.

most nem könnyeden törted be cipőddel a pocsolja jegét.

a test

épp egy paradicsomos halkonzervet ettél,
gondoltam,
olyan leszel mint egy állat,
majd nézhetünk.

utána rossz volt, hogy
megint nyitva hagytad
a vécéajtót.
és mindig felkapcsoltad
a villanyt.
tudtad, hogy ilyenkor
önkéntelenül odanézel.



Ordódy František magyar alapszakos
és jogászhallgató.
Versei elhangzottak a Szerdai Szalonban
2013. február 20-án.



formában. Számos településen azonban már csak a népi emlékezet őrzi őket. A szövegek különböző történeti rétegeket és műfajokat képviselnek. Eklekticizmus jellemzi az alapimádságok szövegeit is, mivel a nyelváltás miatt a kánonon kívül kerültek, folklorizálódtak. A szerző rámutat a regionális kapcsolódási pontokra a magyarországi szlovák települések között, az egyetemes szlovák kultúrába való betagozódás pontjaira, valamint az anyag interetnikus jellegére.

Bíró Anna írása (Evangélikus konfirmáció Pilisen. Egy hagyomány változásai) a konfirmáció átalakuló jelentéstartalmának feltérképezésére tesz kísérletet 1882-től napjainkig Pilis községben. Jellemzi a pilisi szlovák evangélikus közösséget, leírja a konfirmáció konkrét társadalmi funkcióját a hagyományos paraszti kultúrában. Magát a konfirmáció három szakaszát, Gennep modelljét aplikálva, az antropológiai szakirodalomban átmeneti rítusként meghatározott jelenségként mutatja be (a vizsgára való felkészülés elválasztó rítus, a vizsga, azaz maga a konfirmáció átalakító rítus, az utolsó szakasznak pedig a befogadó rítus felel meg, hiszen a konfirmációval a jelölt az új közösségben nyeri el helyét). A konfirmáció rendje nem változott, életkorjelző szerepe elhalványult, de átmeneti rítus jellege ma is jól megfigyelhető. Háttérbe szorult egyházi ünnep jellege, fokozatosan egészült ki családi ünnepé, s mára már ez hangsúlyos.

Pintér-Jurkovicz Mária „Hitélet a pilisi településeken (Piliscsév és Kesztlőc)” című munkája két római katolikus szlovák település maig gyakorolt vallásos életét elemzi. A szerző e falvak temetkezési szokásainak szlovák nyelvű elemeit kutatta már egyetemi hallgatóként, s ezt folytatta szakdolgozatában, majd doktori disszertációjában.

A tudományos igényű írások sorát *Tuska Tünde* írása zárja (Tranoscus mint családi ereklye). Közismert, hogy az evangélikus szlovákok elszármazási helyeikről a Biblia mellett a köznyelvben Tranoscusnak nevezett Cithara Sanctorum-ot (Juraj/Jiří Tranovský, 1636) hozták magukkal. Számítalan írás foglalkozott ezzel a szlovákoknak oly fontos művel, hiszen több mint 170 kiadást ért meg. Tuska Tünde a délkelet-alföldi szlovák evangélikus közösség egyik uralkodó kulturális kódjának tekinti. Ez a közösség nemcsak a templomban használta a Tranosciust, hanem a családok mindennapi életének részévé vált, hiszen megtalálták benne az egész Szentírást „megénekelve”. Az énekeskönyvet biblikus cseh nyelvre ellenére befogadta a közösség, s kudarcba fulladtak azok a kísérletek, amelyek modern szlovák irodalmi nyelvre kívánták áttenni az egyházi énekek szövegét. A könyv az evangélikus szlovákok szimbólumává és egyben etnikus jelképévé vált közösségi értelemben, egyben családi ereklyévé is.

A tudományos-ismeretterjesztő részben az országos evangélikus szlovák közszolgálatról, az idősebb Tessedik Sámuel (1710–1749) gyűlekezet teremtő munkásságáról, templomépítési erőfeszítéseiről, az oktatásra fordított figyelméről, a magyarországi szlovákok anyanyelvű vallási élet iránti mai igényeiről s a New York-i evangélikus és katolikus szlovákok vallási életéről számolnak be a szerzők.

A kötet sokszínű anyagával széles olvasóközönséget céloz meg. A fentebb már említett bővebb magyar rezümék részben azzal a réteggel számolnak, amelynek nem volt módja iskolában elsajátítani a szlovák irodalmi nyelvet, de számolnak az esetleges magyar anyanyelvű érdeklődőkkel is.

ZSILÁK MÁRIA [’73, ’75]

FALVAY DÁVID

Magyar dinasztikus szentek olasz kódexekben.

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Olasz Nyelv és Irodalom Tanszék, Budapest 2012. 266 p.

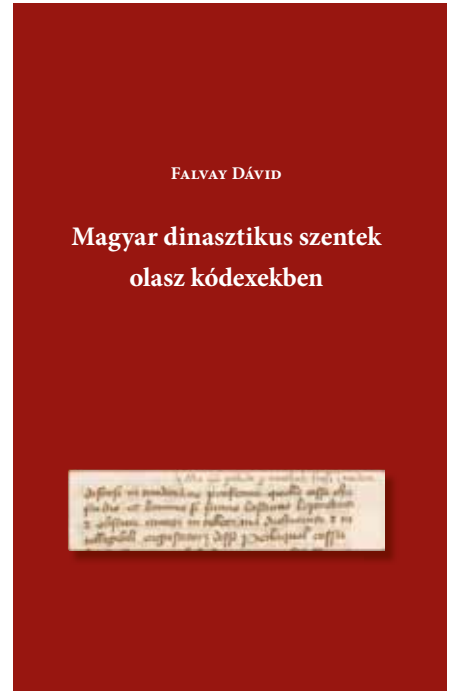
Falvay Dávid könyve azt vizsgálja, miképpen jelennek meg középkori itáliai kódexekben magyar királyi származású (vagy annak nevezett) szentek. A szerző többéves filológiai kutatása eredményeit összegzi irodalmi és vallástörténeti kontextusban. A szövegek túlnyomó többsége olyan *volgarizzamento* – azaz eredetileg latinul írt szövegek olasz népnyelvű adaptációja –, melyek a kevésbé tanulmányozottak közé tartoznak.

A kódexekben található dinasztikus szentek közül kiemelkedő fontosságú Árpád-házi Szent Erzsébet; itáliai kultuszának átalakulásáról tanúskodnak a XIV. század során legendáiban újonnan megjelenő „metaforikus csodák”, mint a rózsza- vagy a ruhacsoda, vagy a misztikus élményekről beszámoló epizódok, mint a Mária-revelációk. Ez utóbbi szerzőségének tisztázása kulcsfontosságú a középkori vallásos irodalom egyik legelterjedtebb és legnagyobb hatású műve, a *Meditationes vitae Christi* datálásához is. A szerző meggyőzően érvel amellett, miért szükségtelen a revelációkat Tössi Boldog Erzsébetnek tulajdonítani és ezért a *Meditationes* keletkezését is a XIV. század első harmadáról a század második felére módosítani, ami komoly időrendi problémákat okozna mind képzőművészeti, mind irodalmi téren. Árpád-házi Margit elsősorban a domonkos rend stigmatizált női szentjeként (keveredve Boldog Ilona legendájával) és az eretnekként elítélt Marguerite Porete traktátusának szerzőjeként tűnik fel az olasz kéziratokban.

A dinasztikus szentek mellett olyan fiktív szentekkel is találkozhatunk a kódexekben, akik legendáikban a pogányságból frissen megtérő magyar király leszármazottjaként jelennek meg. Más fiktív szentek (pl. Albanus) mellett a legtöbb forrás egy Vilma nevű szenttel kapcsolatban maradt fenn, akinek kultuszában valószínűleg két hagyomány kapcsolódik össze ugyanazon név alatt. Egyikük a Milánóba menekült és később szentként és cseh-magyar királylányként tisztelt, másikuk az ártatlanul megvádolt, üldözött nő (a középkorban széles körben elterjedt) legendájának egy változatában felbukkanó angol hercegnő, aki egyben magyar királyné is. A szent itáliai népszerűségét jelzi, hogy számos XIV–XV. századi kéziratban maradt fenn legendája, sőt a Lorenzo de’ Medici köréhez közel álló Antonia Pulci misztériumjátékot is írt róla.

A források filológiai vizsgálatával a szerző számos kérdést tisztáz az olasz kódexek magyar vonatkozású részleteivel és kéziratok hagyományával kapcsolatban, továbbá bemutatja, hogy a késő középkori olasz szövegekben a személyes tapasztalaton vagy történelmi ismereteken alapuló Magyarország-ábrázolással egyidőben jelen volt a keresztény hitre a közelmúltban áttért magyarság képe is, amely asszociáció sok esetben fontos eleme volt a magyar szentek legendáinak.

KONRÁD ESZTER



Paradicsom asszonya

Hírnök:

Paradicsom asszonya, siess,
elragadták áldott fiad.
Az emberek ütik-verik,
véresre korbácsolják.

Mária:

Miért fogták el gyermekem,
az Ártatlan Báránnyt,
aki sohasem vétkezett?
Hogyan lehetséges ez?

Hírnök:

Eladta őt a leghitványabb,
az áruló Júdás.
Harminc arany volt a jussa,
busás ár a Koldus Királyért.

Mária:

Légy támaszom, Magdolna,
hatalmas balsorsomban!
Jézust elragadták tőlünk,
utolért borzalmas végzetünk.

Hírnök:

Siess, Asszonyom, siess!
Gyermeked a nép leköpte,
elhurcolták őt a gyávák,
Pilátus kezébe adva sorsát.

Mária:

Oh! Pilátus! Pilátus!
Ne kínozd fiamat!
A vád hamis,
bizonyosság én vagyok!

Tömeg:

Feszítsd meg! Feszítsd meg!
Hamis király ő,
a szent törvénszegő,
keresztre! Keresztre!

Mária:

Látsatok lelkembe, emberek,
kínomból könnyörgök titeknek.
A fájdalmat szívemből...
Irgalmazzatok!

Tömeg:

A börtönből társait,
a tolvajokat hozzák!
Töviskoronát fonjatok
fejére a hamis királynak!

Mária:

Fiam, fiam, szerelmes liliom.
Ki ad gyógyírt szenvedő szívemnek?
Oh, gyermekem! Némáságod gyötör.
Miért rejtőzködsz szülőanyád előtt?

Hírnök:

Madonna! Íme, a kereszt,
ott vonsozolja a nép.
S íme, a sötétség,
mi a fény helyére lép.

Mária:

Kereszt, fiam gyilkosa,
mit teszel, ostoba!
Fiam a Bárány,
kinek neve tiszta!

Hírnök:

Siess, Asszony! Siess!
Fiad már meztelen,
a nép vére vágy,
meggyilkolni egy fiát.

Mária:

Hadd lássam sebeit,
mik szépségét elveszejtik.
Csupa vér! Csupa vér!
Borzalom látni kínjait!

Hírnök:

Asszony! Kezét kapkodják,
a keresztre kényszerítik,
a kalapács kattog felette,
s a szög tenyerébe hatol.

Asszony, most jobbját...

A kalapács kattog,
a szög rohan,
a fájdalom felzokog!

Asszony, most lábait
a kalapács kattog,
a szög rohan,
a fájdalom felzokog!

Mária:

Zokogok! Gyermekem, mondd,
ki a gyilkosod! Fiam!
Zokogok! Gyönyörű gyermekem,
ki a rút gyilkosod?

Inkább szívemet tépték volna!
Inkább lelkemet lopták volna!
Szenvedek veled, édesem,
kereszt kereszted szívemen.

Krisztus:

Anyám, ne jajgass!
Halálos sebet ejtesz rajtam,
szörnyű zokogásod
ezernyi korbácsütésnél fájóbb.

Mária:

Fiam! Gyermekem!
Okkal zokogok,
ki tette ezt veled?
Tested miért meztelen?

Krisztus:

Anyám, ne jajgass,
azt akarom, maradj
az apostolok, tanítványaim
szent körében.

Mária:

Fiam! Ne mondd ezt,
míg élsz, élek,
ha halsz, meghalok,
mert így akarom.

Egy legyen a sírunk,
békében nyughassunk.
A szenvedő fiú
s boldogtalan anyja.

Krisztus:

Jánosra, a kedvesre,
bizlak, zokogó anyám,
fogadd helyettem őt,
az én helyemre szívedben!

János, anyám lesz anyád!

Fogd kezét balsorsban,
védd és szeresd,
fogadd nyílt szívedbe!

Mária:

Lelkem veled elhagyott,
szenedő, szerencsétlen
szomorúságom szakadatlan,
szegény kisfiam!

Egyetlen gyermekem!
Egyetlen vértől sápadt,
végleg elhagyatott fiam,
hallod szavam?

Sápadt, szöke fiam!
Tiszta, töretlen az arcod,
kegyetlen a világ,
hogy így bánt veled.

Édesem! Gyermekem!
Kínok kínja ez!
Kínözva kínoz
e gonosz világ.

János, gyermekem!
Íme, testvéred a jövődől seb,
hadd öleljem halálában,
édes testvéred hűvös sírban.

Seager-Smith Dániel Michael fordítása



Seager-Smith Dániel Michael
magyar alapszakos, irodalomtudomány
szakirányos hallgató.
A vers (lauda) elhangzott a Szerdai Szalonban
2013. február 20-án.

Gólyavári Esték

A Gólyavári Esték sorozat keretében nagyrészt a humán tudományok aktuális kérdéseiről beszélnek a hazai tudományos életben legismertebb professzoraink. A 2012/2013-as évadban két előadás is vallási tematikájú volt.

Dávidházi Péter: Miben kell követnünk Jóbot?



Dávidházi Péter akadémikus, az Anglisztika
Tanszék egyetemi tanára „Istennek mitsoda
ostora” – Mikes Kelemen, Pope, Voltaire
és a Jób könyve címmel tartott előadást
2012. november 7-én az ELTE Gólyavár
Mária Terézia-termében. Kállay Géza,
az Anglisztika Tanszék egyetemi tanára
mutatta be az előadót.

Mikes Kelemen a haldokló Bercsényi Miklós bajairól írva Jóbbal von párhuzamot: „ha az Isten azt reánk bocsátja, Jóbot kell követnünk” (64. levél). Ám a Biblia a türelmes Jób másfajta megszólalásait is feljegyzi: születését is látkozta, s problematizálja azt, hogy ha az Úr igazságos, miért nem csak a rosszak szenvednek. Mikesben nem rendül meg a hit Bercsényi szenvedései láttán: a *teodicea*, az istenigazolás érvei a szenvedést megtisztulásként értelmezik. Voltaire az 1755-ös lisszaboni földrengésre reagálva vitába szállt a Pope által

(An Essay on Man) megfogalmazott „minden jól van” gondolattal, megkérdőjelezve a teodicea alaptételeit. Mikes a 198. levelében ír a földrengésről. Nála az Isten ostora-toposz szintén a teodicea rendszerébe illeszkedik, az ártatlanok szenvedését nem tartja ellentétesnek az Úr igazságosságával. Nem engedi, hogy hitéhez kétség férjen; így életműve inkább tekinthető a XVII. századi erdélyi irodalom epilógusának, mint a hedonisztikus rokkó vagy az európai felvilágosodás példájának – summázza véleményét Dávidházi Péter professzor.



„Kedves néném, micsoda
irtóztató hírt hallánk, hogy
első novemberben Lisbona
városa a rettentő földindulásba
elsüllyedett és elromlott volna.
...Az Istennek micsoda rettentő
ostora volt azon a városon...”
(Mikes Kelemen, 198. levél,
Rodostó, 1756. 15. januárii.)

Déri Balázs: Liturgia és középkori irodalom

Déri Balázs egyetemi tanár,
az ELTE BTK Latin Tanszékének
vezetője „Ellenének,
válaszolatok, körülvágások” –
Lesz-e liturgikus fordulat
a középkortudományban?
címmel 2012. december 5-én
tartott nyilvános tudományos
előadást a Gólyavári Esték
sorozatában. Az előadót Földváry
Miklós István, a Latin Tanszék
adjunktusa mutatta be.



Ellenének: antifóna,
válaszolat: rezponzórium,
körlvágás: perikópa.
(Liturgikus-zenei
terminusok)

Az előadás plakátján Van Eyck, ill. iskolája képei (Jeromos a dolgozószobájában, pulpitusnál éneklő angyalok), amint áttűnnek a Szent Istvánhoz kötődő Intelmek Jagelló-kori kézírata alól, illetve körbeveszik, azt az összetett (a tudományos közvélekedéssel szemben igen bonyolult) intertextuális viszonyt hivatottak megjeleníteni, amely egy középkori prózai vagy verses alkotás és a mögötte-körötte levő Biblia-szöveg és annak liturgikus fölhasználása között van. A Biblia a középkori kultúrában mindenekelőtt az élet szinte minden területét átjáró latin liturgia révén volt jelen.

Kari ünnepek 2012–2013

Az ELTE BTK Tanácsa 2008. október 2-i ülésén alapította meg a Pro Facultate Philosophiae díjat. A kitüntetés adományozható annak a kari oktatónak és munkatársnak, aki a Karért kimagasló kari közéleti tevékenységet végzett, vagy aki nagymértékben járult hozzá a Kar oktatási vagy tudományos elismertségéhez.

A Kari Tanács 2012. március 22-i ülésén további díjakat alapított a kari közalkalmazottak kitüntetésére: az Ürményi József-díjat kiemelkedő oktatói tevékenységért, a Cziráky Antal-díjat kiemelkedő kutatói tevékenységért, a Barkóczy Ferenc-díjat kiemelkedő hivatali tevékenységért adományozzák.



2012-ben a Kar Tanácsa a Pro Facultate Philosophiae díjjal tüntette ki *Kulcsár Szabó Ernő* intézetigazgató egyetemi tanárt, az ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének igazgatóját, az Összehasonlító Irodalom- és Kultúratudományi Tanszék vezetőjét, az MTA rendes tagját. Kulcsár Szabó Ernő kezdeményező szerepet töltött be a magyar irodalomtudományak az utóbbi évtizedekben bekövetkezett megújulásában, korszerűsödésének folyamatában, európai távlatának gazdagításában. Iskolateremtő tudós, tanítványai a kulturális élet számos területén dolgoznak itthon és külföldön.

A díjat Dezső Tamás dékán adta át a Kar ünnepén, 2012. november 9-én, továbbá az Ürményi József-díjat *Déri Balázs* egyetemi tanárnak, a Latin Tanszék vezetőjének és *Németh György* egyetemi tanárnak, az Ókortörténeti Tanszék vezetőjének; a Cziráky Antal-díjat *Sonkoly Gábor* habilitált egyetemi docensnek, a Történeti Intézet nemzetközi ügyekért felelős intézetigazgató-helyettesének és *Tolcsvai Nagy Gábor* egyetemi tanárnak (Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Mai Magyar Nyelvi Tanszék), a MTA levelező tagjának; a Barkóczy Ferenc-díjat *Lénárt Zoltánnak*, az Angol-Amerikai Intézet műszaki vezetőjének és *Kóczán András Imrének*, a Dékáni Hivatal vezetőjének. A Hallgatóügyi Kiválóság Ösztöndíjat *Ilyefalvi Emese* néprajz-vallástudomány mesterszakos hallgató kapta.

2013-ban a Kar Tanácsa a Pro Facultate Philosophiae díjjal tüntette ki *Izsák Lajost*, a Történeti Intézet professor emeritusát, volt intézetigazgatóját, 1997–2006 közt az ELTE tudományos, majd általános rektorhelyettesét, akinek kutatási területe Magyarország 1944 utáni története; számtalan munkája jelent meg az 1945 utáni pártok működéséről, a Rákosi korszakról, az 1956-os forradalomról.



A Kar ugyanezen díjjal ismerte el *Kiss Jenő*, a Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet professor emeritusa, az MTA rendes tagja számos egyetemi, akadémiai és egyéb tudományos közéleti területre kiterjedő, gazdag munkásságát. Többek között volt a Kar oktatási dékánhelyettese, a Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet igazgatója, a Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék vezetője, a Kar Habilitációs Bizottságának elnöke, az MTA-ELTE Magyar Nyelvtörténeti, majd Geolingvisztikai Kutatócsoportjának irányítója.



A díjat Dezső Tamás dékán adta át a Kar ünnepén, 2013. november 22-én, továbbá az Ürményi József-díjat *Antalné Szabó Ágnes* egyetemi docensnek (Mai Magyar Nyelvi Tanszék), a kari Szakmódszertani Központ vezetőjének és *Starcevic Attila* adjunktusnak, az Angol-Amerikai Intézet intézeti titkárnak, a Kar Nemzetközi Oktatási Központja vezetőjének; a Cziráky Antal-díjat *Borhy László* egyetemi tanárnak, az Ókori Régészeti Tanszék vezetőjének, az MTA levelező tagjának és *Gintli Tibor* egyetemi docensnek, a Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszék vezetőjének; a Barkóczy Ferenc-díjat *Emőkey Istvánnak*, a Történeti Intézet Szekfű Gyula Könyvtára nyugállományba vonult vezetőjének és *Dr. Ditzendyné Szili Évának*, az Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, illetve az Ókortudományi Intézet ügyintéző főmunkatársának. A Hallgatósi Kiválóság Ösztöndíját *Keresztes Balázs* irodalom- és kultúratudomány mesterszakos hallgató nyerte el. Végül a Rotary-Budapest-Sasad Klub ösztöndíját annak képviselőitől *Tóth Dénes Ádám* hallgató vehette át.

Szerzőink

E SZÁMUNKBAN KÖZREMŰKÖDÖTT:

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Frank Tibor – főszerkesztő, intézetigazgató egyetemi tanár, ELTE BTK Angol–Amerikai Intézet; az MTA levelező tagja
Déri Balázs – vendégszerkesztő, tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE BTK Vallástudományi Központ; Ókortudományi Intézet, Latin Tanszék
Kóczán András Imre – lapmenedzser, ELTE BTK, a Dékáni Titkárság vezetője

MUNKATÁRSÁK

Tábori Tamara – grafikai és nyomdai előkészítés
Lambert Attila – fotó
Selmecki Tamás – fotó

SZERZŐINK

Balázs Géza – tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Mai Magyar Nyelvi Tanszék
Bányai Viktória – tudományos főmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kisebbségkutató Intézet, Judaisztikai Munkacsoport
Bárth Dániel – tanszékvezető egyetemi docens, ELTE BTK Néprajzi Intézet, Folklore Tanszék
Birtalan Ágnes – tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE BTK Távolségi Intézet, Belső-ázsiai Tanszék
Borhy László – tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE BTK Régészettudományi Intézet, Ókori Régészeti Tanszék; az MTA levelező tagja
Czeti István – egyetemi hallgató, ELTE BTK
Csepregi Zoltán – evangélikus lelkész, tanszékvezető egyetemi tanár, Evangélikus Hittudományi Egyetem, Egyháztörténeti Tanszék
Dávidházi Péter – egyetemi tanár, ELTE BTK Angol–Amerikai Intézet, Anglisztika Tanszék; osztályvezető, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet, XIX. századi Osztály; az MTA levelező tagja
Deák Viktória Hedvig OP – domonkos szerzetesnő, az Árpád-házi Szent Margitról nevezett Szent Domonkos-rendi Nővérek Apostoli Kongregációjának általános főnöknője; tanszékvezető egyetemi tanár, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Dogmatika Tanszék
Dezső Csaba – egyetemi adjunktus, ELTE BTK Ókortudományi Intézet, Indoeurópai Nyelvtudományi Tanszék
Déri Balázs – tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE BTK Vallástudományi Központ; Ókortudományi Intézet, Latin Tanszék
Fodor Sándor – professor emeritus, ELTE BTK Orientalisztikai Intézet, Sémi Filológiai és Arab Tanszék
Földváry Miklós István – egyetemi adjunktus, ELTE BTK Ókortudományi Intézet, Latin Tanszék; Vallástudományi Központ, Liturgiátörténeti Kutatócsoport, vezető
Frank Tibor – intézetigazgató egyetemi tanár, ELTE BTK Angol–Amerikai Intézet
Grüll Tibor – tanszékvezető főiskolai tanár, Szent Pál Akadémia; egyetemi docens, PTE Ókortörténeti Tanszék

Gyöngyösi Csilla – doktorandusz, ELTE BTK
Hamar Imre – intézetigazgató, tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE BTK Távolségi Intézet, Kínai Tanszék; központvezető, a Buddhizmus-kutatás Központja
Hanula Gergely – református lelkész, rektorhelyettes, főiskolai docens, Pápai Református Teológiai Akadémia, Bibliikus Intézet
Helstáb Laura – egyetemi hallgató, ELTE BTK
Horváth Judit – ny. egyetemi docens, ELTE BTK Ókortudományi Intézet, Görög Tanszék
Jeney Rita – főiskolai adjunktus, Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola
Kaposi Krisztina – egyetemi hallgató, ELTE BTK
Keserü Katalin – professor emeritus, ELTE BTK Művészettörténeti Intézet
Konrad Eszter – PhD-hallgató, CEU Középkortudomány Tanszék
Lőrinc Levente – tanársegéd, Baptista Teológiai Akadémia
Magyar Vivien – egyetemi hallgató, ELTE BTK
Manherz Károly – professor emeritus, ELTE BTK, Germanisztikai Intézet, a Magyarországi Németek Kutatási és Tanárképzési Központja
Mészáros Péter – egyetemi hallgató, ELTE PPK
Mizsur Dániel – egyetemi hallgató, ELTE BTK
Munif, Abdul-Fattah – előadó, hittanár, Magyarországi Muszlimok Egyháza
Németh György – tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE BTK Történeti Intézet, Ókortörténeti Tanszék
Ordódy František – egyetemi hallgató, ELTE BTK/ÁJK
Pap József – egyetemi hallgató, ELTE BTK
Salát Gergely – féléllású egyetemi adjunktus, ELTE BTK Távolségi Intézet, Kínai Tanszék; egyetemi docens, PPKE BTK Nemzetközi és Politikatudományi Intézet
Schöner Alfréd – főrabbi, rektor, tanszékvezető egyetemi tanár, Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Szentírás- és Talmudtudományi Tanszék
Seager-Smith Dániel Michael – egyetemi hallgató, ELTE BTK
Simon Lajos Zoltán – egyetemi adjunktus, ELTE BTK Ókortudományi Intézet, Latin Tanszék
Szávay László – hivatalvezető, ELTE BTK Doktori és Tudományosrendezési Hivatal
Szlovik Péter – egyetemi hallgató, ELTE BTK
Várnai Sándor Jakab OFM – ferences szerzetes, rektor, tanszékvezető egyetemi tanár, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Fundamentális Tanszék
Vecsei Márton – egyetemi hallgató, ELTE BTK
Vér Ádám – tudományos segédmunkatárs, ELTE BTK Ókortudományi Intézet, Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Voigt Vilmos – professor emeritus, ELTE BTK Néprajzi Intézet, Folklore Tanszék
Zsengeller József – református lelkész, dékán, tanszékvezető egyetemi tanár, KGRE HTK Bibliai Teológiai és Vallástörténeti Tanszék
Zsilák Mária – tanszékvezető egyetemi docens, ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet, Szláv Filológiai Tanszék



A lapszám megjelenését a Nemzeti Együttműködési Alap támogatta

Az ELTE Bölcsészettudományi Kara Magyarország meghatározó szellemi műhelye.

Kulturális közéletünk szereplőinek többsége régóta e kampusz falai közül kerül ki.

Íme közülük néhányan:

• • • TOLNAI Gábor • ECKHARDT Sándor • ÓNODI Eszter • HOVANYECZ László • TOLNAI Vilmos • LÁZÁR Ervin • ENGEL Pál • BAGDY Emöke • ÖRDÖGH Szilveszter • VÁCZY Péter • BIERNACZKY Szilárd • KELEVÉZ Ágnes • ALFÖLDI András • FERCH Magda • KÓSA László • SCHÖPFLIN Aladár • NÉMETHY Géza • SZINNYEI Ferenc • FEST Sándor • NIEDERHAUSER Emil • ELEK János • ZSIGMOND László • SZILÁGYI Ákos • MOLDOVÁNYI Ákos • SZEKFŰ Gyula • BLEYER Jakab • HANÁK Péter • JELENITS István • NYAKAS Szilárd • HOBGER Antal • PE CZ Vilmos • SZENTPÉTERY Imre • BEKE Ödön • SZIGETI József • VAJDA Mihály András • MISKOLCZY Gyula • SZÁVAY János • VÖRÖS T. Károly • VÁRADY Szabolcs • ILLYEFALVI I. Lajos • PUKÁNSZKY Béla • HORVÁTH János • BALLAGI Aladár • TOLDY Ferenc • LATOR László • LENGYEL Anna • NOVOTNI Zoltán • SZABÓ Miklós • SÓTÉR István • ANCESEL Éva • MÁTRAI László • MADÁCH Imre • TÉREY János • GYÖRE Balázs • KISZELLY Zoltán • SINOR Dénes • PETZ Gedeon • SZERETŐ Szabolcs • SEBESTYÉN Gyula • NÁDASDY Ádám • THIRRING Gusztáv • HÁZI Jenő • BENDA Kálmán • TRENCSENYI-WALDAPFEL Imre • FÖRSTER Aurél • KUZSINSZKY Bálint • CSEH-SZOMBATHY László • RUDAS László • HAJNAL István • STEFKA István • MÉLYKUTI Ilona • CSEPELI György • TANDORI Dezső • TOMKA Miklós • ALMÁSI Miklós • ÁGH István • PÖLÖSKEI Ferenc • RAINER M. János • PAPP Ferenc • MÁLYUSZ Elemér • ANDRÁSSY Manó gr. • BOGNÁR József • BÖLCS István • GARAS Klára • TANDORI Dezső • LIGETI Lajos • MARKOS György • SZOMBATI Béla • KOLOSI Tamás • KERESZTURY Dezső • RÁNKI Julianna • HAJDÚ Péter • BÓKA László • BEÖTHY Zsolt • GLATZ Ferenc • HÁRS Gábor • JÓKAI Anna • D. TÓTH Kriszta • MARCZALI Henrik • DARKÓ Jenő • GIRÓ-SZÁSZ András • KONRÁD György • KOLTAY-KASTNER Jenő • SZABÓ Lőrinc • ACZÉL Endre • HANKISS Elemér • BEREND T. Iván • SIMONYI Zsigmond • MÁRTON László • KORNIIS Gyula • PETRI György • MADZSAR Imre • TARNAI Andor • SÁNDOR Iván • BÚZA Péter • MUNKÁCSI Bernát • LŐRINCZ L. László • HELLER Ágnes • DÉKÁNY István • POSZLER György • SZÉKELY György • HÓMAN Bálint • CSUKÁS István • FOGARASI Béla • HUNYADY György • FRÖHLICH Ida • THIENEMANN Tivadar • MAROSI Ernő • MÓCSY András • HUSZTI József • KRIZA Ildikó • SÍK Sándor • HAZAI György • BODI László • PÁNDI (Kardos) Pál • BÁNKI Éva • JAKÓ Zsigmond • KÓSÁNÉ Kovács Magda • BRISITS Frigyes • DOBSZAY László • SZINNYEI József • MARÓT Károly • HONTI László • MORAVCSIK Gyula • ZÁVADA Pál • SOLT Otília • HAHN István • EÖRSI István • JANIKOVSKY Éva • VARRÓ Dániel • BOSKOVITS Miklós • KLANICZAY Tibor • ABLONCZY Balázs • FALK Miksa • KUBINYI András • POLCZ Alaine • ALSZEGHY Zsolt • NÉMETH Lajos • PLÉH Csaba • ORBÁN Ottó • CSÁKÓ Mihály • VARGA János • NÉGYESI László • WALDAPFEL József • JUHÁSZ Gyula (költő) • BENKŐ Loránd • UNGVÁRY Krisztián • ZEKE Gyula • ÓDOR László • HORVÁT Árpád • ELEKES Lajos • BERECZKY Lóránt • HADROVICS László • ÁLDÁSY Antal • GALGÓCZI Erzsébet • KISS Jenő • BÁLINT Csanád • TURÓCZI-TROSTLER József • CSAPLÁR Vilmos • LENDVAI Ildikó • RÉZ András • SCHEIN Gábor • HARMATTA János • FÓNAGY Iván • DEÉR József • BABITS Mihály • NYOMÁRKAY István • JESZENSZKY Géza • ANTALL József • BORZSÁK István • HEGYI Lóránt • KRASZNAHORKAI László • BÁBOSIK István • BERZEVICZY Albert • ZLINSZKY Aladár • CSÁSZÁR Elemér • KEPES András • VÁRADI Júlia • NEMESKÜRTY István • THALLÓCZY Lajos • HERMAN József • TÁLASI István • HANÁK Gábor • ARATÓ Endre • ROMSICS Ignác • ASBÓTH Oszkár • ECKHART Ferenc • HEKLER Antal • POKORNI Zoltán • FRAKNÓI Vilmos • GRÜNWALSKY Ferenc • GRÉTSY László • VISZOTA Gyula • GEREVICH László • FINÁCZY Ernő • HAUSER Arnold • CSÓÓRI Sándor • KERÉNYI Károly • CSEPE Valéria • LŐCSEI Gabriella • OSZTOVITS Levente • NAGY Lajos • SZAUDER József • SIKLÓS András • KENESEI István • GYÜRK András • I. TÓTH Zoltán • MÉREI Gyula • SÜVEGES Gergő • MÉSZÁROS István • KUKORELLY Endre • RUBINYI Mózes • PÉTERFY Gergely • VÍZKELETY András • KELEMEN János • RÉDEI Károly • KODÁLY Zoltán • TAMÁS Lajos • NÉMETH Gyula • CHRUDINÁK Alajos • PAIS Dezső • SZENT-IVÁNYI István • WISINGER István • FEJÉRPATAKY László • FEKETE Lajos • ANGYAL Dávid • BÉKEFI Remig • DÉRI Balázs • POMOGÁTS Béla • TÓKEI Ferenc • SZABÓ Árpád • SZEMERÉNYI Oszvald • DOMANOVSKY Sándor • FOKOS-FUCHS Dávid • MARÓTH Miklós • VALACHI Anna • MÁRKI Sándor • KÚNOS Ignác • AMBRUS János • KABDEBŐ Lóránt • SZABAD György • PALYA Bea • GENTHON István • BÓZSÓNYI Ferenc • RÁNKI György • KULCSÁR Szabó Ernő • FERENCZ Győző • JUHÁSZ Gyula (történész) • PÉTER László • INOTAI András • ROCKENBAUER Zoltán • KÓPECZI Béla • HORVÁTH Henrik • LUX Elvira • ANGYALÓSI Gergely • BALLA Antal • ZSIRAI Miklós • SZÁDECZKY-KARDOS Lajos • SPÍRÓ György • BEREMÉNYI Géza • VAYER Lajos • GALAVICS Géza • BARTA János • GYÖRFFY István • RUDAS László • RAKOVSKY Zsuzsa • AGÁRDI Péter • ALEXANDER Bernát • KÁLMÁN Béla • LAKÓ György • ACSÁDY Ignác • HEINRICH Gusztáv • VOINOVICH Géza • ÁGH Attila • KARA György • LOTZ János • BÉKÉS Pál • BAYER József • FETTICH Nándor • GYURKOVICS Tibor • SZILÁGYI Lóránd • RÉVÉSZ Sándor • RÉDEY Tivadar • SZABÓ Dezső • NAGY Péter • EMBER Győző • BENEDEK Elek • GECSÉNYI Lajos • HÁY János • TAGÁNYI Károly • RÁBA György • ALFÖLDY Géza • PACH Zsigmond Pál • KOSÁRY Domokos • NYÍRI János Kristóf • RÓNA Tas András • KUKORELLY Endre • SZABOLCSI Miklós • KUMOROVITZ Bernát Lajos • WELLMANN Imre • PROHÁSZKA Lajos • ATKÁRI János • DIVÉKY Adorján • RITOÓK Zsigmond • GÁLDI László • BÄCHER Iván • FÁJ Gyula • GOLNHOFER Erzsébet • HORVÁTH Cyrill • PATARICZA Eszter • GYÓRI László • BARABÁS János • LAZICZIUS Gyula • KÁKOSY László • FÜLEP Lajos • KERECSENYI Dezső • KARAFIÁTH Orsolya • DRAGOMÁN György • KESERŰ Katalin • PETŐ Iván • MÜLLER Péter Sziámi • GOMBOCZ Zoltán • LEVENDEL Júlia • PATAKI Ferenc • BAJZA József • ÉRDI Sándor • RIEDL Frigyes • BÓNA István • BÁRCZI Géza • DOBAI Péter • FÖLDESSY Gyula • KNIEZSA István • GULYÁS Pál • ALEXA Károly • BASICS Beatrix • RANSCHBURG Jenő • KIRÁLY István • PUSZTAY János • TAKÁTS Sándor • PINTÉR Jenő • TÓTH Dezső • KÖVES-ZULAUF Thomas • CSÁNKI Dezső • HORKAY HÖRCHER Ferenc • UTASSY József • SÍK Sándor • VÁRSZEGI Asztrik • GYÖRFFY György • KARÁDY Viktor • BEKE László • GYÓNI Mátyás • KOSZTOLÁNYI Dezső • FEHÉR M. István • OROSLÁN Szonja • HAMPEL József • KÉRY László • BALÓ György • GEREVICH Tibor • HERMANN István • PAULER Ákos • ZOLNAI Béla • ANDRÁSFALVY Bertalan • MAGYAR Bálint • HAHN Veronika • ÁBEL Jenő • HILLER István • BOROVSZKY Samu • R. VÁRKONYI Ágnes • BOMBERA Krisztina • SZAKÁLY Ferenc • FALK Miksa • GERGELY Ágnes • SZEGEDY-MASZÁK Mihály • NÉMETH G. Béla • HORVÁTH Mihály • • •

[ANNO 1635]

TREFORT CAMPUS

Az ELTE Bölcsészettudományi Karának kulturális és közéleti magazinja